

J. Campistol / J. Canal / M. Soler

Les Planes d'Hostoles

QUADERNS
de la
REVISTA
de
GIRONA

10 MONOGRAFIES LOCALS

LES PLANES D'HOSTOLES

**Joana Campistol i Triadú
Josep Canal Roquet-Jalmar
Margarida Soler i Triadú**

18 QUADERNS DE LA REVISTA DE GIRONA

DIPUTACIÓ de GIRONA
CAIXA de GIRONA

Quaderns de la Revista de Girona. Núm. 18

Sèrie: Monografies locals (Núm. 10)

Primera edició en català: Agost de 1988

Tiratge: 2.000 exemplars

Edició:

Diputació de Girona / Caixa de Girona

Gerència editorial:

Xavier Carbó

Director de la col·lecció:

Jaume Fabre

Consell assessor:

Ramon Alberch, Narcís-Jordi Aragó, Enric Bonmatí,
Narcís Castells, Ramon Castells, Ramon Ceide,
Josep Clara, Miquel Gil, Jaume Marquès,
Aurora Martín, Enric Mirambell, Emili Montesinos,
Joan Miró, Joaquim Nadal, Joan Noguera,
Gabriel Planella, Modest Prats, Josep M. Rus,
Carles Sapena, Mariàngela Vilallonga.

Disseny de la col·lecció i de la portada:

Pozo & Viñeta

Maquetació:

Enric Marquès

Correcció i arxiu:

Rosa Gallart

Redacció i administració:

Servei d'Estudis, Documentació i Informació
de la Diputació de Girona. Pujada de Sant Martí, 5.
Telèfon (972) 20 57 00.

Apartat de Correus 11, 17080 Girona.

Secretària: Aurèlia Planas. Subscripcions: Nuri Sumis

Distribució: Fina Poch.

Fotocomposició i impressió:

Alzamora Artgràfica, S.A Olot

ISBN: 84-86377-43-9

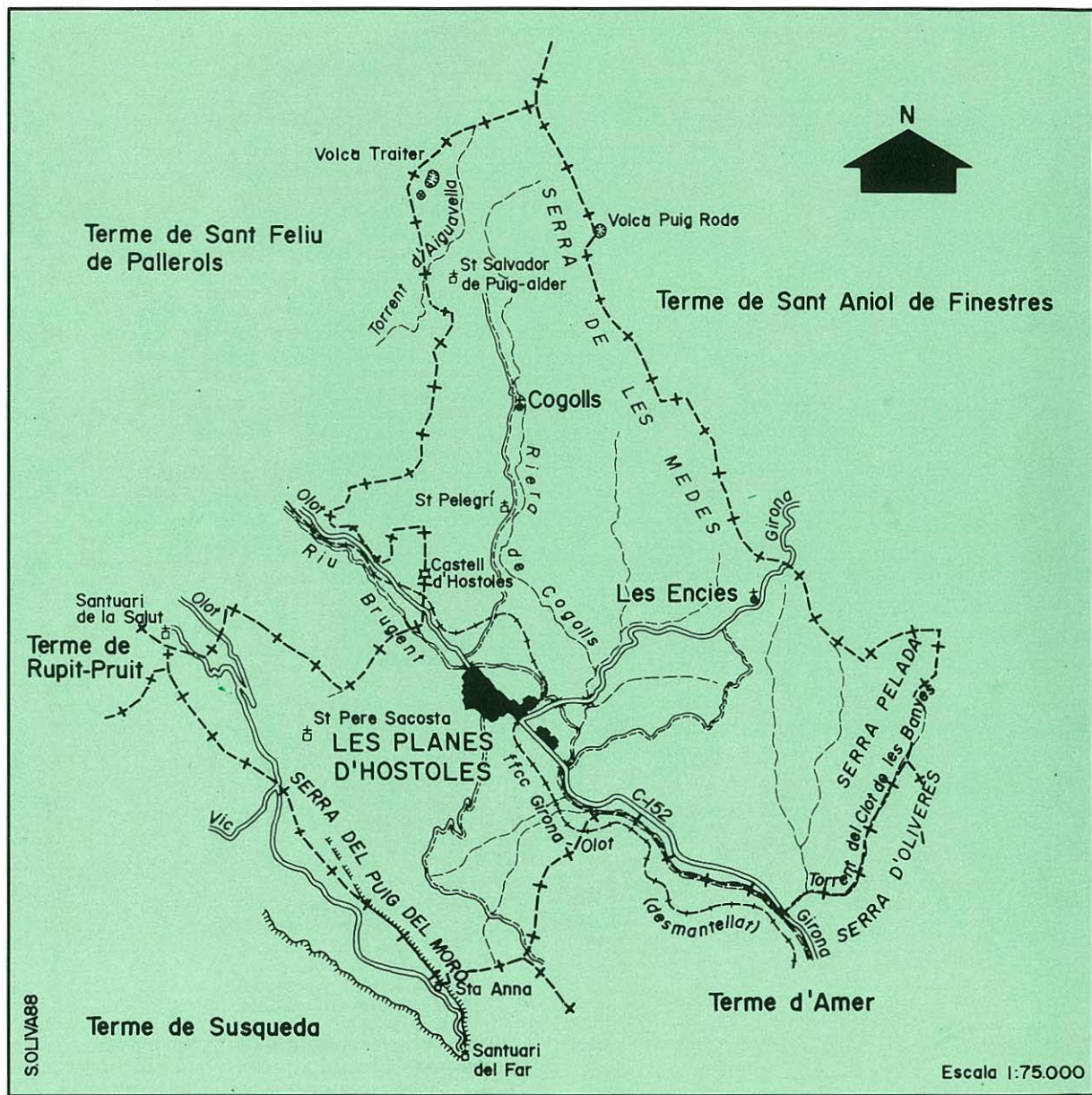
Dipòsit legal: GI-345-88

PORTADA:

Les escoles, edifici modernista de J. B. Roca i Pinet, han
acollit aquest segle bona part de la vida social de les
Planes. (Foto: Carles Mitjà)

Índex

Situació	4
Cronologia	6
1-El substrat geològic	8
— El volcà i els terratrèmols	10
2-Els temps prehistòrics	12
— El medi natural	14
3-Evolució de la població	16
4-Les parròquies a la Vall	18
5-Els tres castells	20
— El Castell d'Hostoles	22
6-Els feudals d'Hostoles	24
— Servidors de reis i prínceps	26
7-Els remences	28
8-Què pagaven els remences	30
9-La vida quotidiana entre els remences	32
10-Guillem Galceran de Cartellà	34
11-La pesta negra i els masos rònecs	36
— Creences, ritus i costums	38
12-Els Rocabertí	40
13-Hostoles, terra reial	42
14-Revolta remença. Verntallat	44
15-Privilegis reials	46
16-Cònsols, consellers i batlle reial	48
— Llegendes i corrandes	50
17-Prosperitat i pau a la vall	52
— El bruixot de les Encies	54
— Fundació de la Salut	56
18-Refugi de bandolers	58
19-Les guerres carlines	60
— Personatges il·lustres	62
20-Canvi de segle	64
— Música i músics	66
21-Arquitectura i urbanisme	68
22-Escoles i educació	70
— Festes populars	72
— Gegants i capgrossos	74
23-L'expansió industrial	76
— Homes d'empresa	78
24-Prensa i ràdio	80
25-Vida associativa	82
— Retorn Planenc	84
— Poetesses i poetes	86
26-Futbol	88
27-Altres esports	90
— Arts, oficis i professions	92
28-La República	94
29-La guerra civil	96
30-La derrota i la retirada	98
31-La pau de postguerra	100
32-La transició i la democràcia	102
33-Les parròquies al segle XX	104
— Bibliografia	106
— Agraïments i procedència de les il·lustracions	107

Situació

La Vall d'Hostoles, on es troba el terme planenc, és una vall rectilínia, de direcció nord-est/sud-est, drenada pel riu Brugent, afluent per l'esquerra de la conca mitjana del riu Ter.

Tot el territori del municipi de les Planes d'Hostoles, a l'extrem meridional de la Garrotxa, queda comprès entre els 260 m i els 1.150 m d'altitud, és a dir, dins del domini de la muntanya olositànica.

La seva superfície és de 3.698 Ha i comprèn, a part del nucli urbà de les Planes, els pobles de Cogolls, les Encies i el llogarret de Sant Pere Sacosta. Limita pel N i NW amb els termes de Sant Feliu de Pallerols i Rupit-Pruit, pel N i NE amb el de Sant Aniol de Finestres, pel S i SE amb el municipi d'Amer i pel S i SW amb el de Susqueda.

Dins del terme planenc es poden distingir dos sectors ben diferenciats: a la riba dreta del Brugent, més enllà del nucli urbà de les Planes, situat a 370 m d'altitud, s'enfila abrupte el vessant de la serra del Puig del Moro, limitada pels espadats calcaris que, poc més enllà, configuren l'altiva cinglera del Far; a la riba esquerra, per contra, el relleu muntanyenc és més esgraonat i amb valls més suaus, com la vall de Cogolls, limitada a l'est per la Serra de les Medes, contrafort meridional de la serra de Finestres, que assoleix els 884 m d'altitud. La capçalera de la vall d'Aiguavella o de Vallac queda també dins del terme planenc, així com la vall del torrent del Clot de les Banyes, el qual drena la petita conca presidida pel llogarret de les Encies i corre engorjada entre la Serra Pelada i la d'Oliveres, separant el municipi dels d'Amer i de Sant Aniol de Finestres, a llevant.

Cronologia

44000 aC. Erupció del volcà Traiter i efusió de la gran emissió basàltica damunt la qual reposa el nucli de les Planes.

27000 aC. Erupció del volcà Artigues Roges o Puig de Sant Marc, aigües amunt de les Planes.

7000 aC. Caçadors epipaleolítics vivien en una balma al Clot de l'Infern (les Encies).

4000 aC. Pagesos neolítics vivien a la Vall de Cogolls i eren enterrats a la cova de l'Avellaner.

922 En un precepte del rei Carles el Simple s'esmenta un mas prop de les Medes (Cogolls).

1020 En el testament de Bernat Tallaferro, aquest cedeix al seu fill Guillem els castells d'Hostoles, Puig-alder i Colltort.

1056-60 Pacte entre Ramon Berenguer, comte de Barcelona, i Eneas Miró, d'Hostoles. Instal·lació del sistema feudal i senyorial a la Vall d'Hostoles.

1207 Miró III, senyor d'Hostoles, fa una donació de 17 masos remences de les parròquies de les Planes, Cogolls, Sant Pere Sacosta i les Encies a l'abat d'Amer. Aquests remences estan subjectes a grans prestacions i als mals usos.

1283 Les Corts de Barcelona promulguen la constitució antiremença: "En les terres o llocs...".

1305 En reconeixement dels serveis prestats, el rei Jaume II cedeix les jurisdiccions civil i criminal a Guillem Galceran de Cartellà.

1347-48 Comença una terrible epidèmia de pesta que tindrà greus conseqüències a la

Vall d'Hostoles. Molts masos queden abandonats per mort dels seus habitants.

1357 El rei Pere el Cerimoniós ven a Guillem Galceran de Rocabertí les jurisdiccions civil i criminal, i tota la Vall d'Hostoles.

1416 El Consell Reial recomana al rei Ferran I la recuperació del castell d'Hostoles que té Garau de Rocabertí.

1419 Redimida la Vall, el rei Alfons atorga el primer privilegi per elegir cònsols i consellers.

1427-28 Forts terratrèmols sacsegen la Vall. Consta que quedaren destruïdes les esglésies parroquials de les Planes, Sant Pere Sacosta, Cogolls i les Encies.

1462 Comença la revolta remença i la guerra civil catalana, que dura fins al 1472. Verntallat, capità general del rei a la muntanya, dirigí la host remença des del castell d'Hostoles.

1474 Verntallat és nomenat vescomte d'Hostoles.

1486 Sentència arbitral de Guadalupe entre els senyors i els pagesos. Fi del conflicte remença.

1488 Llorenç Espígol és proposat per la Universitat de la Vall i nomenat batlle reial.

1500 Comença una etapa de relativa prosperitat a la Vall, enmig de les convulsions i conflictes que visqué Catalunya.

1607 El rei Felip III intervé davant del problema que plantejava a la Vall d'Hostoles l'elecció de cònsols, consellers i terna de

batlle pel sistema d'insaculació (boles tretes a la sort).

1619 Procés i condemna a la forca de Pere Torrent, àlies Cufí, el bruixot de les Encies.

1646 2 de febrer, Joan Carbonés de Sant Pere Sacosta construeix una capella rudimentària a Maria Santíssima de la Font de la Salut i es vesteix d'ermità per tenir-ne cura.

1833 Tots els pobles de la Vall d'Hostoles s'adhereixen oficialment a la causa carlina.

1849 9 de gener, a les Planes, Ramon Cabrera derrota les columnes isabelines Hore i Ruiz.

1855 S'anuncia la independència municipal de les Planes i també la de les Encies, que forma un únic municipi amb Cogolls.

1860 24 de febrer, les germanes dominiques s'estableixen a les Planes per dedicar-se a l'ensenyament.

1872 Les Planes, les Encies i Cogolls constitueixen un sol municipi i s'independentzen del de Sant Feliu de Pallerols.

1886 Amb la implantació de la filatura Dusol comença l'expansió industrial de les Planes.

1900 S'acaba la instal·lació del tram de la línia fèrria entre Amer i les Planes.

1909 Lleugeres repercussions de la Setmana Tràgica. S'arrenquen vies i

travesses per impedir el pas del tren que baixava d'Olot.

1911 Revolta dels picapedrers arran dels acomiadaments de la companyia dels successors de Miró i Trepal i dantesca actuació de la Guàrdia Civil.

1918 15 de novembre, inauguració del Grup Escolar, d'estil modernista.

1921 1 de febrer, data fundacional de la Societat Coral Retorn Planenc.

1931 18 d'abril, l'ajuntament planenc s'adhereix al "règim gloriosament implantat que aconsegueix els anhels tant temps sentits de llibertat per Catalunya", segons el text de l'acord.

1936 Els pobles del municipi viuen i pateixen les conseqüències de la guerra civil espanyola.

1958 Inauguració oficial del Grup Joan Vidal de "cases barates".

1962 Demolició del Castell, antiga casa forta dels Olmera.

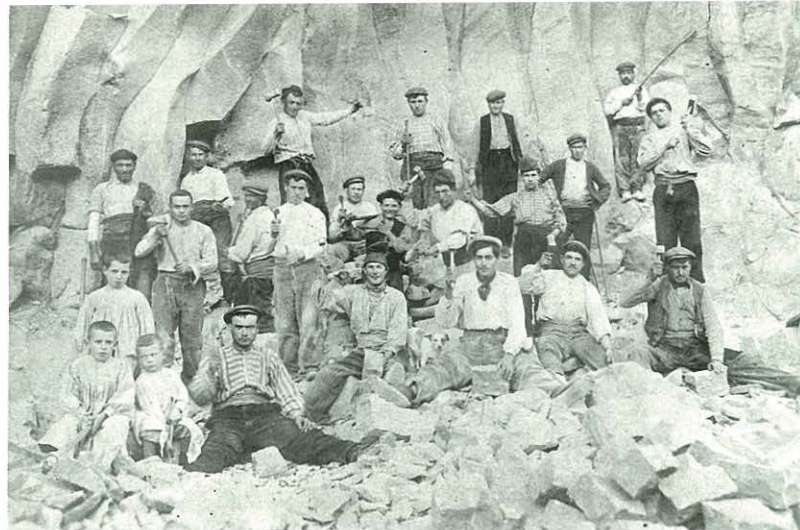
1979 Primeres eleccions municipals de la democràcia.

1982 Promulgació de la Llei de Protecció de la Zona Volcànica de la Garrotxa, la qual declara Parc Natural el sector septentrional del municipi planenc i estableix la qualificació de Reserva Natural pel volcà Traiter.

1986 21 d'abril, tots els pobles de la Vall celebren il·lusionats el 500è. aniversari de la Pau remença.

EL SUBSTRAT GEO LòGIC

1

*Picapedrers planencs
del principi de segle
en plena tasca
d'exploració de les
pedreres de basalt.*

amb belles pantalles
pentagonals i hexagonals.

El curs del Brugent retalla en alguns trams la seva llera dins del basalt i forma vistosos salents, com el de Santa Margarida, o el Tifell. Aquest basalt havia estat aprofitat en diverses pedreres, com és ara la d'en Biel, la de l'Escloper, o la dels Miró Trepà, sobretot per a la fabricació de llambordes i de llambordins. Dalt de la Serra de les Medes s'aixeca un altre edifici eruptiu que ha rebut noms diferents: Puig de les Medes, Puig de les Tosques, Puig Rodó, etc. Les seves laves es varen escolar cap a la vall del Llémèna. De fet, queda gairebé tot ell dins del terme de Sant Aniol de Finestres. L'emissió basàltica reposa damunt d'una terrassa al·luvial, formada per graves i sorres; representa la reserva d'aigua potable de la localitat

i és bombada a través de nombrosos pous i captacions.

D'altra banda, la gran colada basàltica de les Planes va motivar el barratge de la vall de Cogolls, a l'altura del veïnat de la Pocafarina. De resultes d'aquest fet i d'altres factors encara no prou coneguts es van desenvolupar en aquesta vall unes extenses formacions travertíniques molt remarcables. Els processos erosius han excavat una xarxa fluvial i torrencial a través seu, amb ribes i aplomades i avui dia el curs de la riera serpenteja damunt de gorgs i ressals travertínics molt pintorescos i d'un gran interès científic. Poden observar-s'hi fàcies

Allò que singularitza la geologia local és el vulcanisme. En efecte, a la capçalera de la Vall d'Aiguavella s'aixeca el volcà Traiter, recolzat damunt del relleu eocè amb dos cràters circulars ben palesos. El seu principal corrent de lava basàltica es va escolar per la Vall d'Aiguavella, justament, i aigües avall, per la d'Hostoles. Aquesta notable emissió de lava, una de les més grans pel seu volum de tota la regió, assoleix fins a 40 m de gruix i una amplada d'uns 550 m a l'alçada del nucli de les Planes. La part superior de la colada ofereix un aspecte clarament escoraci, mentre que la resta mostra un hàbit prismàtic,

construïdes formades per incrustacions de carbonat càlcic damunt de vegetals, generalment algues, falgueres i moltes aquàtiques, intercalades amb fàcies detrítiques, més sorrenques, i amb còdols i palets arrebossats d'incrustacions. A tall de recapitulació, cal remarcar el paper decisiu que el vulcanisme ha tingut en la

creació d'un substrat més propici a les implantacions humanes: la formació dels terrenys planers en valls que n'eren mancades; el desenvolupament d'uns sòls rics per a l'agricultura; l'aparició de desnivells en el riu Brugent que varen donar lloc a l'establiment d'aprofitaments hidràulics; les reserves d'aigua potable sota

les laves i, finalment, el mateix basalt com a material de construcció. I, des d'una altra perspectiva, l'existència d'un volcà, el Traiter, declarat Reserva Natural per la Llei de Protecció de la zona Volcànica de la Garrotxa l'any 1982, d'elevat interès científic i didàctic, ha suposat la creació d'un nou centre d'interès al municipi.

Les fonts

En el terme municipal de les Planes, s'hi troben les fonts següents:

*de la Pruença
de la Clota*

*Petita
de Can Cadmi
el Poot (Pouot)*

*de Can Nofre
del Fontanil*

*de la Rectoria
de la Canova*

*de Can Ferriol
de Sant Pelegri*

*de l'Àngel
de Can Roure*

*del Buscaró
de les Fontiques*

*del Mirall
de Santa Margarida*

*Fosca
del Conill*

*de la Plana
de les Encies*

*de Can Pipa
de Can Migrat*

*de la Xart
de les Tunes
d'Àliga
del Puig
de la Vila*

Font: FRIGOLA, A.: Pous i Fonts (estudi hidrogeològic del terme de les Planes d'Hostoles). Les Planes, 1987.

*Durant molts anys
entorn de les
nombroses fonts i
dels seus idíl·lics
paratges s'hi generà
una intensa relació
social.*

El volcà Traiter és, en realitat, un edifici complex format per un con monogènic de tipus estrombolià, anomenat Puig de la Codina, i per dos cràters circulars adjacents que podrien ésser anomenats el Traiter superior i el Traiter inferior. El con té 550 m per 450 m de planta i una alçada d'uns 120 m. Està constituït per escòries, lapilli –o greda– i bombes volcàniques esparses, tot plegat de colors negrosos. Del peu sud-est d'aquest edifici volcànic va brollar una colada basàltica fluïda, la qual s'escolà per la vall d'Aiguavella i més enllà, per la del Brugent. Al seu damunt es va esguimbar una altra colada, aquesta escoriàcia i de dimensions reduïdes. La seva efusió degué ésser simultània a l'edificació del con piroclàstic, car s'hi observen nivells de bombes volcàniques i gredes intercalades. Els dos cràters circulars, originats per erupcions de caire explosiu molt violentes, tallen directament el substrat eocè, ahora que destrueixen part del flanc nord-oest del con. El cràter superior té 220 m de diàmetre per 30 m de fondària i 50 m de diàmetre.

Aquestes dues erupcions denoten un mecanisme explosiu de tipus freàtic. Aquest tipus d'erupció indica que, quan la columna de magma ascendia per la xemeneia, va entrar en contacte amb un nivell saturat d'aigua del subsòl, o aigua freàtica, probablement a uns quants centenars de metres de fondària. El vapor d'aigua així generat va assolir la pressió suficient per esbotzar el tap i d'aquesta manera s'obriren els cràters circulars, cadascun dels quals delata que va tenir lloc un petit desplaçament de la xemeneia, primer cap al NW i després cap al NE.

L'edat del gran corrent de lava basàltica ha estat calculada, mitjançant mètodes isotòpics de datació absoluta en uns 46.000 anys, és a dir, del Paleolític mitjà.

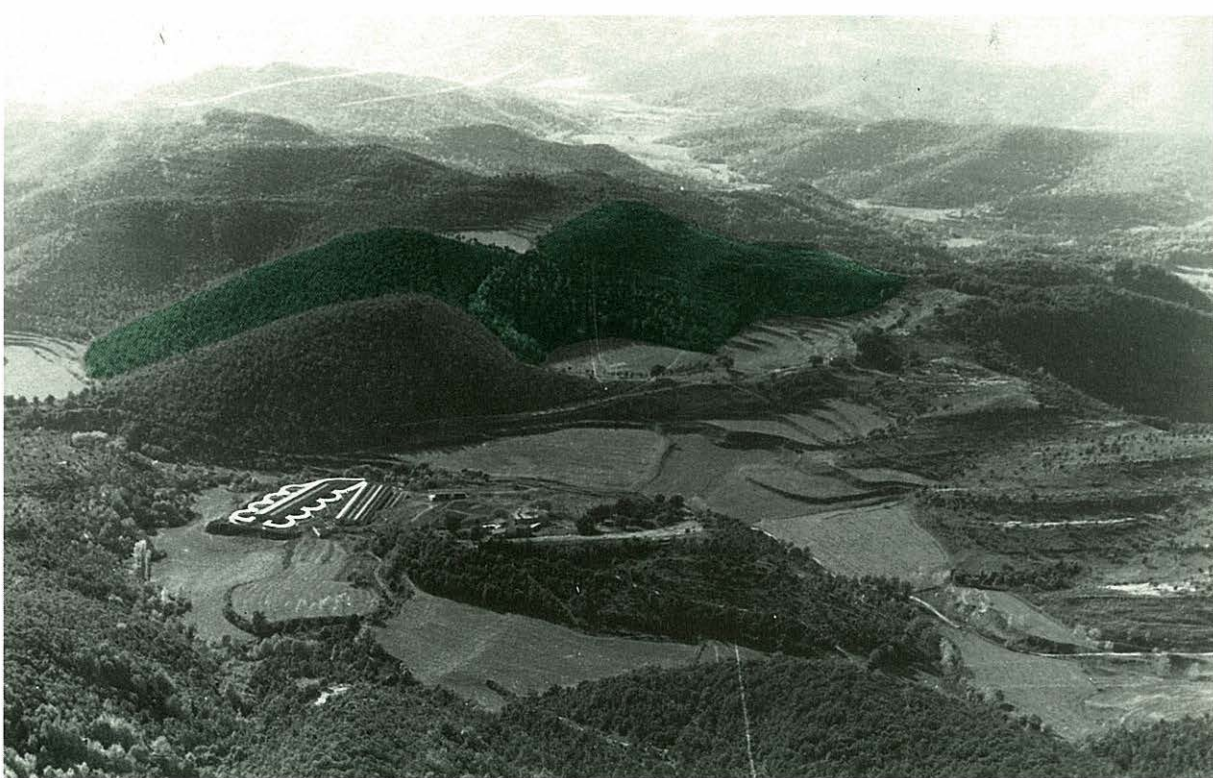
La relació entre el vulcanisme i els terratrèmols no és tan clara com es tendeix a

suposar. És molt probable que quan el volcà Traiter va entrar en activitat es varen produir terratrèmols associats a les mateixes erupcions, però no en queda cap registre documental, com és lògic. Dels terratrèmols històrics, en canvi, el que podem afirmar és que no han estat relacionats amb manifestacions volcàniques, malgrat les emanacions de gasos sulfhídrics que varen tenir lloc per la banda de Lloret Salvatge, ben documentades. Ara bé, és fàcil d'entendre que les mateixes falles geològiques que en un moment donat han canalitzat els sismes hagin estat aprofitades també, com a línies de feblesa que són, per a l'ascensió del magma en altres moments de la història geològica. Per això s'ha produït aquesta coincidència en l'espai d'uns i altres.

Tota la vall d'Hostoles i la localitat de les Planes, per consegüent, han estat sacsejades repetides vegades pels terratrèmols. Els primers sismes documentats al nostre país, el del 6 de febrer de 1101 que malmenà Ripoll i el de l'any 1227, degueren afectar les Planes, encara que ens en manquen dades. També el de 1347, que afectà Anglès, i el de 1373, que fou bastant general a Catalunya, s'hi degueren sentir poc o molt.

Ara bé, fou l'anomenada sèrie olotina de terratrèmols –la més forta que ha afectat l'àmbit dels Països Catalans durant aquest mil·lenni– la que va tenir els efectes més devastadors a la vall d'Hostoles. Segons la interpretació realitzada per Fontserè-Iglèsies, els terratrèmols varen presentar tres fases culminants. La primera fase va ocórrer el dia 15 de març de 1427 i va assolir la intensitat 8 de l'escala Mercalli; la segona fase s'esdevingué el 15 de maig de 1427, amb la mateixa intensitat, mentre que el 2 de febrer de 1428 es va produir el paroxisme culminant, amb una intensitat compresa entre 9-10.

Amb posterioritat, el territori de les Planes

11

ha patit d'altres terratrèmols, bé que molt menys intensos, els quals no han tingut efectes destructors, tals com els dels anys 1432, 1798, 1852 i 1906.

Tanmateix, l'activitat microsísmica es manté viva, com ho palesen les dades que faciliten amb regularitat les estacions de registre sísmic de Susqueda i d'Olot –ambdues ben properes– i els primers estudis de risc sísmic existents indiquen que, bé que moderat, aquest és un risc que no és prudent oblidar de manera completa a les Planes d'Hostoles.

Es conserva abundosa constància documental dels efectes destructors que els terratrèmols van tenir a les poblacions de la vall d'Hostoles.

Els jurats de Girona van adreçar el 10 d'abril de 1427 una carta al Príncep sobirà, que fa referència a un dels terratrèmols.

Vista aèria obliqua del sistema Puig de la Codina. Traiter superior i Traiter inferior, així com de les terrasses de rebliment.

“Bé es ver que totes les cases de la vall e lloch de Osor se son enderrocades e en lo castell de Angles, e en lo lloch de ses Planes o en lo lloch de Sant Feliu de Pallarols e lo castell de Hostoles (...) moltes cases e moltes iglesies de diverses parroquies e moltes torres e cases que eren mol forts (...) es manifesta la destrucció qui per aquests terratrèmols se es seguida (...) en gran desolació dels habitants en los dits pobles aqui no solament són privats de llurs cases e habitades ans han perdut los viures”.

ELS TEMPS PREHISTÒRICS

2

12

En terres de l'antiga parròquia de les Encies es troba situat un jaciment prehistòric que porta el nom de Clot de l'Infern, que li fou posat tenint en compte la toponímia del lloc.

Els homes del Clot de l'Infern vivien a l'aire lliure, prop d'una petita balma, avui desapareguda. La indústria que fabricaven per aparellar els seus instruments eren petites peces de sílex (micròlits) generalment laminetes. Els prehistoriadors acorden per aquest jaciment una datació corresponent al VII mil·lenni aC. i es pot homologar amb el de Sant Benet a Sant Feliu de Guíxols.

Com que és una època de transició entre el Paleolític i el Neolític i no s'han trobat restes de fauna, ni altres elements, poca cosa sabem d'ells. És molt possible que la Vall de Riubrugent, especialment entre les Planes i l'Hostal del Fang, proporcioni en el futur més estacions d'aquesta època de transició coneguda amb el nom de Mesolític.

Entrant en temps posteriors, quan l'home, abandonant les pràctiques de cacera i recol·lecció de vegetals, úniques exercides en el període paleolític, començà a domesticar animals i a practicar una rudimentària agricultura, s'encetà una nova època: el Neolític. D'aquesta època ja coneixem més dades, especialment a la Vall de Cogolls.

A la Cova de Rocalladre (Serra del Corb) en el vessant que dona a la Vall d'Hostoles, es van descobrir al segle passat destrals polides, que testimonien la presència de l'home neolític, corresponents probablement a uns primers pastors. Un altre testimoni és la presència d'un bon conjunt de destrals polides, reunides a la col·lecció Bosch de Sant Feliu de Pallerols i trobades per les Valls de Cogolls, Colltort i Vall del Riubrugent,

corresponents a pagesos del Neolític ja ben instal·lats a les terres baixes de la Vall d'Hostoles. A la col·lecció hi ha eines de treball, però també n'hi ha d'altres més petites de caràcter votiu destinades a motius religiosos o enterraments.

Sortosament la localització de l'any 1985 d'una cova sepulcral descoberta prop de la Riera de Cogolls ha permès ampliar coneixements. Una zona calcària va propiciar l'existència d'una cova on a la part superior actualment hi ha camps de conreu. L'excavació va subministrar fragments de ceràmica decorada amb

Els qui han fet possible el coneixement del passat

L'activitat arqueològica a les Planes ha estat portada a terme per investigadors de prestigi: Francesc Riuró i Miquel Oliva. Van excavar el Clot de l'Infern. Francesc Riuró, a més, va fer la descoberta del Dolmen. Josep Tarrús i Àngel Bosch van excavar i estudiar la Cova de l'Avellaner. Les destrals neolítiques de la col·lecció Bosch foren reunides al segle passat per Miquel Bosch, metge de Sant Feliu de Pallerols.

En aquest indret l'any 1971 es féu la descoberta del jaciment epipaleolític del Clot de l'Infern, dins del terme parroquial de les Encies.

cordons llisos, incisions i impressions. La indústria lítica polimentada ha proporcionat diversos elements de mans de molí sobre pedra sorrenca, i la indústria de pedra tallada està realitzada sobre sílex i quars. El que té importància en aquest jaciment (Cova de l'Avellaner) són els objectes d'adornament –fet molt normal en un aixovar mortuori– entre els quals hem d'esmentar un perfil sobre

dent de carnívor, una part d'un braçalet articulat sobre petxina, una de collaret, un gran disc amb doble perforació central, així com diversos fragments de *cardium* i dos fragments de braçalet sobre lignit.

Les restes humanes pertanyen a diferents individus adults i infants que presenten en algun cas signes evidents de cremació. Hi ha

també restes d'animals: bòvids, cérvols, caprins.

Per tant, la Cova de l'Avellaner és una cova sepulcral, col·lectiva, en una cripta en part artificial que es pot datar en la primera meitat del IV mil·lenni aC. Pagesos neolítics que desenvolupaven una activitat agrícola consolidada –cultivaven terres a la Vall de Cogolls, on devien tenir els seus habitatges i enterraven els seus morts– foren inhumats a la Cova de l'Avellaner.

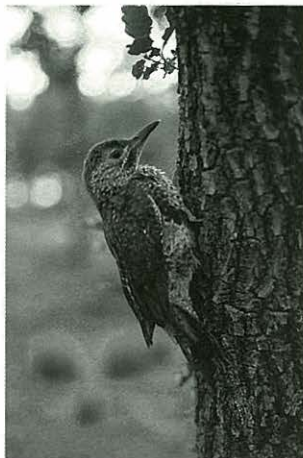
Just a la línia divisòria dels termes municipals de les Planes i Sant Aniol de Finestres i a dalt d'un petit monticle es va descobrir un megàlit destruït, en el qual es va trobar algun fragment de ceràmica, dos botons d'os amb perforació, una peça discoide de collar, peces dentàries i ossos molt fragmentats. Aquest jaciment representa la presència de la cultura dolmènica a la Vall d'Hostoles.

Si bé no s'han fet investigacions sistemàtiques, ara se sap que l'home prehistòric era present a la Vall d'Hostoles ja en el període mesolític, 7000 anys aC., durant el Neolític, 4000 a 2000 aC., i a l'Edat del Bronze.

Al municipi de les Planes l'espai agrícola conreat ocupa els terrenys planers del fons de les valls, mentre que les formacions forestals i les pastures s'estenen pels vessants dels relleus muntanyecs que les emmarquen. Segons dades de l'any 1978, el 78% de la superfície del municipi era forestal, mentre que els conreus ocupaven el 10% i els prats no arribaven al 3%. En èpoques pretèrites i fins al començament del segle, l'extensió de l'espai agro-pecuari havia estat considerablement superior. L'èxode rural que ha motivat l'abandó de les masies que conreaven terres marginals i la quasi desaparició de la ramaderia extensiva –ovina sobretot–, responsable del manteniment de les pastures, han propiciat aquesta situació.

Si a l'any 1962 es comptabilitzaven 438 explotacions agràries, deu anys més tard només en restaven 185, i actualment la xifra encara és inferior. És així que, de forma gradual, l'alzinar muntanyenc ha envaït la pràctica totalitat de les solanes, llevat d'aquells caires o crenys denudats on no ha pogut arrelar per manca de sòl. L'alzinar amb marfull, és a dir, l'alzinar mediterrani típic, queda confinat a l'extrem més oriental del municipi, per sota de les Encies. La seva distribució coincideix amb l'àmbit on és encara perceptible l'influx regulador de la marinada.

Els fondals i aiguavessos obacs de la Serra del Far són ocupats, en canvi, per les rouredes de roure martinenc a les faldes inferiors, allí on s'han acumulat nutrients en el sòl. Per damunt d'aquestes rouredes s'estén una franja de pastures mesòfiles, encara ben aprofitades, mentre que la part més alta de la serra és coberta per les fagedes, entre les quals és possible diferenciar les fagedes amb boix de les fagedes amb buixol, aquestes darreres més riques biològicament. Els terrenys planers, amb sòls profunds, situats al fons de les valls d'Hostoles, de Cogolls i altres cursos tributaris, avui dia són ocupats pels conreus.

Prudent i desconfiat, el pígot verd disposa d'un bec llarg i punxegut que li permet foradar la fusta per treure'n els insectes que allí s'amaguen.

L'orquídia boscana neix a la primavera al peu de la cinglera del Far.

Entre aquests predominen els farratges, cereals farratgers i cereals d'hivern, i cal remarcar que el terme de les Planes representa un límit actual pel conreu de la vinya, l'avellaner i d'altres espècies típicament mediterrànies.

Les ribes del Brugent, riera de Cogolls, i altres cursos hídrics són ocupades per boscos en galeria que corresponen a vernedes, on podem observar, al costat dels verns, els salzes, gatells, freixes, oms i altres arbres de ribera. Dins del domini dels alzinars muntanyencs, a les costes més ingrates, el bosc de ribera queda reduït a l'avellanosa.

Als estrats inferiors i al sotabosc hi ha una

ufanosa vegetació herbàcia: falgueres, violes, maduixeres, veròniques, marxívols i una llarga llista de plantes d'indrets humits i ombrívols. També hi trobem el boix, el grèvol, el rodó, la romeguera, el bruc als solells, la farigola i l'espígol i, en canvi, hi escasseja el romaní.

El poblament micològic es distribueix d'acord amb la vegetació dominant, de manera que abunden els escarlets, els rossinyols, els peus de rata, els ous de reig, els ciurenys, les candeles. Les múrgoles hi són escasses.

Quant a la fauna, es pot considerar que correspon a la que es troba de manera habitual a la muntanya mitjana catalana, sense particularitats especials.

Dintre del grup dels mamífers es troben les musaranyes mediterrànies: la comuna i una de diminuta que pesa encara no 3 g –és el mamífer més petit d'Europa– i que coneixem amb el nom de musaranya nana.

Vora els camps i els horts es pot observar esporàdicament algun eriçó fosc. Els petits monticles de terra que sobresurten entre la userda i les petites plantes dels cereals acabats de plantar, constitueixen la principal targeta de presentació de dos micromamífers de costums cavadors: Un d'ells, el talp, és també un insectívor, mentre que l'altre, amb qui sovint es confon, el talpó comú, és un rosegador, i un altre talpó que és més localitzat, el talpó roig, espècie que hom considera lligada amb els ambients humits i pedregosos.

Si deixem de banda les espècies més domèstiques s'ha d'esmentar la presència del ratolí mediterrani, el ratolí de bosc, la rata cellarda, el liró i, lligada amb els ambients aquàtics, la rata d'aigua.

A l'Edat Mitjana l'ós sovintejava al Collsacabra i als indrets més enlairats del terme planenc. Actualment el mamífer de major grandària és el senglar, que en els darrers anys ha vist augmentar els seus efectius arreu de les boscuries. Al capvespre,

sovint abandona el seu hàbitat forestal per endinsar-se als conreus de la plana.

Els depredadors més freqüents són les guilles, i també és fàcil trobar el rastre de teixons, fagines, genetes, mosteles i algun turó. I no és estrany veure algun esquirolet saltant de branca en branca o corrent per terra a la recerca de les glans caigudes.

Els conills, no tan abundants com fa uns decennis, encara hi són desigualment freqüents segons els anys. En canvi, l'observació d'una llebre s'ha anat convertint en un fet excepcional.

En el capítol del ocells, la perdiu, el tudó i la becada, entre les prestigioses peces de caça; la merla i el merlot, melodiosos i aflautats, i el gaig, una de les veus més típiques de l'alzinar. L'aligot, l'esparver –molt escàs actualment– i algun falcó als espadats, són els rapinyaires més representatius, i el corb, entre els carroners. De nit el mussol, el gamarús i també el duc poden sentir-se per boscos i rocams. Pigots, mallerengues, tallarots, pica-soques, rossinyols i pardals de bardissa, entre d'altres, són els que es veuen en endinsar-se en boscuries i torrenteres. Als camps i guarets, vora els llocs més humanitzats, sovintegen els pinsans, verdums, cardines, gafarrons, passerells, piules, cueretes, garses, puputs, orenetes, falciots, cucuts, pit-roigs i tórtora.

Pel que fa als rèptils i als amfibis, esmentem el gripau comú, la salamandra, la granota verda, la regina, el tritó palmat i el jaspejat –que a vegades es troben junts a la mateixa bassa–, la sargantana roquera, la serp d'aigua i, fins i tot, algun escurçó entre la fullaraca o prop de l'aigua.

El sanejament del curs del riu Brugent, a través de totes les aigües residuals que hi són abocades, permetria igualment la recuperació de la fauna piscícola, com també dels atractius paisatgístics prou destacables que aquest curs ofereix.

EVOLUCIÓ DE LA POBLACIÓ

3

La barrera dels 2.000

Anys	Habitants
1718	544
1787	709
1857	1.830*
1887	1.568
1900	1.567
1910	1.619
1920	1.879
1930	1.715
1940	1.703
1950	1.768
1960	1.924
1970	2.004
1980	1.849
1986	1.845

* El cens del 1857 és aproximatiu i s'ha fet a partir del nombre total d'habitants (3.661) de la Vall d'Hostoles, úniques dades que fins avui es coneixen.

Font: Anuaris del censo de la població de España. Província de Gerona. INE.

El cens anomenat de Pere el Cerimoniós de l'any 1381 és el més antic que es coneix i dona, sense més detall, 118 focs de cavaller del noble Guillem Galceran de Rocabertí com a recompte global de la població de les set parròquies de la Vall d'Hostoles. Aquest cens correspon a un període posterior a les epidèmies de pesta que començaren l'any 1347 i que ocasionaren un nombre sensible de pèrdues en aquesta Vall.

El dèficit de població continuà en el segle XV, ja que el despoblament era persistent, també per causa de les talles (pagaments) que els naturals feien per redimir les jurisdiccions en mans dels Rocabertí.

La Sentència Arbitral de Guadalupe (1486), amb la solució del problema remença, impactà favorablement, ja que nous pagesos s'establiren a la Vall.

En una mateixa llar conviuen diverses generacions. Família del Campvell l'any 1900: Narcís Planellas (a la dreta) i Maria Oliveras, amb la seva descendència i el guardià dels bous.

La relació amb les Encies i Cogolls

El gradual despoblament de les Encies i Cogolls es va correspondre amb un augment sensible de població de les Planes.

Anys	Encies	Cogolls
1887	352	295
1900	292	280
1910	280	268
1920	299	283
1930	300	284
1940	300	257
1960	249	197
1970	183	120
1980	94	56
1986	93	43

Font: Anuarios del censo de la población de España. Provincia de Gerona. INE.

L'any 1553, un nou cens ens dona 76 focs per les parròquies de les Planes i 97 per les de Sant Feliu de Pallerols. En total, 173 focs, amb notable augment (46%) sobre el cens del 1381.

La traducció de focs en habitants, cal fer-la amb moltes precaucions per aquesta Vall, zona rural i aïllada, però es podria proposar 7 o 8 membres per llar.

Al llarg del segle XVIII la comarca creix de manera global fins a mitjan segle XIX i, segons les dades estimatives, el terme planenc l'any 1857 tenia 1.830 habitants; l'augment, per tant, va ésser espectacular i representà un moment culminant de poblament.

Les epidèmies dels anys 1854 i 1885, seguint el ritme dels pobles de l'entorn, marcaven una forta davallada. Llavors, però, reprenia novament la dinàmica de creixement i l'any 1887 la població se situava en 1.568 habitants.

De 1900 fins a 1920 s'observà una creixuda positiva que, immediatament, començà a cedir fins al 1940 a causa de la guerra i de la crisi en el sector tèxtil i en el de l'explotació de les pedreres. La recuperació començà a notar-se el 1950 i 1960, i en el cens del 1970 el terme planenc arribava al sostre històric de població des del seu origen. Coincidí amb la plena activitat de les fàbriques i l'arribada més nombrosa dels immigrants.

En canvi, el període de 1970-1986 se saldà amb una notable disminució, assignada especialment al tancament de la Majem.

Estrangers i immigrants

Els documents eclesiàstics del segle XVII fan referència de l'arribada de grups de francesos, serradors d'ofici, que vingueren a treballar als boscos.

S'ha d'esperar fins a l'actual segle i acabada la guerra civil per observar l'arribada al poble de gent forastera. Segons en Felip Ruiz, que era un d'ells, els primers foren els carboners, que venien a fer temporada i, després d'uns anys, s'hi establiren.

Posteriorment, a la dècada dels 50 n'arribà un grup nombrós procedent del sud. Treballaven a la presa de Susqueda i, acabades les obres, es dispersaren pels pobles més propers i alguns s'instal·laren a les Planes definitivament.

A la darrerria dels 70 arribaren els primers portuguesos. Alguns havien treballat a les mines d'Osor i trobaren feina a les empreses planenques, es casaren amb noies d'aquí i s'integraren a la vida del poble. Però als que arribaren al 1980 se'ls féu més difícil trobar mitjans de subsistència dignes i alguns optaren per anar cap a d'altres indrets.

Finalment, l'any 1984, procedents de Gàmbia i Senegal arribaren els primers negres. Alguns, després d'arraconar una mica de diner, retornaren al seu país; de la resta, només un té feina estable, en una de les torneries.

LES PARRÒQUIES DE LA VALL

4

18

Les violències feudals del segle XI van originar moviments de resistència de la població pagesa, que va ser protegida per l'Església. A partir de l'any 1030, els bisbes, quan consagraven un temple, establien al voltant un cercle de pau de 30 passos eclesiàstics. Qui hi entrava amb fins agressius, era anatemitat. Alfons I, en la Constitució de Pau i Treva de Fontdarella, l'any 1173 va atorgar la seva protecció a aquestes zones entorn de les esglésies, anomenades sagreres, que ningú no podia envair. Pere I i Jaume I van confirmar la protecció reial a les sagreres.

La institució de les sagreres va començar per protegir els

A dalt, a l'esquerra, Santa Maria de les Encies; a la dreta, Sant Cristòfol de Cogolls. A baix, a l'esquerra, Sant Cristòfol de les Planes, i a la dreta Sant Pere Sacosta.

cementiris, més endavant els feligresos hi van fer petites construccions per guardar objectes i finalment s'hi van aixecar construccions sòlides entorn de carrers perfectament delimitats.

A la Vall d'Hostoles hi ha constància documental de sagreres entorn de les parròquies de Sant Feliu, les Planes, Cogolls i Colltort. Però a la darrerria del segle XIII el creixement de la població va fer que les cases

ultrapassessin els límits protegits de la sagrera i es formessin, més enllà, les celleres, on habitaven sobretot ferrers, teixidors, fusters i altres oficis, i també s'hi van fer casa els habitants de masos importants, com els Olmera, Vilamala o Cos.

De les set parròquies de la Vall d'Hostoles quatre queden dintre de les Planes. La més antiga, segons la documentació existent, és la de Sant Cristòfol de Cogolls.

La Majestat de les Planes

El Crist conegut com la Majestat de les Planes del segle XI o XII, actualment exposat en el Museu Episcopal de Vic, hi ha qui pensa que pertanyia a l'església de Sant Pere Sacosta, però hi ha indicis que fan creure que aquesta Majestat presidia la capella del Salvador del temple parroquial de les Planes, sufragada per un notable de la potent casa dels Olmera, devots del Crist sota l'advocació del Salvador.

Un testament del 986 ja l'esmenta. La capella de Sant Pelegrí va ser inaugurada el 1862 per Josep Arrey, rector del poble. S'hi venera també Sant Grau, que antigament tenia capella pròpia en el derruït castell d'Hostoles.

Una altra parròquia d'origen molt antic és la de Sant Cristòfol de les Planes. Se li pot atribuir una data anterior al segle X, però el primer document on se l'esmenta és de l'any 1155. Va ser una parròquia molt modesta fins el segle XV. En entrar al segle XVI va convertir-se en un temple brillant, amorosament proveït. Es van posar dues campanes al campanar i dues creus de plata a l'interior, de

les quals la més gran valia més de 100 ducats.

L'increment del fervor religiós va fer sorgir capelles fora del temple. El 1539, hi havia ja la de l'Àngel Custodi i la de Santa Margarida. El 1626, el senyor del Castell va alçar la del Remei.

Al mateix document de l'any 1155 on s'esmenta Sant Cristòfol de les Planes, hi apareix també citada la de Santa Maria de les Encies. Com a la resta de la Vall, el fervor religiós va fer sorgir capelles fora de l'església parroquial. Existeixen avui, encara que abandonades o malmeses, la de Nostra Senyora de Núria, adossada a la paret mitgera de l'hostal

del Fang, beneïda l'any 1891, i la de Sant Cebrià en terres del Siubès.

Més tardà, del 1207, és el primer document que parla d'una altra parròquia, la de Sant Pere Sacosta, però l'origen és molt més antic, remotíssim. S'ha dit, fins i tot, que en el recinte de la vella església de Sant Pere Sacosta hi havia hagut un temple romà dedicat a Júpiter. La troballa d'una sitja i d'una pedra treballada a sota de Carbonés, que es creu que pot ser d'origen celta, testimonien els orígens antiquíssims d'un nucli poblat entorn de Sant Pere Sacosta. L'any 1568, el bisbe de Girona, Pere Carles, veient que la parròquia es trobava pràcticament despoblada, va unir-la a la de les Planes. Va continuar tenint, això no obstant, administració independent fins al segle XVIII i s'hi va dir missa cada diumenge fins ben entrat el XIX. Després va quedar abandonat i es va anar enrunant. Les restes van ser consolidades el 1987 i es va començar la reconstrucció.

Totes aquestes parròquies van quedar greument afectades pels terratrèmols de 1427-1428 i van haver de ser reconstruïdes els anys següents.

ELS TRES CASTELLS

5

20

Diu l'historiador Pierre Bonnassie que el castell i solament el castell és al segle XI el centre del poder feudal. De mitjan segle en endavant, el senyor d'Hostoles és amo absolut de la Vall, el seu poder resideix en el dret de ban, on publica totes les disposicions que obliguen tothom, cobra els impostos, imparteix la justícia i rep l'homenatge de tots els veïns del terme del castell. Per fer-se obeir disposa de cavallers armats (*milites*), que li són absolutament fidels i que fan complir les ordres del senyor, si convé mitjançant el terror.

El domini d'Hostoles (set parròquies i tres castells) era

un alou del Rei, que infeudà a les cases d'Hostoles, Cartellà i Rocabertí des de mitjan segle XI fins a 1419.

Els castells, que constituïren la defensa militar de la Vall, eren Colltort, Puig-alder i Hostoles.

El Castell de Colltort fou en el segle XI objecte de fortes controvèrsies entre els comtes de Barcelona i els de Besalú, car, situat a la carena del Corb, era frontera entre ambdós comtats. El comte Berenguer Ramon I, havia entregat al de Besalú la carta del castell, i aquest, malgrat les peticions de devolució, es negava a retonar-lo. La

controvèrsia, i potser també alguna acció militar, durà fins a l'any 1056, en què fou retornat i se'n féu càrrec Eneas Miró d'Hostoles, en nom del comte Ramon Berenguer I. El 1212, Miró III d'Hostoles en fer el seu testament llegà el castell a la seva filla Dolça, excepció feta d'un terç del castell de Colltort, que deixà a l'altra filla, Guillermina. Puig-alder, *Adeder* segons el testament de Tallaferro (1020), estigué sempre associat al d'Hostoles, tret

El castell de Puig-alder és documentat de l'any 1020 i s'aixecava on avui hi ha l'ermita de Sant Salvador.

d'un període del segle XIII en què fou potestat de la família Palafolls. El 1277, Ramon de Palafolls va fer homenatge al rei Jaume I, pel Castell de Puig-alder, que poc després fou atacat per Guillem Galceran de Cartellà. Cap al final del segle, i després de fortes controvèrsies, Guillem Galceran comprà Puig-alder. Castlà d'aquest castell va ser Berenguer de *Curtibus* (1142). El 1289, Blanca d'Hostoles, en absència del seu marit, confià la custòdia de Puig-alder a P. de Clota de

Restes del castell de Colltort, que en el segle XI originà fortes polèmiques entre els comtes de Barcelona i Besalú.

Cogolls, si bé aquest no tingué la categoria de castlà. Hostoles, el castell principal, figura també al testament de Bernat Tallaferro, comte de Besalú (1020), que el llegà al seu fill Guillem. Tallaferro el tenia cedit temporalment pel comte de Barcelona. El 1056, quan Ramon Berenguer I fa tornar a l'obediència els feudals, Eneas Miró, senyor d'Hostoles, fa homenatge al comte de Barcelona pels castells d'Hostoles i Puig-alder i rep en feu els castells i les jurisdiccions. És el moment històric de la implantació del feudalisme senyorial a la Vall, que tindrà greus conseqüències pels pagesos que conreen les

terres de la conca alta del Riubrugent.

El 1305, el rei Jaume II, en reconeixement dels serveis prestats per Guillem Galceran, li atorgà totes les jurisdiccions pels castells d'Hostoles, Puig-alder, Colltort i Rocacorba, que romandran units fins a la fi del domini senyorial, l'any 1416.

Recuperades les jurisdiccions pel rei Alfons IV, l'any 1416, Hostoles passà a terra reial. El castell fou fortificat per Verntallat, que en féu el seu quarter general en la primera revolta remença (1462-1472), i el continuà dominant fins a la sentència de Guadalupe de 1486.

21

Llegenda de la mina del castell d'Hostoles

“Contan los vells que en un siti que sufrí aquest castell y quan los sitiadors creyen que'ls de dins no tenian pas més remey que rendirse per fam, hi enviaren un parlamentari que's quedà admirat de veure molts sachs plens de blat al passar per una de les salas y més encare de que li servissen peix fresc en lo dinar á que'l convidaren para ferli veure que encara tenian gran munió de recapte.

Quan tornà al camp dels sitiadors, lo capdill de aquestos, en vista de aytals

inesperadas novas, feu alzar lo siti creyent que l'inaccessible castell estava abundantament provist de tot, quan realment en prou feynas tenian los sitiats viandas pera un parell de dias, puig lo dels sachs plens de rochs y un poc de grà per sobre y'l peix fresc se l'havian proporcionat per la mina que comunicava amb la riera de Pallerols, que no es pas tan abundosa en peix que d'ell se'n pogués mantenir una guarnició com la que dins del castell hi havia”.

** Recollida de viva veu i transcrita l'any 1892.*

GOMIS, Cels: La Vall d'Hostoles, Barcelona, 1893.

EL CASTELL D'HOSTOLES

Josep M. de Garganta i Vila-Manyà, nat a Sant Feliu de Pallerols (25-1-1878) i mort a Olot (1-5-1928), fou un gran estudiós de la història. Havia revisat piles de documents vells i coneixia el passat de la seva vila natal i de tota la Vall d'Hostoles. Cantà amb un inspirat poema escrit el 1923, i no publicat fins ara, les vicissituds de l'històric Castell.

¡Salve!, castell, que veia en ma infantesa;
com vell herald d'un temps per sempre mort.
¡Quantes voltes un núvol de tristesa
velà mon cor, al meditar ta sort!

¡Quantes voltes la idílica enyorança,
d'uns temps que la distància fa ideals,
em féu somniar un món de benaurança
entre les crues lluites medievals!

Dels pobles, els castells i els asceteris
després la història m'ensenyà els camins,
i em feren penetrar en sos misteris
les xifres de recòndits pergamins.

Les fades que aquí veu el nostre poble
i varen encisar mos anys primers,
cediren a la imatge bella i noble
de clares dames i d'altius guerrers.

I lliure divagant la fantasia
batalles evocava i bells amors,
i amb cròniques de gesta i galania
el poema teixí dels teus senyors.

Vaig veure els primers temps de nostra història,
quan en pugna amb l'allau dels musulmans,
cenyit el front del llor de la victòria,
bastien nostra pàtria els catalans.

Vaig veure sota un vel de poesia
Na Blanca, esposa de Guillem el Pros,
regint els teus destins, mentre fulgia
lluny de la pàtria, el glavi de l'espòs.

Aquell qui, honor cabdal de sa família,
guanyà la investidura d'un comtat,
i per les seves gestes de Sicília
al Lancelot de Llac fou comparat.

Vegí com en la pau les altes gestes
narraven, al castell, els cavallers,
i com les dames en deportes i festes
al jou d'amor retien els guerrers.

Vegí la mort que al noble clos entrava,
signant d'un castellà l'última fi;
i l'estol que endolat l'acompanyava
al clos sagrat d'un gòtic monestir.

L'any 1918 l'altiu castell d'Hostoles conservava encara petits vestigis de la seva anterior grandesa. A primer terme s'aprecia la cisterna exterior.

23

I oïa com, vinguda la nit bruna,
vessant el calze ple de ses olors,
arran dels murs cantava, al clar de lluna,
l'apassionada veu dels trobadors.

Mes, ¡ai!, aquell castell i sa murada
que fou un temps sojorn d'alts paladins,
la força que cent voltes atacada
reté el valor heroic dels sarraïns,

un cop la vella raça s'extingia,
passà, a través dels anys, de mans en mans,
i al fi, venut com vil mercaderia,
ni rastre conservà dels castellans.

I quan l'aristocràcia renegada,
d'innoble origen i comprats blasons,

deixava nostra pàtria abandonada
per adular, servil, als seus, saions,

Llavors, sentint l'oprobri de la terra,
caigué la fortalesa medieval
i s'estremí l'entranya de la serra
com el ressò d'un eco funeral.

I així morires, morta la nissaga
que un dia portà lluny ton nom famós,
mes el poeta et veu, com obra vaga
d'aquell passat remot i gloriós.

I encara entre les ombres que s'esfumen
s'alça el castell com un gegant ardit,
i els cants del trobador de nou perfumen
les aures de la nit.

ELS FEUDALS D'HOSTOLES

6

24

Durant els segles XI i XII els Hostoles formaven part de la gran noblesa catalana i de la cort dels comtes de Barcelona.

La documentació sobre la vall d'Hostoles és molt escassa abans del segle X, però és indubtable que ja era habitada. L'ocupació musulmana i la intervenció dels francs havien contribuït a un gran despoblament, però la creació del primer sistema defensiu de la Marca Hispànica, amb els castells d'Hostoles, Puig-alder i Colltort, cap a l'any 800, devia propiciar l'establiment de pagesos. El primer esment que es coneix és en un document de l'any 922: un precepte del rei franc Carles el Simple deixa constància que entre els béns de la seu de Girona hi havia possessions a Cogolls, a *valle Guntravi*. Altres documents posteriors, del mateix segle X, esmenten també Cogolls.

Cap a l'any 1000, les set parròquies de la vall d'Hostoles constituïen un domini feudal laic. La vall estava governada per la família Hostoles, alts funcionaris dels comtes de Barcelona. El primer senyor d'Hostoles conegut, Miró I, era, com els seus antecessors, un home procedent de les famílies vicarials, delegades dels comtes. S'esmenta per primer cop en un document de l'any 1002, formant part de la Cort comtal. L'any

1017, va prestar homenatge al comte de Barcelona pel castell d'Hostoles.

A Miró I el va succeir el seu fill Eneas Miró, que va governar la vall des del 1034 al 1066, en un període crucial de la història de Catalunya, el del govern de Ramon Berenguer I. Eneas Miró va ser garant del compliment del pacte entre Ramon Berenguer i la seva àvia Ermessenda, regent, refugiada al comtat de Girona. L'any 1057, Eneas Miró es va fer càrrec del castell de Colltort, un cop arranjada la polèmica entre el comte de Barcelona i el de Besalú sobre aquest castell, que era frontera dels dos comtats. El mateix any, Eneas Miró va signar un acord amb el comte Ramon Berenguer segons el qual reconeixia la suprema potestat del comte sobre el castell d'Hostoles i Puig-alder qui, a canvi d'aquest reconeixement, li cedia en feu els castells. D'aquesta manera Eneas Miró era amo absolut de la vall, on exercia totes les jurisdiccions.

A Eneas Miró el va succeir la seva filla Guisla. La informació posterior dels senyors d'Hostoles és escassa fins al 1142, en què un document esmenta Miró II, senyor del castell d'Hostoles. Es va casar amb Dolça i va tenir dos fills, Galceran i Miró, que

el devien substituir en el govern. Miró III (1174-1212) va viure moments crítics. Segons un document, el 1222 Arnal d'Hostoles era senyor dels honors i domini de la vall. Amb ell es va acabar la casa d'Hostoles i va començar el domini dels Cartellà.

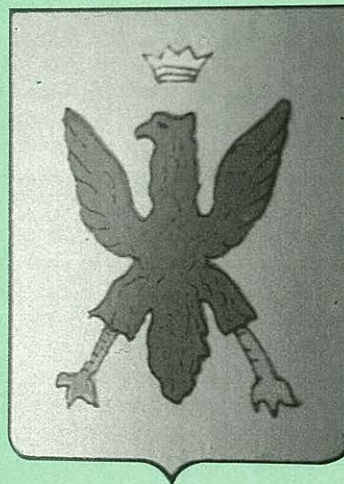
Els senyors d'Hostoles ocupaven el lloc més alt de la jerarquia del govern de la vall. Disposaven d'un poder molt alt. Recaptaven els impostos i aplicaven justícia. Al front de cada castell, un castlà governava en nom del senyor. Normalment, al front del castell i cases fortificades hi havia *milites*, cavallers armats, pertanyents a famílies a les quals el senyor premiava la seva fidelitat amb la donació en feu de masos i altres rendes. Formaven el principal estament militar de la vall i al mateix temps eren part del sistema de repressió per fer obeir els pagesos.

El senyor nomenava els jutges fins l'any 1419, en què la vall va passar a la jurisdicció del rei. Tots els vassalls del senyor d'Hostoles, excepte els que tenien un alou –terra lliure de càrregues senyoriales, de plena propietat del pagès– estaven sotmesos a la jurisdicció dels jutges nomenats pel senyor, auxiliats pels saigs.

Senyors jurisdiccional de la vall

Des del segle XI fins al segle XV, s'ha pogut documentar l'existència dels següents senyors jurisdiccional a la Vall d'Hostoles:

1002-1033	Miró I d'Hostoles
1033-1068	Eneas Miró, fill de Miró
1089	Galceran Eneas
1107	Galceran d'Hostoles
1120	Guillem Ramon, senescal Ot, fill de Guillem Ramon
1142	Miró II d'Hostoles
1174-1212	Miró III d'Hostoles, fill de Miró II
1212	Dolça d'Hostoles, filla de Miró III
1222-1229	Arnal d'Hostoles, fill de Guillerma d'Hostoles
1250-1306	Guillem Galceran de Cartellà. Fill d'Arnal Guillem de Cartellà
1306-1319	Ermessenda de Cartellà, filla de Guillem Galceran
1319-1344	Beatriu, vescomtessa de Rocabertí, néta de Guillem Galceran
1344-1385	Guillem Galceran de Rocabertí, fill de Beatriu

Escut d'armes de la casa d'Hostoles

1385-1419 Garau de Rocabertí, fill de Guillem

A partir del 1419 els senyors del Castell d'Hostoles no posseeixen jurisdicció, però continuen administrant les propietats heretades dels avantpassats. El castell d'Hostoles, del segle XVI en endavant, va pertànyer a les cases de Sarriera, Rocabertí i als comtes de Solterra.

Font: Elaboració pròpia a partir de documents inèdits i dels llibres Els castells catalans (Rafael Dalmau, editor, Barcelona, 1979) i Montsalvatje, Francesc: Col·lecció Diplomàtica del comtat de Besalú.

L'antiquíssima masia del Jonquer fou bressol d'una nissaga de personatges notables que van intervenir activament en la història del país.

El març de 1284, Ramon de San Romà casava la seva filla, Sibil·la, amb Arnau de Jonquieres i els feia donació d'unes terres a les Planes. Jonquieres i San Romà eren cognoms il·lustres que comptaven entre els seus avantpassats amb cavallers que havien lluitat al costat del rei Jaume I en la seva expedició per la conquesta de València, i que havien estat generosament recompensats pels seus serveis a la corona.

L'any 1707 Joan Baptista de Cortada i Jonquer, coronel d'un regiment d'infanteria, casà la seva pubilla Lucrècia amb Josep d'Oriola i aportà el mas Jonquer com a patrimoni a la nova família constituïda dels Oriola-Cortada, llinatge encara avui representat en la persona del comte d'Oriola, que n'és l'actual propietari.

D'entre els membres dispersos d'aquest llinatge, en els nostres dies s'ha distingit Pere Jonquieres d'Oriola, nat a Cornellà del Bèrcol (Rosselló). Campió olímpic d'equitació el 1952 a Hèlsinki i el 1964 a Tokyo, medalla d'or al torneig pre-olímpic de Mèxic (1967) i medalla d'argent per equips als jocs olímpics de Mèxic (1968).

I entre els antics van gaudir d'una gran anomenada Berenguer, Bernat i Maria de Jonquieres.

BERENGUER DE JONQUERES

Era fill d'Arnau i Sibil·la. Destinat a la vida sacerdotal, fou nomenat titular del benefici reial de Sant Pere Sacosta, capellà del castell d'Empúries i finalment del Palau dels reis de Mallorca a Perpinyà, fou escollit pel rei Pere III el Cerimoniós perquè vetllés les tasques de

construcció del monumental rellotge i la instal·lació de la campana a la capella reial. Obres acomplertes el 25 d'agost i el 5 de setembre de 1356, respectivament. Fou també l'intendent del Palau i l'ajudant de Ramon Sanç, notari de Perpinyà, a qui substituïa durant les llargues absències.

BERNAT DE JONQUERES

En plena revolta de Sardenya contra els catalans, l'any 1367 Bernat de Jonquieres, fill de les Planes, apareix a Vic exercint el càrrec d'escrivà del príncep Joan, duc de Girona i primogènit de Pere III el Cerimoniós. Des d'aquest moment la seva vida anirà estretament lligada a la del príncep.

Quan a l'infant Joan se li mor la seva promesa, Joana de Valois, se li busca refugi i consol a Cerdanyola, en una de les propietats de Bernat de Jonquieres; allà el príncep es lliura a la cacera del cérvol, que és la seva afecció preferida. Al poc temps es casà amb Marta d'Armagnac, que també morí, al cap de cinc anys. Per tercera vegada, cercant garantir la descendència, es casà l'any 1380 amb Violant, filla del duc Robert de Bar i neboda de Carles V de França. Bernat de Jonquieres no assistí a les noces perquè la casa reial li acabava d'encarregar l'escrivania del palau de Càller (Sardenya). Un any més tard, el 1381, retorna a la cort del rei Pere III, nomenat lloctinent del protonotari de l'infant Joan, i poc temps després, en recompensa dels seus bons serveis, se'l constitueix notari reial per totes les terres del regne, i a l'octubre del 1383, escrivà de la casa del rei. L'any 1387, quan el duc de Girona, en morir el seu pare, el substituï amb el nom de Joan I, Bernat arribà al cim de la seva carrera: custodi dels segells reials, mestre racional (ministre de finances) i secretari del rei, càrrec que ja no abandonà

fins a la mort del monarca, ocorreguda accidentalment l'any 1396 als boscos de Foixà (Alt Empordà).

En el famós Consell de Joan, en el qual els familiars i alts càrrecs de la cort del rei –entre ells, Bernat Metge, secretari de la reina– van ésser empresonats i inculpats de malversació i traïció, Bernat de Jonquieres fou confinat a la seva residència i alliberat al cap de pocs dies perquè no se li trobà culpa.

Morí a Barcelona i fou enterrat a Sant Miquel del Port. Als oficis funerals se li tributaren els honors dels grans personatges i hi assistiren 54 capellans.

Personatge dotat d'una gran intel·ligència, sensibilitat artística i habilitat diplomàtica. Contribuí a l'embelliment del país i a l'expansió de la seva cultura. Va afavorir l'entrada dels clàssics llatins a Catalunya i, en la seva època, l'escripció reial generà una prosa catalana de gran categoria.

MARIA JONQUERES

Filla de Gregori de Jonquieres, senyor de les Planes i del mas Jonquer. L'any 1456 se'ns la descriu com una noia jove de bellesa fascinant. Durant la campanya bèl·lica contra els empordanesos, l'atzar va fer que Alfons d'Aragó, fill bastard de Joan II, conegués Maria i se n'enamorés. Davant l'oposició del pare de la noia a aquesta relació, Alfons va ordenar al seu cambrer, Joan Sala, de raptar-la i conduir-la al castell de Benavarri, a la Ribagorça. Allà van viure amistançats i van tenir dos fills.

Durant l'absència d'Alfons, fou nomenada governadora de Benavarri i defensà el comtat contra les incursions dels francesos i del comte de Pallars.

A l'hora del compromís, però, Alfons d'Aragó abandonà Maria i es casà amb

Joan d'Aragó, fill de Maria del Jonquer, és enterrat al monestir de Montserrat.

Elionor de Soto, dama d'honor de la reina Isabel la Catòlica.

Maria, contrariada, va recórrer a Joan II, que li tenia una gran estima, perquè fes justícia. El rei provà de reparar el dany; va reconèixer els fills de Maria com a néts propis, li concedí una pensió perquè tingués cura de la seva educació, atorgà a la seva néta Elionor el títol de comtessa d'Albaida i acollí el seu nét, Joan, a la cort perquè s'eduqués amb el príncep (després Ferran II). Més tard, Joan d'Aragó i de Jonquieres gaudí d'honors i alts càrrecs: duc de Luna, comte de Ribagorça (títol reservat al primogènit reial), lloctinent del Principat, succeí el Gran Capità en el virregnat de Nàpols. Fou també capità general i lloctinent general de la corona catalano-aragonesa. Va combatre contra Lluís XI i alliberà el seu avi, assetjat a Perpinyà; va combatre a Granada, va garantir la defensa de Navarra i lluità contra els turcs. En morir fou enterrat a l'Abadia de Montserrat.

Maria Jonquieres va entrar al convent dominicà de Linares (Baixa Ribagorça), del qual era benefactora, i hi morí el 14 de maig de 1506, després de 29 anys de vida claustral.

ELS REMENCES

En les Constitucions de Pau i Treva dels segles XII i XIII hi havia una clàusula per la qual quedaven totalment desprotegits els pagesos que s'escapessin del seu senyor. En la il·lustració, Jaume I presideix les Corts.

7

28

A la darrerria del segle XII, la majoria de pagesos de la Vall d'Hostoles ja estaven subjectes a la gleba, és a dir, els homes i els masos eren una mateixa cosa i quan es venia una finca, també es venien els homes i dones que l'habitaven. A més a més, la pagesia estava sotmesa als mals usos de la intestia, exorquia, cugucia i àrsia. Els propietaris lliures (aloers) eren pocs.

Els camperols no podien sortir de la senyoria on el seu mas estava ubicat, i fins i tot les constitucions de Pau i Treva, que s'establiren per protegir les persones i llurs béns, no protegien els

pagesos si s'escapaven de la senyoria; per tant, el senyor podia capturar-los en els camins sense infringir la Pau i Treva. La situació empitjorà el 1203, quan a les Corts de Cervera el comte-rei Pere I va admetre el dret de maltractar a favor dels senyors laics, que així podien empresonar i despullar de llurs béns els seus vassalls.

El 1207, era senyor del castell i Vall d'Hostoles Miró III, que el 8 de les calendes de febrer va fer una donació a l'Abat d'Amer consistent en 17 masos i una borda.

La donació comprenia tots els homes i dones que els habitaven i les seves redempcions, els mals usos de la intestia, exorquia, cugucia, altres drets i servituds i tot el que segons el costum de la Vall era dret

del senyor, tant si era just com injust.

Ja era habitual a la Vall d'Hostoles al començament del segle XIII que si un pagès volia sortir del mas hagués de redimir-se pagant al senyor un preu convingut. El remença tenia el domini útil del mas, que podia transmetre per herència als seus successors; el senyor posseïa el domini directe, que li permetia cobrar els censos i arrendaments, així com drets referents a la transmissió de les finques. Malgrat la duresa del tracte a què estaven sotmesos, molts remences assoliren ampliar els seus masos i periòdicament havien de confessar (capbrevar) tot el que posseïen, ja que el senyor amb el capbreu evitava la prescripció dels seus drets.

El 1283, la situació empitjorà notablement, ja que les Corts

reunides a Barcelona pel comte-rei Pere II aprovaren una Constitució "En les terres o llocs..." en la qual s'establia que, en els llocs on els homes havien acostumat redimir-se (Catalunya Vella), no podien abandonar el mas sense redimir-se prèviament. El que fins 1283 havia estat solament costum, passava a ser llei emanada de les Corts. Immediatament els senyors obligaren els seus vassalls a signar una clàusula en els capbreus per la qual s'obligaven a romandre en el mas i es comprometien a no passar a cap vila, ciutat o castell privilegiat, generalment domini del rei, on passat un any i un dia serien homes lliures.

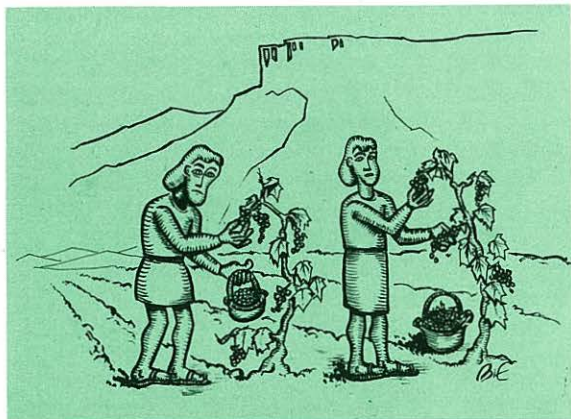
Les epidèmies de pesta i males collites del segle següent empitjoraren les

relacions entre senyors i remences. La gran mortaldat que començà vers 1348 disminuï notablement la gent del camp i va fer que molts masos, generalment els més petits, quedessin abandonats. És el problema dels masos ròncecs, que contribuï a agreujar encara més la situació al camp. Els senyors, en veure disminuir les seves rendes intentaren conservar-les mitjançant nous establiments fets en millors condicions, per la qual cosa primerament s'apoderaren del domini útil dels masos. El dia 7 de novembre de 1355, la Cúria de la Vall d'Hostoles declarà abandonats els masos Coma ses Valls (Encies) i la meitat del de Coldoria, de Sant Feliu de Pallerols, revertint el domini útil al noble senyor Guillem Galceran de

Rocabertí, senyor de Cabrenys i de la Vall d'Hostoles; el seu fill, Garau de Rocabertí, establí en millors condicions Guillem de Bosch i Pere de Valls en el mas de Cogolls, i Guillem, fill i hereu de Jaume de Ribrugent, en el mas de Coldoria.

Que aquest episodi fou molt greu a la Vall d'Hostoles en tenim una prova en un document de 1427 lliurat per la Universitat de la Vall que diu textualment "...e que aisi per mortaldats com per forts e agres execucions fetes en los bens dels singulars, la dita Vall es venuda a depopulació tal, que en temps passat, el singulars eren en nombre dues vegades més que avui no són..."

El procés remença començà vers 1050 i acabà l'any 1486 amb la Sentència Arbitral de Guadalupe. El tracte vexatori a què foren sotmesos durant més de quatre segles, l'omnipotència dels feudals, la duresa de les lleis de les Corts dominades per la noblesa i les pragmàtiques de l'Església, que arribà a prohibir que els remences rebessin ordes sagrats, tot anà contra ells. Solament un gran esperit de treball i una consciència de merèixer ser homes lliures els féu, al final, obtenir l'alliberament.

Pagesos en plena verema. El raïm per la producció del vi era molt important per completar l'alimentació. Les vinyes eren de ceps alts.

QUÈ PAGAVEN ELS REMENCES

8

30

A la Vall d'Hostoles els gravàmens i prestacions personals que havien de satisfer els remences estan molt ben establerts en els documents en pergamí i registres notariais datats dels segles XII al XV.

Directament de la producció agrària, els pagesos havien de satisfer al senyor els censos, que es podien pagar amb diner, els agraris, que eren una part de la collita que variava segons els acords, i la tasca, que era 1/11 de la part de l'esplet, segons les Constitucions de Girona. Quan Pere Ponç de Suïbez (les Encies) s'encomanà a l'abat d'Amer el 6 de maig de 1280, li féu donació del mas,

i va prometre que li pagaria com a tasca una mitgera de blat sec i net, una mitgera de civada, 4 quarteres de vi del millor, i per cens 17 sous i 4 diners, satisfets per Nadal.

Com a prestacions personals: les joves –jornades de conreu amb bous en les terres dels senyor– i altres serveis: femades, segades, batudes, tragines.

L'administració de la justícia, feta en nom del rei en uns casos i en altres per jurisdicció pròpia, comportava pagar els *placitis* o *justicies*, que eren retribucions en els plets i processos, i *homicidis*, drets de justícia en els plets majors.

Quant als contractes d'establiment, el pagès establert pagava al senyor una quantitat en metàl·lic com a dret d'establiment. Ramon de Port, militar de Sant Iscle de Colltort, establí P. de Parer i R. Cudina en el mas Coma ses Valls de Cogolls i altrament censos, tasques i altres drets. Rebé com a preu d'establiment 50 sous, segons consta en document lliurat a la notaria d'Hostoles el 15 de les calendes de novembre de 1286.

Les *questies*, *toltes* i *forcies* eren vocables populars molt

antics; els pagesos ja tenien consciència de la seva injustícia, però els senyors els varen introduir en els documents. Les *questies* i *toltes* eren exaccions que el senyor demanava arbitràriament i deduccions efectuades en les reserves d'aliments dels camperols. *Forcies* era el dret del senyor d'arrabassar per la violència béns dels pagesos. Aquests tres gravàmens figuren en la donació que Miró d'Hostoles va fer a l'abat d'Amer el 8 de les calendes de febrer de 1207 i en molts documents del segle XIII.

El capítol dels mals usos, i entre ells el de la redempció personal, era el més injust, inhumà i vexatori dels que suportaven els remences. La *cugucia* era el dret del senyor que cobrava en els adulteris de les dones, i graduat segons si era consentit o no. L'eixorquia era el dret senyorial de percebre la legítima que hauria correspost als fills, quan el pagès moria sense descendència. Intestació era també el dret a percebre la tercera part dels béns dels camperols que morien sense fer testament. La firma d'espoli era l'autorització del senyor per hipotecar el mas com a assegurança de la dot en el cas d'esponsàlies. Quant a la

*L'any 1207 els
habitants del mas
Buscaró eren
remences i pagaven
els mals usos a
Miró III.*

redempció personal, era el dret del senyor a cobrar una compensació quan el pagès marxava del mas, en el qual estava obligat, segons vells costums de la Catalunya Vella, a fer residència personal. L'import variava segons la importància del mas i dels béns mobles del pagès. El febrer de 1285, Blanca d'Hostoles va absoldre de tot domini i servitud Guillema d'Olmera i la seva filla Berenguera, per 50 sous. El 1290, Guillem Galceran de Cartellà va absoldre Bernarda de Campmort, de les Planes, cobrant 2 sous, 8 diners i una lliura de cera. Aquestes quantitats eren fixes si es referien a una donzella que deixava el mas per motiu de matrimoni. Es tractava d'un costum molt vell recollit per les Constitucions de la Diòcesi de Girona i era de compliment obligat, de manera que si el senyor no

hagués consentit en l'absolució, la donzella podia deixar a l'altar de l'església parroquial l'import de la seva redempció i casar-se sense absolució prèvia del seu senyor.

Altres prestacions que figuren en els documents: *ligna* (dret de llenya), *palea* (dret de palla); drets que s'havien de pagar al senyor natural i a la parròquia a la mort del cap de casa. Pel dret de *firmancia* el senyor podia exigir que els seus vassalls garantissin els seus deutes. *Coxis vacarum*, dret de percebre les cuixes dels bous i vaques que morien despenyats; *garbis, civadis, ovis (ous), caseis (formatges)* i tot el que cobrés el senyor, fos just o injust. Per tant no quedava res a l'atzar.

També tenia el senyor d'Hostoles com a drets

jurisdiccional: el dret de so del castell, pel qual convocava a través del corn els seus vassalls, i els drets de monopoli dels molins, taverna i pastures.

Els drets que s'havien de pagar a l'església eren els delmes i primícies sobre els fruits de la terra. Generalment eren donats en feu. El 7 de gener de 1319, Beatriu de Rocabertí, senyora de Cabrenys i de la Vall d'Hostoles, presta homenatge al bisbe de Girona pels delmes que tenia en feu en els termes del Castell d'Hostoles, Puig-alder i Rocacorba.

Tota aquesta feixuga llista de càrregues i gravàmens pesava fortament sobre la pobra economia de la pagesia, però molts d'ells se'n sortiren, i amb gran esforç i tenacitat –suportant tota mena d'opressions i arbitrietats– anaren eixamplant de mica en mica el seu patrimoni, el domini útil i béns mobles dels seus masos.

LA VIDA QUOTIDIANA ENTRE ELS REMENCES

9

Els pagesos, a més de donar part de la collita, havien de pagar els mals usos i prestar serveis als seus senyors. Se'n comptaven fins a un total de vint-i-set, entre exaccions, serveis i altres deures descrits en un document de Miró III d'Hostoles, l'any 1207.

32

Gràcies a la necessitat que tot estigués escrit, coneixem amb molt de detall la vida diària de la gent que vivia a la Vall. Els casaments comportaven molta complicació administrativa, que al mateix temps era garantia per tothom. A 5 de les calendes de maig de 1340, Elisendis, filla de R. de Suibes Daval (les Encies), va entrar per matrimoni en el mas remença Coma ses Valls de la mateixa parròquia, un cop redimida i absoluta de tot domini pel senyor del Mas Suibes, que va cobrar 2 sous i 8 diners, segons costum per la redempció de donzelles incorruptes. Com que el mas

Coma era de senyoria directa de Beatriu, vescomtessa de Rocabertí i senyora d'Hostoles, Elisendis devia fer-li homenatge, comproment-se a fer-hi residència personal. Prèviament, els capítols matrimonials havien establert amb tot detall els dots dels nuvis (terres, diners, robes, etc.). El pagament de les dots es feia a terminis, cosa que donava lloc a la redacció de nous documents. Entre els ordinaris i els de remença, es redactaven entre 8 o 10 documents notariais. Uns mesos més tard, Thoscana, filla de Pere de Coma ses Valls, va entrar per raó de matrimoni al mas Suriguera

(Sant Pere Sacosta) i per tal motiu es féu dona pròpia del nou senyor Guillem de Costa. Poc podien suposar aquestes famílies, que celebraven amb tot l'esforç que els permetia la seva economia les noces dels seus fills, que pocs anys més tard, el 1348, la terrible epidèmia de pesta arrabassaria la vida d'una gran majoria d'ells. El mas Coma ses Valls fou el 1355 declarat abandonat per la mort dels seus habitants i no tornà a ser conreat fins al 1407.

Els testaments es feien, generalment, quan la persona es veia malalta de mort. S'anomenaven tres

marmessors, es feien deixes per pagar els deutes pendents i despeses de l'enterrament i la *lexia*, donatiu que es feia al senyor natural i a la parròquia i que consistia en el lliurament de 2 sous i 8 diners. A continuació es nomenava l'hereu universal del mas i de tots els béns mobles i s'assegurava la supervivència des altres fills. Si l'hereu no es veia amb força per fer front a l'heretat, podia renunciar a favor d'un germà o germana. Beatriu d'Oliveres féu el seu testament el 4 de les calendes d'agost de 1327, nomenà marmessors el seu marit, el seu cunyat i G. Arbosset, tots de la parròquia de les Encies, i declarà hereu universal el seu fill.

Els enterraments eren rodejats d'una gran solemnitat. En general el difunt era enterrat al cementiri parroquial després de les celebracions litúrgiques. Els pobres eren obsequiats amb almoines de pa cuit, i el testador solia fer algunes deixes de cereals destinades als menesterosos. Els sufragis podien durar alguns dies.

L'economia dels hostolencs era petita però variada. Els esplets que es recollien a la vall eren uns 15: diferents tipus de cereals,

lleguminoses, hortalisses i raïms. Quasi tots els masos tenien una vinya de ceps alts i al mas un celler on trepitjar i guardar el vi, tan necessari per completar la migrada dieta alimentària d'aquells temps. En els corrals no mancaven gallines i oques. El porc era animal molt apreciat, i en els contractes de venda es diferenciaven pel color del pèl, negre o ros.

El bestiar gros, bous i vaques, era el gran auxiliar del pagès. Les pastures –dret del senyor d'Hostoles– estaven reglamentades. El 8 de les calendes d'octubre de 1329, Beatriu de Rocabertí, senyora de la Vall d'Hostoles, concedí a Dalmau de Suïbes Damont, de Sant Esteve de Llémèna, permís perquè pogués pasturar el seu bestiar dins els termes del castell d'Hostoles, excepte el temps de collir les glans, pagant per cens anyal un parell de tudons, i per la concessió, 5 sous barcelonesos.

La propietat dels grans masos no es movia de mà, per tant no eren freqüents transaccions de grans finques. Ben al contrari, sorprèn el gran moviment relatiu a béns secundaris; tot es pot comprar o vendre: un cens d'una gallina, mig molí, un tros de bosc, una feixa de

terra, o part dels esplets d'una finca, o una vinya o part d'ella. Arnau de Croses de Sant Feliu va vendre per 7 anys dues tires de ceps de vinya el dia 3 d'agost de 1372. I tota transacció passava per casa del notari. El 13 de les calendes d'abril de 1326, G. de Conemina de Sesquers va vendre a Berenguer de Villa de Cogolls un parell de polls censals sobre el seu mas. Per raó de senyoria directa va signar el document Beatriu, senyora d'Hostoles.

Malgrat la seva trista situació, la gent de remença sempre es va sentir propietària del seu mas, si bé es limitava al domini útil. Eren com una mena d'usufructuaris, però que tenien dret a deixar el mas als seus descendents.

Quan feien testament sempre deien: "deixo el meu mas a ...". Aquesta situació els estimulà molt a treballar i augmentar el seu patrimoni malgrat les feixugues càrregues que sobre ells pesaven. La pressió humana i econòmica a què estaven sotmesos era molt dura, però en la lluita per la possessió dels excedents de la producció agrària, els remences assoliren en el segle XIII i part del XIV anar-se apoderant d'una bona part d'aquesta.

GUILLEM GALCERAN DE CARTELLÀ

10

34

Guillem Galceran fou un personatge extraordinari i singular que sobrepassa el marc de la història de la Vall per a prendre un paper rellevant en la història de Catalunya. Va servir quatre comtes-reis, Jaume I, Pere II, Alfons II, Jaume II, i el rei Frederic de Sicília. Els seus serveis varen ser tan importants que Jaume II va admetre que en la seva actuació al nord d'Àfrica havia incrementat el prestigi de la Corona d'Aragó.

No sempre fou així. Dotat d'un caràcter extraordinari i ferma voluntat, fou un home violent. Moltes vegades, especialment abans de 1282, estigué revoltat contra el seu

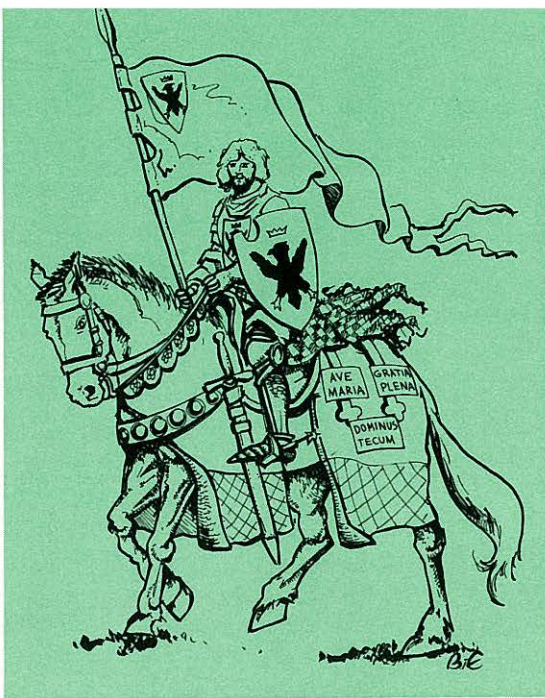
rei. Fins i tot, el 1281, va ser excomunicat pel bisbe de Girona per haver abatut les portes de les esglésies de la Vall d'Hostoles, que va saquejar.

Ja el 1258, quan el rei Jaume I necessitava el castell d'Hostoles per qüestions que tenia amb el comte d'Urgell, Guillem Galceran, per pactes antics de la seva família amb els Cardona, es posà contra el rei, el qual va enviar a la Vall d'Hostoles un exèrcit comandat per l'infant Pere, que assetjà el castell i el rendí. Va seguir una treva entre el rei i Guillem Galceran, pactada el 1262.

Jaume I, veient les excepcionals condicions de Guillem Galceran, preferí tenir-lo al seu servei, i el 1267 el va nomenar alcaid i ambaixador a Tlemcen (Àfrica del Nord) i li va retornar el castell d'Hostoles. Aquesta ambaixada es va renovar el 1272, però va durar poc, car a partir d'aquest any tornà a la Vall d'Hostoles i encetà una època violenta, en què s'enfrontà constantment amb el rei. Fou citat moltes vegades per abusos, danys a tercers i malifetes, però no acudí als judicis, per la qual cosa va haver de ser gitat de Pau i Treva. El 1277, en temps del rei Pere II el Gran,

anà amb armes contra el castell de Puig-alder, que era terra i jurisdicció del rei, expugnant-lo i cometent un crim de lesa majestat, motiu pel qual va ser citat a judici junt amb els homes de la Universitat de la Vall.

El 1280, part de la noblesa catalana, descontenta amb el rei Pere, es revoltà a Balaguer, però fou vençuda, i els principals cabdills, empresonats. Entre ells hi havia Guillem Galceran, que al cap de poc temps fou perdonat. El rei li retornà el castell d'Hostoles en feu, i Guillem Galceran va prestar els corresponents sagraments i homenatge. El 1282, el rei li envià un comunicat perquè acudís amb la seva gent i aparells de guerra a Amposta, amb intenció de passar al nord d'Àfrica, però, havent rebut el rei Pere una demanda d'auxili dels sicilians, desembarcà a l'illa de Sicília i l'alliberà. Aquí comença la gran expansió de Catalunya per la Mediterrània i també la gran aventura de Guillem Galceran, a qui el cronista Muntaner compara sense desmerèixer amb el famós cavaller de llegenda Lancelot del Llac. A Sicília fou nomenat cap de l'exèrcit i intervingué en la conquesta, així com en els desembarcaments a la

Guillem Galceran de Cartellà, senyor d'Hostoles, Puig-alder, Colltort i Rocacorba, fou cabdill dels almogàvers a les guerres i conquesta de Sicília i gran colaborador dels comtes-rei Jaume I, Pere II, Alfons II i Jaume II.

península de Calàbria, sense que es pugui dir, escriu Muntaner, "que no hi hagué combat en què ell no hi fos".

Conquerida Sicília i expulsats els Anjou, una aliança del Papa amb el rei francès provocà, el 1285, una invasió de Catalunya, amb una croada comandada pel rei francès Felip l'Atrevit. Guillem Galceran es traslladà a Catalunya a requeriment del rei i prestà el seu consell i experiència a l'estat major de l'exèrcit que comandava l'infant Alfons, fill del rei, durant tota la guerra. Derrotat l'exèrcit francès, que va sortir de Catalunya pel Coll de Panissars, retornà al cap de poc temps a Sicília.

Durant les èpoques en què era fora, la seva esposa, Blanca, administrava el patrimoni i la jurisdicció del castell d'Hostoles, tal com consta en un poder atorgat pel seu marit el 20 de juliol de 1291. Quan ell era a la Vall, signava personalment, com en el cas de venda de les tasques del mas *Collell Damont* que va fer Dalmau de Roca Salva el 7 de les calendes de novembre de 1295, refrendada pel mateix Guillem Galceran, que salvava així els seus drets sobre el domini directe del mas.

Des de 1286 estigué al servei del rei Frederic de Sicília, proclamat pels sicilians decebutos pel comportament

de Jaume II, que en el Tractat d'Anagni es comprometia a tornar Sicília als Anjou. D'aquesta època són les més grans proeses de Guillem Galceran, cap dels almogàvers, que venceren més de 300 "cavallers de la mort" francesos esmarperduts ja abans del combat en sentir el "desperta ferro" dels experimentats guerrers, els quals colpejant les llances a les pedres feien tanta lluminària que convertien, diu Muntaner, la nit en dia. Fou nomenat comte de Cattanzaro i estigué al costat del rei quan se signà la pau de Caltabellota (1302), que posà fi a les guerres de Sicília.

Retornat a Catalunya, quan era ja molt gran, Guillem Galceran es retirà als seus dominis d'Hostoles, on va viure fins a la seva mort, el 1306. El 1304, vengué junt amb la seva filla Ermessenda el molí de Solerats a P. de Vilamala, de la parròquia de les Encies, i el 30 de juliol de 1305, el rei Jaume II, en virtut dels serveis prestats a la Corona, concedí a Guillem Galceran tota la jurisdicció civil i criminal del castell d'Hostoles, Puig-alder, Colltort i Rocacorba, quedant lliure, durant la seva vida, del feu i de la prestació de pleitesia i homenatge.

LA PESTA NEGRA I ELS MASOS RÒNECS

11

36

El 1347-1348 una terrible epidèmia de pesta negra, que provenia de la Xina, va contaminar Creta, Gènova i la França mediterrània i passà a l'any següent al N. de l'Àfrica i a la Península Ibèrica. Els efectes a Catalunya foren esfereïdors, molts historiadors creuen que morí el 50% de la població. La pesta va afectar tant les ciutats com el camp. La despoblació que es produí arribà a modificar molt seriosament les relacions socials entre senyors i pagesos.

Els efectes de l'epidèmia de 1348 a la Vall d'Hostoles foren molt greus i una gran quantitat de masos quedaren

abandonats per mort dels seus habitants: El Coldoria (St. Feliu de Pallerols), Coma ses Valls (les Encies), Lloret (les Planes), Alsina (Cogolls), Terutz (S. M. Pineda) i altres quedaren immediatament deshabitats, i les terres, ermes. Epidèmies successives de pesta que tingueren lloc fins a l'any 1470 provocaren noves mortaldats que ocasionaren més desocupacions: les Llunes i Aulina de les Encies i Coromina des Vidal, Mas Margarida, Abeurador i Pinell de les Planes, entre d'altres.

Aquests masos, feta una excepció, eren de domini directe del senyor del castell d'Hostoles i de l'abat d'Amer. La importància d'aquestes pèrdues portà immediatament una disminució de les rendes i prestacions personals, de tal importància que aquests senyors feudals provocaren immediatament la posada en marxa d'un procediment que els permetés recuperar els masos i posar-los en activitat.

El 1348, Guillem G. de Rocabertí, senyor de Cabrenys i de la Vall d'Hostoles, va fer proclamar l'abandó dels masos Coldoria i Coma ses Valls, a la Cúria de Sant Feliu de Pallerols. Com que durant 6 mesos ningú no manifestà tenir drets

sobre ells, el 1355 foren declarats abandonats i el domini útil adjudicat al senyor d'Hostoles. Els dos masos restaren improductius fins que, el 1407, Garau de Rocabertí, fill i hereu de Guillem Galceran, va fer nou establiment a favor de Guillem de Rabrugent en el mas Coldoria i de Guillem de Bosch i Pere de Valls en el de Coma ses Valls.

Per la seva part, l'abat d'Amer va fer iniciar, el 1349, un procés a la Cúria de Girona per a la recuperació de masos abandonats, citant les persones que per dret d'heretar o successió podien tenir opció al domini útil dels masos i així, per l'abril de 1354, féu nou establiment a favor d'Antoni d'Olmera en el

mas Lloret de les Planes. El 27 d'abril de 1376, féu nou establiment en el mas les Llunes de les Encies, a Berenguer de Soler Gastó, Guillem de Fàbrica i Berenguer Palau, que reberen *pro indivís* el domini útil del mas, però havien de pagar dues quarteres de forment com a cens i 5 sous anyals per drets d'homes i dones. Les condicions eren millors també que les que tenien els tenidors anteriors.

Molts dels masos quedaren afectats per l'epidèmia i restaren abandonats per mort dels seus habitants.

Les conseqüències de les epidèmies de pesta provocaren noves relacions de producció en el camp. La reducció de braços comportà una revalorització del treball. El pagès, diu Pierre Vilar, lluità econòmicament des d'una posició més favorable, però els senyors, utilitzant procediments legals, exerciren una reacció implacable. Els nous establiments provocaren discriminacions molt fortes i moltes vegades perjudicaren els pagesos que en veure els masos abandonats s'hi havien

establert de fet. Les actuacions dels senyors provocaren moltes expulsions de pagesos que havien ocupat terrenys de bona fe, car molts masos estigueren abandonats molt de temps. L'abat d'Amer reconegué que el mas *Margarida* de les Planes havia restat més de 70 anys sense tenidors. Tot això féu que al tombant del segle XV la situació fos crítica. La Constitució de 1413 dictà fortes sancions per aquells que "en el camp destrueixen, caven fosses i planten creus i altres senyals de mort". L'episodi dels masos rònecs havia agreujat de manera notable la quasi insostenible situació del camp. A la Vall d'Hostoles coincidí amb les redempcions de les jurisdiccions, que va comportar per als habitants nous gravàmens per a fer-les possibles. Un document del 4 d'agost de 1426 és prou esclaridor. En uns capítols entre els representants dels jurats de la ciutat de Girona i els de la Universitat de la Vall d'Hostoles, aquests exclamaven... "e que així per mortaldats com per forts e agres execucions fetes per exacció en els bens dels singulars, la dita Vall es venguda a depopulació tal, que en temps passat els singulars eren dues vegades més que avui no son"...

Les creences en bruixes i altres mites podrien ésser les restes d'un antic estrat cultural existent a la nostra terra, anterior a la cristianització. Creences que perduraren després de l'expansió carolíngia a la Catalunya Vella i que, sobretot a les comarques muntanyenques de l'interior, sobrevisqueren durant segles i en queden encara petits vestigis resistint la força abassegadora d'una nova concepció cristiana del món.

Antany van conviure, i sovint es confongueren, les pràctiques màgiques amb els ritus religiosos. Era habitual al poble veure l'avi Cendra, el campaner, acudir prest a l'església per tocar les campanes amb uns repics característics que, segons sembla, servien per desfer la tempesta. Amb idèntics efectes, al camp el pagès creuava dos falçots i la mestressa de casa cremava llor i romaní beneït o posava els clemàstecs de la llar al revés.

El Dijous Sant, abans que es lliguessin les campanes, les dones escombraven la casa –ja no ho tornarien a fer fins al Dissabte de Glòria– i la regaven amb aigua beneïda. La regada servia per allunyar bruixes i mals esperits. I, si algú escombrava durant aquests dies, la llar quedava plena de cuques i escarabats negres.

La Teresa de les Cabres, en veure els efectes beneficiosos d'aquests rituals buidava cada dia la pica d'aigua beneïda de l'església i regava diàriament la casa, amb la consegüent sorpresa del rector, que no sabia a què atribuir la diària sequera de la pica.

En aquest mateix marc cal esmentar el salpàs, pràctica desapareguda recentment. Els pagesos no volien que l'aspersió afectés només la porta de la casa, sinó també les estances, les quadres i els estables.

En aquesta ocasió es guardava aigua beneïda i, al llarg del l'any, la donaven a les persones i les bèsties si malaltejaven.

El dia de Sant Pere Màrtir es beneïen brots d'olivera i la gent els anava a portar a la vessana, als camps o a les vinyes, perquè quedessin protegits dels llamps i de les pedregades i les collites fossin abundoses i plenes.

Vinculat amb la pràctica religiosa o amb hàbits ancestrals trobem també el costumari planenc. Molts dels costums són comuns a d'altres pobles: les fogueres de Sant Joan i Sant Pere; la processó del Dijous Sant amb els manaies, capitanejats pel vell Nofre o el Tonedor i animats per la veu sonora i el tabal d'en Sandro. D'altres han pres connotacions pròpies.

Un precepte eclesiàstic obligava confessar i combregar una vegada a l'any, com a mínim. Els homes de les Planes el complien per la diada de Sant Josep. De la primera part del precepte, la confessió, en deien popularment portar violetes a Sant Josep.

Ja a la mateixa vigília, l'esposa tímidament ho recordava al marit, que encara que de primer antuvi es feia l'orni acabava cedint per

El dissabte de glòria, quan es deslligaven les campanes, els gojaires del Roser visitaven les cases i masies per cantar els tradicionals goigs i altres corrandes.

complaure la dona. Se l'observava nerviós, volent recordar les faltes que se li havien acumulat al llarg de l'any. Passava una mala nit, s'aixecava a les quatre de la matinada i neguitós feia camí cap a l'església. Al padró trobava la resta de convilatans, que el saludaven:

- Bon dia que Déu nos do! He, he, he !

- Què, a portar violetes?

A les cinc el rector obria el portal del temple i tot eren corredisses per agenollar-se davant del confessor foraster i eludir els de la parròquia, per raons òbvies.

Acomplert el precepte, en sortir de missa la majoria entraven a l'hostal; allà entre reneç i reneç molts s'oblidaven ja dels bons propòsits, però quedava encara un llarg any abans d'haver-se de trobar en aquell mal tràngol.

Posats a sacralitzar-ho tot, els planencs havien establert la consuetud anual d'anar en processó a la capella de l'Àngel per les diades de sant Marc (a l'inici de la primavera) i per sant Miquel (començament de tardor). El motiu processional era anar a buscar o tornar les migdiades. Així, oficialment quedava oberta o tancada, i convenientment santificada, la pràctica diària del descans d'havent dinat.

El respecte a la intimitat de la llar era proverbial, i ningú no la pertorbava si no hi era convidat. La salutació de l'"Ave Maria" o simplement "A Maria" era practicada majoritàriament i no s'entrava als habitatges si l'estadant no ho autoritzava amb la corresponent contesta de "sens pecat fou concebuda". Amb el mateix respecte es practicaven una sèrie de transaccions comercials. Quan una família tenia excés de tomates, pebrots, peres, figues, cireres o qualsevol producte de l'horta, el posaven a l'ampit de la finestra o al llindar de la porta. El preu era sabut i no s'havia de fer altra cosa que agafar el que convenia i deixar-hi l'import amb les monedes de coure de deu, cinc o dos cèntims.

Per cobrir-se el cap en les funcions religioses, les noies i les dones del poble portaven la típica caputxa blanca.

La confiança entre els vilatans era absoluta. La majoria de les cases de la vall tenien unes portes amples de roure, de dos batents, amb el clàssic forat gatoner. Es tancaven amb un gros pany forjat i una clau que pesava massa per poder-la portar a la butxaca. Per això, quan a la casa no quedava ningú, la clau es deixava al pany per la part de fora.

Però, per la gresca també eren els primers. Per Nadal era costum de canviar les carretes de lloc i deixar-les ben allunyades del seu punt d'origen. L'endemà era majúscula la sorpresa del propietari davant la desaparició o el canvi de qualitat del carruatge que es trobava davant de la porta del seu casal i estridents els tips de riure dels agosarats bromistes a la plaça i als cafès.

ELS ROCABERTÍ

12

A la mort d'Ermessenda de Cartellà heretà la Vall d'Hostoles la seva filla Beatriu, néta del cèlebre Guillem Galceran de Cartellà. El seu casament amb el vescomte Dalmau IV de Rocabertí donà lloc a la branca de Cabrenys, que posseï els dominis d'Hostoles i Cabrenys.

Per aquells temps, la noblesa administrava els drets de l'Església; per això el dia 7 de gener de 1319 la vescomtessa Beatriu prestà homenatge al bisbe de Girona pels delmes que tenia per ell en feu, corresponents als termes dels castells d'Hostoles, Puig-alder i Rocacorba. El mateix va fer el vescomte, com a procurador de la seva muller, el dia 14.

Com que la Vall d'Hostoles era un feu reial, el dia 6 de

setembre de 1321 Beatriu donà poders a Simó de Rocabrúna per comparèixer davant del rei Jaume II i prestar-li homenatge i pleitesia, cosa que va fer el dia 12 de setembre a Torroella de Montgrí, obtenint la investidura pels castells d'Hostoles, Puig-alder, Colltort i Rocacorba a favor de la vescomtessa Beatriu. Pels idus de gener de 1327, mitjançant procurador, va fer homenatge al nou comte-rei, Alfons III.

El 1330, quan Guillem de Colltort vengué a Bernat dez Coll el castell, casa i masos de Colltort, que tenia en feu per la senyora d'Hostoles, aquesta rebé els drets que li corresponien, i els procuradors de feus reials van rebre 666 lliures per raó de la venda feta.

La situació del patrimoni reial era encara molt irregular, i el 1334 els Jurats de Girona s'alarmaren i denunciaren al rei que diferents nobles exercien sense títol legítim les jurisdiccions que corresponien al rei, i que entre ells el vescomte de Rocabertí s'havia apoderat de les de la Vall d'Hostoles.

El nou comte-rei, Pere III, conegut amb el sobrenom de Cerimoniós, rebé sagrament i

El rei Pere III el Cerimoniós va vendre les jurisdiccions de la Vall a Guillem Galceran de Rocabertí l'any 1357; aquest fet agreujà considerablement la situació dels pagesos.

*Constructio
per Screms
Infans
Xerica et*

*Dei non
tris et om
uerhis. De
ac Maigor
Nollilion
ab adolose
duerhis in
clemencia
possemo de
reuernece.
Dima que*

homenatge de la vescomtessa de Rocabertí el dia 7 de febrer de 1337.

A la mort de Beatriu, heretà la Vall d'Hostoles el seu fill Guillem Galceran de Rocabertí, que rebé el 1347 un comunicat del rei perquè lliurés el castell d'Hostoles al veguer de Girona, cosa que no va fer. El rei va repetir el 1351 la petició, també sense cap resultat. El senyor d'Hostoles estava demostrant la seva força.

Eren temps molt difícils. El 1348 havia començat una epidèmia de pesta que féu gran mortaldat, i molts masos van quedar deshabitats. En aquesta ocasió el senyor d'Hostoles i l'abat d'Amer recuperaren el domini útil dels masos abandonats i establiren nous masovers, amb millors condicions.

El dia 13 de juliol de 1358 ocorregué un fet luctuós per a la Vall d'Hostoles. El rei Pere III va vendre a Guillem Galceran de Cabrenys els castells, llocs i parròquies de la Vall per franc alou, tots els drets feudals, el *mer imperi* i totes les jurisdiccions, facultant-lo per erigir forques i altres signes representatius de la jurisdicció total. El preu de la venda era de 75.000 sous i el senyor d'Hostoles

quedava rellevat de prestar qualsevol homenatge de fidelitat, tant al rei com a l'infant-duc de Girona. Aquesta venda coincidí amb moltes altres, car el rei estava condicionat per la guerra que sostenia amb Castella i que havia començat el 1356. Per als pagesos de la Vall d'Hostoles, l'efecte fou funest, ja que el senyor d'Hostoles era amo absolut sobre la vida i béns dels seus vassalls. Guillem Galceran, com a gran feudal, ajudà el rei Pere III i lluità a Aragó contra la invasió castellana.

Succeí aquest el seu fill Garau, que el 1385 va fer nou establiment en el mas Mitjans (St. Feliu de Pallerols) abandonat en temps de la pesta a favor de Ramon de Sesquers, i el 1398 vengué al rector del Far i a Bernat Guillem de Clota (Cogolls), confrare i procurador de la Confraria del Far, els censos anyals que cobrava pels masos Torrent, Plana, Cos, Espinell, Prat i Duran de la parròquia de les Planes, i Rovira, Camps, Codolet i Masnou de Sant Pere Sacosta.

Quan, el 1400, la ciutat de Girona va cedir gratuïtament al rei Martí l'Humà les jurisdiccions que posseïa sobre 57 parròquies –entre elles les de la Vall

d'Hostoles–, Garau de Rocabertí s'hi va oposar al·legant els seus drets, i el rei Martí va confirmar el dia 8 de gener de 1401 la venda feta per Pere el Cerimoniós a Guillem Galceran l'any 1358. Per tant, Garau continuà essent senyor jurisdiccional d'Hostoles durant molts d'anys. Mentrestant, la situació del camp anava empitjorant, i aprofitant el canvi de dinastia, conseqüència de la Sentència de Casp, la noblesa aconseguí del nou rei Ferran I d'Antequera una constitució antiremença que tractava de posar la pau i evitar greus perills i amenaces contra els senyors.

El 1416, el Consell Reial en la causa de les redempcions de les jurisdiccions de la Vall d'Hostoles aconsellà al rei de recuperar la possessió alodial dels castells, llocs i jurisdiccions venuts pel rei Pere el Cerimoniós. El 27 de juny del mateix any Alfons IV el Magnànim expedí una ordre al veguer de Girona perquè en el seu nom prengués possessió dels castells d'Hostoles, Puig-alder i Colltort.

Redimida la Vall, el 18 de juliol de 1419 el rei Alfons atorgà el seu primer privilegi a la Universitat d'Hostoles.

HOSTOLES, TERRA REIAL

13

42

L'any 1357 el rei Pere III, dit el Cerimoniós, es trobava en guerra amb el rei de Castella, i amb aquest motiu es va vendre part del patrimoni reial per fer front a les despeses. El dia 9 d'abril de l'esmentat any, el rei va cedir a Guillem Galceran de Rocabertí els honors i jurisdiccions de Cabrenys i de la Vall d'Hostoles per 70.000 sous barcelonesos. Al cap de pocs dies, els habitants de la Vall varen veure amb gran temor com el senyor d'Hostoles feia plantar en el Puig ses Forques, entre Sant Feliu de Pallerols i les Planes, els coltells, forques i altres signes de la seva jurisdicció total, tant civil com criminal.

En temps del rei Martí l'Humà començaren seriosament les gestions de la Universitat de la Vall d'Hostoles per alliberar-se de les jurisdiccions en poder dels Rocabertí. Caplletra miniada que representa el rei Martí.

La intenció del rei no era fer una venda perpètua, sinó ocasional, per la qual cosa passat algun temps retornà 50.000 sous, ja que la resta s'havia de fer efectiva pels jurats de Girona i de Perpinyà, cosa que de moment no es va fer. Però el cas és que el senyor d'Hostoles retingué totes les jurisdiccions i la Vall d'Hostoles es veié sotmesa al seu poder, que era absolut, ja que afegia a la jurisdicció pròpia del castell termenat (Hostoles) les jurisdiccions venudes pel rei i no

retornades. I això durà molts anys, més de 60, que poden ser considerats com els més feixucs que exerciren els feudals d'Hostoles.

L'any 1400, regnant el rei Martí l'Humà, es produí a Catalunya un moviment molt fort de redempció de les jurisdiccions, ja que els habitants de pobles i viles desitjaven ser vassalls del rei, car en les viles i llocs reials la vida era molt més suportable. El dia 6 d'octubre de 1400, la ciutat de Girona va cedir gratuïtament al rei les

jurisdiccions que posseïa sobre 57 parròquies, entre elles les de la Vall d'Hostoles. Però Garau de Rocabertí, senyor de Cabrenys i de la Vall d'Hostoles, s'hi va oposar, pel qual fet el rei Martí, el dia 8 de gener de 1401, va confirmar la venda feta el 1357 a Guillem Galceran, pare de Garau, que continuà legalment com a senyor d'Hostoles, amb jurisdicció total sobre la Vall.

Mentrestant, el rei Martí i la seva esposa, Maria de Luna, practicaven una política favorable als remences. El dia 10 d'octubre de 1402, la reina dirigí una carta al Papa per tal que influís sobre els senyors eclesiàstics perquè no s'apliquessin els mals usos als pagesos. Continuant amb aquesta política, el rei Martí es dirigí als *probi homines* de la Vall d'Hostoles i els facultà per congregar-se i recaptar talls per tal de redimir les jurisdiccions.

Com hem vist, els problemes de la gent d'Hostoles eren molt greus. Ja que en la seva majoria eren pagesos de remença subjectes als mals usos i a la redempció personal, no podien abandonar el mas, on havien de fer residència personal, tant ells com la seva família. Pertanyien com a remences al

senyor d'Hostoles i en alguns casos a l'abat d'Amer.

Estant les coses així, morí sense successió el rei Martí l'Humà, el 31 de maig de 1410, i Catalunya entrà en un interregne que durà fins al 1412, quan fou proclamat rei d'Aragó Ferran d'Antequera. Amb Martí l'Humà s'acabà la dinastia del Casal de Barcelona, que havia governat més de 500 anys, i s'entronitzava la dinastia castellana dels Trastàmars.

Regnant ja el nou rei Ferran I, fou cridat al Consell Reial el noble Garau de Rocabertí amb motiu de les redempcions de les jurisdiccions d'Hostoles, i vistos els documents aportats, el Consell ordenà la recuperació de la possessió alodial dels castells d'Hostoles, Puig-alder, Colltort i Rocacorba, amb el mer i mixt imperi i la jurisdicció civil no pertanyent a castell termenat, venudes el 1357 a Guillem Galceran de Rocabertí i ara en poder del seu fill Garau, que quedaria amb el domini útil del castell com a feudatari del rei i la jurisdicció civil pròpia del castell termenat. El dia 14 de març de 1416 l'infant Alfons, primogènit i Príncep de Girona, ordenà a Arnau de Fenolleda, vicari del rei a Girona, que personalment prengués possessió alodial

dels castells i de les jurisdiccions en nom del rei. Com que el rei Ferran morí el dia 2 d'abril, el nou rei Alfons IV, dit el Magnànim, expedí novament la mateixa ordre el 27 de juny.

El rei havia recuperat la Vall i els castells, però Garau de Rocabertí continuava com a senyor d'Hostoles, si bé amb els poders disminuïts. Aquesta nova situació durà fins al 18 de juliol de 1419, dia en què el rei Alfons es va dirigir a la Universitat de la Vall d'Hostoles, concedint el privilegi de poder congregar-se i elegir còsols i consellers.

Ara, terra reial, començava una nova vida per la gent de la Vall d'Hostoles, ja que podien escollir els seus governants. Però el problema de la remença i els mals usos continuava amb tota virulència; agreujat, perquè els remences tenien ara consciència de llurs drets, comptaven amb una certa protecció dels reis, i grans jurisconsults, com Tomàs Mieres, estaven a favor seu. En veure's més acorralats els senyors extremaren la seva autoritat i feren caure sobre els seus vassalls tota la duresa del seu poder. L'explosió del conflicte no es va fer esperar.

REVOLTA REMENÇA: VERNTALLAT

14

44

Francesc de Verntallat era natural del Mallol, veïnat de Sant Privat de Bas. Quan va néixer, la situació en el camp de Catalunya era pràcticament insostenible. Els senyors, ignorant que el temps no passa en va, feien mantenir els seus privilegis. Els pagesos de remença volien assolir la llibertat personal i gaudir de llurs béns. Tot presagiava un tenebrós futur.

Verntallat, el 1446 es casà amb Joana Noguer, del mas del mateix nom del terme de Batet. Treballava el camp, i encara que era un fadrísterm de la casa Verntallat, fruïa d'una certa categoria social i tenia propietat a Sant Privat de Bas i a la Vall d'Hostoles.

Pels anys 1448-49, els pagesos havien aconseguit del rei Alfons el Magnànim permís per reunir-se i recaptar talls a fi d'aconseguir 64.000 florins per la supressió dels mals usos i redempció personal. Hi hagué reunions en uns 400 pobles i llogarrets, bé a les parròquies o als castells, convocades per toc de campanes o al so dels corns.

Però l'oposició dels senyors va fer impossible la política reial de la conciliació. La situació es va agreujar amb la mort del príncep de Viana, de tal manera que al començament de 1462 s'albirava un esclat del conflicte. Els remences ja havien resolt no pagar als seus senyors i anaven en quadrilla tocant tambors i reclutant personal, especialment a la muntanya. Les revoltes a la Vall d'Hostoles i Santa Pau foren especialment perilloses, on corrien ja veritables bandes armades.

Verntallat era a la Vall d'Hostoles, on s'havien reunit els principals caps remences. Entre el 7 i el 22 d'abril, la reina Joana, que s'havia refugiat a Girona, es posà en contacte amb Verntallat, i el dia 20 de maig comunicava als pagesos que havia confiat

a Verntallat les reials banderes i la direcció de la host remença.

Amb l'atac a Girona de les forces de la Generalitat, comandades pel comte de Pallars, el dia 29 de maig comença la guerra civil catalana, barrejada amb la revolta remença, que durà uns deu anys.

Verntallat apareix als ulls de l'enemic pertot arreu. Tan aviat el veuen a Vic com a Amer, al Collsacabra o a Sant Joan de les Abadesses. El cert és que ha organitzat un petit exèrcit, molt disciplinat i efectiu, abonat per un dispositiu que fa que per cada combatent treballin dos pagesos. La seva zona d'operacions és ideal: les anfractuositats de les Guilleries i la Garrotxa, amb les Valls d'Hostoles i Bas com a centre i el castell d'Hostoles com a quarter general. Durant deu anys Verntallat mantingué el seu territori inexpugnable, i aquesta base d'operacions va permetre auxiliar la ciutat de Girona i proveir-la de queviures.

L'any 1466, els jurats de Girona van enviar un comissionat a Verntallat, ja que era l'únic capaç de proveir la ciutat de blat i

La milícia de les Planes, popularment anomenada el Castell, era propietat dels Olmera, oriünds de les Encies. L'any 1462, pocs dies abans de començar la revolta remença, els pagesos intentaren incendiar-la en senyal de protesta per l'arbitrarietat dels senyors.

altres queviures. Mentre, pel maig de 1467 el duc de Lorena assetjà la ciutat de Girona i atacà i conquerí la plana de l'Empordà, si bé s'abstingué d'atacar les terres de la Muntanya, defensades per Verntallat. Finalment, el dia 1 de juny de 1469 Joan de Lorena s'apoderà de Girona, el 25 de novembre es rendia Besalú, i més tard Olot i Camprodon. Després d'aquestes operacions, Verntallat va quedar reclòs en la part més aspra del seu territori, però tingué audàcia per fer incursions a la plana i fins i tot arribà fins a Girona.

Encerclades com estaven les forces de Verntallat, el 3 de maig de 1470 el rei Joan II comissionà el "magnífic Francesc de Verntallat, capità general del sereníssim senyor rei d'Aragó" perquè, mentre

durés l'aïllament, en nom del rei pogués nomenar els batlles.

Acabada la guerra, el 1472, Verntallat retingué els castells d'Hostoles i Finestres. El 23 d'octubre de 1474 fou nomenat vescomte d'Hostoles amb jurisdicció total i amb la intenció del rei de fer d'aquell vescomtat una terra fidel i lliure de conflictes. El dia 19 de març de 1475 ajudà els pagesos de Corçà, revoltats contra el bisbe de Girona, i pel juliol del mateix any llançà la Crida de Contestins proclamant l'exempció total de censos i tasques i la resistència armada contra els senyors. El final de la guerra no portà la solució del conflicte remença. El rei, en voler acontentar tothom, contemporitzava massa. La

pujada al tron del seu fill Ferran II agreujà el conflicte, especialment quan el 8 d'octubre de 1481 en les Corts de Barcelona restablí els mals usos, suspesos pel rei Alfons el Magnànim el 1458. La guerra de Pere Joan Sala (novembre de 1484 a març de 1485) no resolgué res, però va fer reflexionar el rei. Verntallat continuava fort a la Muntanya, sense guerrear, però fent resistència passiva. A requeriment del rei hi hagué reunions de remences i el dia 8 de novembre de 1485 a Amer acceptaren l'arbitratge reial. El rei dictà el 21 d'abril de 1486 la Sentència de Guadalupe, que posà fi al conflicte. Era la pau dels remences. Verntallat figurà com a principal representant. Morí a Sant Feliu de Pallerols l'any 1505.

PRIVILEGIS REIALS

15

46

A punt d'acabar la guerra civil, Joan II va concedir privilegis especials a la Vall d'Hostoles. El rei es trobava a Palamós i amb data 15 de novembre de 1471 va concedir als jurats i prohoms de la Vall, en reconeixement dels molts serveis que li havia fet la gent d'Hostoles, una sèrie de privilegis que en realitat van constituir com una mena de carta magna de la Vall. Concessió d'elecció d'un batlle que posseïa la jurisdicció civil i criminal, i que en dita Vall no hi pogués cap altre oficial exercir jurisdicció. També atorgà el rei que el castell d'Hostoles no pogués ser empenyorat ni donat a cap senyor, ans fos

per tot temps de la Casa Reial d'Aragó, ni que en la Vall existís cap fortalesa que pogués perjudicar el castell. Seguidament concedí també als seus vassalls de la Vall enfranchiment de totes les servituds personals, dispensa de fer homenatge i de pagar cap redempció personal. També perdonà els terços, lluïsmes i foriscapis, censos, tasques i altres drets, però aquí el rei es va limitar al perdó de períodes endarrerits, i per a l'esdevenidor, va dir que es resolgués sense perjudici de tercer. Es demanà i el rei va concedir fer guiatge perpetua i que tots els dissabtes de l'any i en el dia de santa Llúcia, fira a la Vall, fossin guiats i assegurats les persones i béns que anessin a la vila de Sant Feliu i a la Vall d'Hostoles. Que de tots els beneficis atorgats no incloguessin les persones rebels al rei. Perquè la Vall es pogués poblar més bé (aquí s'ha de recordar les epidèmies de pesta, els gravàmens per la redempció de jurisdiccions, la guerra civil) i reedificar els masos que eren deshabitats, cremats i perduts, es va fer sobresseïment de tots els deutes i sobre els seus gravàmens des del primer dia del poblament fins a 15 anys després. El rei enfranchí de barra, lleuda, pontatge i

passatge tots els habitants de la Vall. Finalment, atorgà als còsols i consellers la facultat d'elegir jutge ordinari el batlle, sempre que fos jurista o notari o persona suficient.

Aquest privilegi, l'hem de considerar excepcional i és un reconeixement exprés del rei Joan II per tots els serveis prestats tant a la seva persona com a la reina Joana o al príncep Ferran durant la guerra civil. Potser el document expressa com cap altre fins a quin punt la Vall d'Hostoles fou útil a Joan II per guanyar la guerra.

El 23 d'octubre de 1474, Francesc de Verntallat, cabdill dels remences, era nomenat vescomte d'Hostoles, acte que ha estat interpretat per alguns historiadors com un abandó de la defensa de la causa remença. Res més lluny d'això.

Es trobava a Barcelona el llavors rei de Sicília i príncep de Girona, Ferran, el dia 23 d'octubre de 1474, quan va concedir per intercessió de Francesc de Verntallat la ratificació i confirmació de la carta de privilegis donada pel seu pare a Palamós, l'any 1471. Per tant, Verntallat, el mateix dia de la seva nominació com a vescomte d'Hostoles demanava al futur

rei la confirmació dels privilegis a favor dels habitants de la Vall d'Hostoles. La intervenció de Verntallat ajudant els remences revoltats a Corçà, el març de 1475, i la seva crida de Contestins pel juliol, proclamant la resistència armada i l'exempció total de censos i tasques, són fets prou significatius sobre la seva fidelitat a la causa remença.

El dia 8 de juliol de 1486 malgrat la firma de la sentència de Guadalupe, el 21 d'abril del mateix any, el castell d'Hostoles continuava en poder dels remences. El dia 9 fou rescatat i en el mateix castell i amb la solemnitat de rigor es varen llegir els privilegis concedits pels reis Joan II i Ferran II.

El 9 de maig de 1535, l'emperador Carles I es

El rei Joan II l'any 1471 atorgà la carta de privilegis de la vall d'Hostoles que, posteriorment, seria ratificada per Ferran II, Carles I i Felip II.

trobava a Barcelona, on havia arribat uns dies abans. Aquell dia va rebre els jurats de la Vall d'Hostoles, que li varen demanar la confirmació dels privilegis de la Vall. El document que els confirma, signat per l'emperador i la seva mare, Joana, és important perquè conté la recomanació a Felip, príncep d'Astúries i de Girona, el futur Felip II, de respectar-los també.

Felip II havia reunit corts generals al castell de Montsó. Allí, el dia 2 de novembre de 1585, a petició del síndic Rafael Masdeu va ratificar al seu torn els privilegis, recomanant també al primogènit Felip (Felip III), príncep d'Astúries i de Girona, el respecte d'aquests.

Aquest excepcional document que recull les prerrogatives atorgades pels reis Joan II, Ferran II, Carles I i Felip II, està registrat amb el núm. 4.311 de Cancelleria de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

CÒNSOLS, CONSELLERS I BATLLE REIAL

16

*Masia del Cos. L'any 1487,
Bernat del Cos féu congregar
els homes i dones de les set
parròquies de la Vall perquè
escollissin els cònsols i consellers.*

Estant a Barcelona el rei Joan II, va concedir el dia 18 de desembre de 1458, a petició dels "síndics de la universitat i dels homes íntegres dels llocs i parròquies de la Vall d'Hostoles", un nou privilegi especial per a l'elecció de cònsols, consellers i proposició de la terna de batlle. L'afer del govern de la Vall era objecte de molta preocupació per part dels seus habitants, ja que

des de 1419, any en què la Vall passà a ser terra reial i el rei havia permès l'elecció de cònsols, no tot havia marxat bé. Les mateixes controvèrsies sobre la jurisdicció del castell d'Hostoles entre les cases Rocabertí i Pròxita, no contribuïen precisament a solucionar el problema.

El dia 26 de setembre de 1463, ja en plena guerra civil i revolta remença, el rei Joan II va ampliar les facultats del batlle de la Vall, per tal que pogués exercir també la jurisdicció criminal, i ordenà que aquesta jurisdicció fos respectada pel governador general de Catalunya, veguer i sots-veguer de Girona i altres oficials del regne.

D'acord amb totes aquestes disposicions, el dia 3 de febrer de 1487, dia de la Purificació de la Verge Maria, foren congregats al so de corn a la plaça de Sant Feliu de Pallerols els homes i dones de les set parròquies de la Vall d'Hostoles, sota requeriment del batlle, que aquell any era en Bernat de Cos (Cursu) de la parròquia de les Planes, a fi d'escollir cònsols i consellers. Igualment, el dia 2 de febrer de 1488 foren novament congregats per a la mateixa elecció, però en aquest any

Cònsols i consellers

CÒNSOLS ELEGITS EL 1487

Johannes Pont, *vila de Sant Feliu*
Petrus Juliani, *parròquia de les Encies*
Anthonius Pont, *parròquia de Colltort*

CÒNSOLS ELEGITS EL 1488

Felicis Masdeu, *vila de Sant Feliu*
Nicholaus Prat, *vila de Sant Feliu*
Gabriel Cos, *parròquia de les Planes*

Font: Llibre de Privilegis, segles XV i XVI. Arxiu parroquial de Sant Feliu de Pallerols.

CONSELLERS ELEGITS EL 1487

Marchus Standat, *vila de Sant Feliu*
Jacobus Lobet, *vila de Sant Feliu*
Damianus Soler, *vila de Sant Feliu*
Michael Jonquer, *parròquia de les Planes*
Franciscus Soler Gastó, *parròquia de les Encies*
Marianus Fontanils, *parròquia de Cogolls*
Petrus Bastons, *parròquia de Sant Feliu*
Jacobus Vallors, *parròquia de Sant Feliu*
Johannes Aygabella, *parròquia de Sant Feliu*

CONSELLERS ELEGITS EL 1488

Anthonius Arbosset, *parròquia de les Encies*
Sthephanus Panosa, *parròquia de Cogolls*
Anthonius Campderic, *parròquia de Colltort*
Johannes Botets, *parròquia de Sant Feliu*
Johannes Rovira, *parròquia de Sant Feliu*
Gaspar Vedruna, *parròquia de les Planes*
Petrus Riera, *vila de Sant Feliu*
Petrus Campolier, *vila de Sant Feliu*
Laurencius Boxedes, *vila de Sant Feliu*

es presentà la terna per elecció de batlle per al trienni.

El dia 7 de febrer, en presència de Miquel Ombert, notari públic de la Vall d'Hostoles, es reuniren els cònsols i consellers per triar la terna de batlle. Foren escollits *Laurencius Spigol*, *Marchus Standat* i *Johannes Pont*. Signaren com a testimonis *Bernardus Panosa* i *Stephanus Clota*, de Cogolls.

Des de Barcelona, el dia 26 del mateix mes el magnífic senyor Joan de Sarriera,

cavaller, conseller del senyor rei i batlle general de Catalunya, va designar Llorenç Espígol de Sant Feliu de Pallerols com a batlle per al trienni que començava el 1488.

La cerimònia d'investidura del nou batlle va tenir lloc el dia 12 del mes de març. En presència del jutge ordinari de la Vall i del batlle sortint, venerable Bernat de Cos (les Planes), i dels cònsols, consellers i veïns, es va comunicar a Llorenç Espígol el nomenament, que va acceptar

i jurà complir. Seguidament el nou batlle va prendre possessió del càrrec.

Llorenç Espígol, mercader amb domicili a Sant Feliu de Pallerols, fou un gran auxiliar de Verntallat durant el conflicte remença i un dels síndics que va signar la Sentència de Guadalupe i formà part del Gran Sindicat constituït el 1488 per la recaptació de talls, disposats en dita Sentència. L'any 1500 fou elegit novament batlle de la Vall.

El terme de les Planes posseeix un abundant aplec de llegendes i corrandes, de base real o no, que serveixen per transmetre en el teixit social un sentit màgic dels esdeveniments: *La pedra de la mala dona, La serp del brillant, El pla de les bruixes, Les llums del Coll de Condreu, La Caterina de les Encies i el soldat del Castell, Els senyors d'Hostoles al Santuari de Núria, L'home de la bruixa, El rector i l'escolà*. Històries contades a la vora del foc, transformades sovint per la tradició oral, on cal veure la petja inconfusible d'uns fets pretèrits, més o menys embolicats d'un sentit religiós i moralitzant. Les dues que transcrivim són de l'opuscle que Cels Gomis va dedicar a la Vall d'Hostoles i que, segons ens diu, les hi relatà una vella de les Planes, sorda com un suro, l'hivern de l'any 1892.

LA SERPENT DE LA VEDRUNA

Fa d'açó molt temps, molt temps.

La Vedruna no era pas com avuy una galant casa de pagés, ni'l poble de Las Planas existia encara.

Tota la vora de la riera, entre'l Mal-pas y Sant Feliu estava cuberta de boscurias, encara no hi havia res conreat. La Vedruna no era més que una masoveria hon criavan bestia. Un pastor, baillet de 12-13 anys, cuidava un ramadet de ovelles per la banda hont ara hi ha l'ermita del Angel y comensà á sortir-li cada dia una serpeta. Lo baillet comprà un plat y cada dia li donava un plat de llet. No tenint ab qui jugà 'l pastoret anà aficionantse á la serp, la batejà ab el nom de Tana, y cada dia quan ja li tenia preparat el plat de llet, la cridava i la serp s'arrosegava depressa cap al noy, bevia la llet y jugava ab ell.

Lo baillet y la serp s'anaven fent grans y aquell tingué que anarsen del país y, al cap de

set anys, s'escaiyé á passar per allí ab un seu company.

Té, ara'm recordo que fa set anys hi havia aquí una serp que quan jo la cridava venia desseguida. Vull veure si encara es viva. Y comensà cridar: ¡Tana, Tana!. Y al cap de una estona comensà sentirse un gran brugit de fulles y brancas y sortí un gros serpent, tot pelut, que al veure al jove y coneixer sa veu, feu grans demostracions de alegria; mes veyent que no li donava 'l plat de llet, com tenia per costum, se li tirà damunt y comensà a enrotllarlo ab lo seu cos. L'altre minyó apretà á corre á buscar ausili, mes quan tornà acompanyat d'altres ja l'antich pastoret era mort y'l serpent havia fugit.

LO SANT CRISTO GROS

Reunit n'era l'ajuntament de Las Planas pera tractar de un assumpto molt important: lo poble volia tenir un Sant Cristo gros que sigués ben llastimós. ¿Qui el faria? ¿A qui l'encomanarían? De això es tractava y ningú sabia qué fer y l'ajuntament no s'atrevia á decidir si'l encarregarían a un escultor de Girona o bé a un de Olot, quan de sopte dos joves forasters demanaren esser rebuts en la sala de juntas. Los hi feren entrar y preguntats per lo que volían, respongué un d'ells:

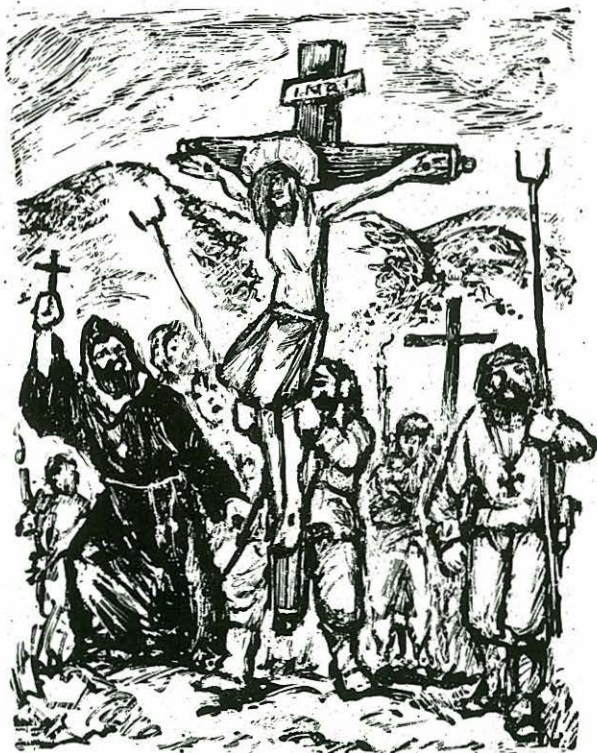
– Sabent que volíau fer un Sant Cristo, hem vingut a dirvos que, si voleu, nosaltres lo farem.

Sorpresos quedaren los bons regidors de veure que aquells dos joves tan guapos, vinguts de quí sap ahont, puig ningú los havia vist may en aquella vall, sapiguessin tan bé lo desitj del poble.

– Y bé, –digué l'alcalde, ¿ab quines condicions lo faríau?

– Porteuonos fusta de llor y de olivera al Angel y aneuhi demà á veure si us agrada la nostra feyna.

Dit y fet. Portaren llor y olivera á la ermita designada pels forasters y aquestos es tancaren dintre. A l'endemà l'Ajuntament anà a l'Angel y quedà meravellat de trobarhi tres Sants Cristos bons y acabats: un de gros y dos de

mitjans, tots tres molt llastimosos y dignes d'admiració. En va buscaren per tot als dos joves del dia avans: llavors suposaren, no sense fonament, que aquells dos joves eran dos àngels que havien fet miraculosament los tres Sants Cristos. Anaren á buscá las tres santas imatges en professó y ab gran devoció y alegria las portaren á la iglesia parroquial. Mes lo Sant Cristo gros vol esser portat cada any a casa seva, al Angel, y l'any que no li porten lo dia de Dijous Sant, li han de dur un altre dia ja sia per peste, ja per sequedat, puig una o altra plaga los hi envía en càstich de llur obllit.

PROSPERITAT I PAU A LA VALL

17

52

Malgrat la revolta remença i les ajudes que aquests pagesos varen prestar al rei Joan II, el conflicte entre senyors i pagesos no havia tingut solució, ja que les dues parts eren encara prou fortes per mantenir llurs aspiracions. Fins al 1485 el rei no es decidí a posar la pau, i després d'intenses negociacions, que varen durar mesos, els pagesos reunits a Amer varen acceptar l'arbitratge reial el dia 8 de novembre de 1485. El compromís d'Amer fou signat per Verntallat i 94 síndics i delegats remences, però havien de passar encara alguns mesos fins a la reunió de Guadalupe. Durant aquest

Monestir de Guadalupe (Extremadura), on el 21 d'abril de 1486 es va signar la Sentència que posà fi al conflicte remença en signar pagesos i senyors l'arbitratge reial.

període el castell d'Hostoles era retingut per Verntallat, que finalment acudí a la Cort Reial, el dia 1 de març de 1486. La Sentència Arbitral de Guadalupe fou signada el dia 21 d'abril de 1486 en el monestir del mateix nom, a Extremadura. Aquesta sentència originà una nova situació en les relacions socials en el camp català. L'abolició dels sis mals usos —remença personal, intestia, eixorquia, cugucia, àrsia i firma d'espoli violenta—, disposada en el capítol I de la Sentència, era esperada pels remences des de feia uns quatre segles. El capítol V va anul·lar el dret i la facultat dels senyors de maltractar llurs vassalls; aquest dret fou establert per les Corts de Cervera de l'any 1202 i havia constituït des de llavors una perenne reivindicació dels remences. El capítol VIII va anul·lar el dret de didatge, el dret del primera nit (dret de cuixa) i el dret de flassada del cap de casa (pel qual el senyor no deixava enterrar el mort fins

que li era entregada la millor flassada de la casa). El capítol X eximí els pagesos que no ho tinguessin capbrevat l'obligació de pagar drets menors, com ara el pa de cans, pernes de cansalada, vi de trascol, cistella de raïms, blat d'acapte, jornals de llaurar, batre, podar, femar i altres drets i serveis que es servessin segons costums dels castells termenats.

Els pagesos, per la seva part, havien de pagar al rei i als senyors una quantitat per la redempció dels mals usos. Estaven obligats a prestar homenatge per la propietat que tenien per llurs senyors. Finalment, la Sentència

El roc de Claperols

“És encara viva en la tradició popular la llegenda de l'origen diabòlic de l'anomenat Roc de Claperols, prop del santuari de la Salut. Grans pedres que feia desprendre el diable enmig de les tempestes, i que mogueren fins i tot Joan Carbonès de Sant Pere Sacosta, al segle XVII, a portar-hi una imatge i fer-hi d'ermità, cosa que acabà per sempre amb les malvestats geològic-diabòliques dels esllavissaments dels cingles de la Salut, damunt els pobles de Sant Feliu de Pallerols i de les Planes”.

PUJULÀ, Jordi: Bruixes, dimonis i follets de la Garrotxa. Olot, 1983.

condemnava a mort uns 70 remences que havien intervingut en casos d'assassinat, robatori i crema d'esglésies.

Tots els historiadors estan d'acord que la Sentència de Guadalupe va proporcionar la pacificació del camp a Catalunya. Si bé no va significar l'extinció del sistema feudal, aquest es va fer més lleu i suportable. Els remences, en alliberar-se dels mals usos i del dret de maltractar, adquiriren la categoria d'homes lliures, i les disminucions de les

Mas de la Codina de Cogolls. La porta adovellada és signe de la millora experimentada per molts masos en els segles XVI-XVIII.

imposicions els va permetre constituir –segons Pierre Vilar– una forta pagesia, una de les més sòlides d'Europa, quasi propietària, bé que pagués encara drets feudals.

A la primeria del segle XVI la recaptació dels delmes estava molt repartida. Joan d'Olmera reconegué el 24 de setembre de 1505 tenir pel bisbe de Girona els delmes de les Encies, Sant Aniol i la meitat de Sant Feliu de Pallerols; mentre que Joan de Sarriera, senyor del castell d'Hostoles, tenia en feu els delmes de Cogolls i les Planes; Gabriel Cos, del mas *Cursu* (Cos) de les Planes, tenia pel bisbe el delme del seu mas.

En els documents d'aquest segle sol figurar la paga de 3 sous per la redempció dels mals usos disposada per la Sentència de Guadalupe. Així succeïa en la concòrdia pactada entre Joan de Vilamala, senyor directe del mas *Proencha*, i Lluís Botets, àlies Proencha, senyor útil de l'esmentat mas. Aquesta

concòrdia comportà una reducció general de prestacions del mas. Els increments de la població experimentats a la Vall d'Hostoles en el segle XVI; els milloraments dels masos amb portes adovellades, que encara avui es poden admirar; el registre de dotacions per esponsàlies i l'enriquiment de les esglésies parroquials són una bona mostra de la positiva influència de la Sentència Arbitral de Guadalupe i de la prosperitat i la pau que es generà en aquesta Vall durant els segles XVI, XVII i fins i tot el XVIII, malgrat les convulsions que sacsejaren Catalunya durant aquesta mateixa època.

El cas d'en Pere Torrent és un dels processos de bruixeria més espectaculars que es coneixen. És un procés que il·lustra molt sobre les creences de l'època i d'aquestes contrades, però sobretot ens mostra que la història de la bruixeria és, abans que tot, la història d'un gran drama de les èpoques renaixentista i barroca que mou a pena i a indignació contra una època i una societat d'ignorants i infatuats que de les seves creences en varen fer un fanatisme. La relació detallada d'aquest procés va ser publicada a Olot, el 1968, pel caputxí P. Nolasc del Molar:

Pere Torrent, dit Cufí, és presentat com a treballador de la parròquia de les Encies.

El dia 10 de juny de 1619 es fa la denúncia oficial contra ell, a Sant Feliu de Pallerols, per adepte practicant de la bruixeria. No gaires dies després, pel que sembla, se'l fa comparèixer a la casa i a la presència del batlle de la vall d'Hostoles a declarar; i, una altra vegada, el dia 20 d'aquest mes de juny.

En el primer interrogatori, el bruixot rebutjà els càrrecs sota el pretext que tot allò que hom li havia sentit a dir, de vegades, respecte a poders malèfics, "ho deïa per riure". Però més endavant, i sota la promesa que se'l deixaria en pau, féu una extensa relació de fets, malifetes i aplecs diabòlics amb altres bruixes del entorn.

Pere Torrent havia venut la seva ànima al diable per tal de deslliurar-se d'un mal de queixal. Des d'aquells moments s'inicià la relació demoníaca, que no podem resistir de transcriure:

"I eren allí presents, ab dit aplec, jo i lo monjo vell de Rupit, qui feia de coc i aparellava viandes, i gran festa per menjar; i Na Puig de Rajols i Mariana Trias, de Susqueda, Sagimona Quer, Montserrat Quer, Na Aldona, Na Corbera, Madó Anna Rovira,

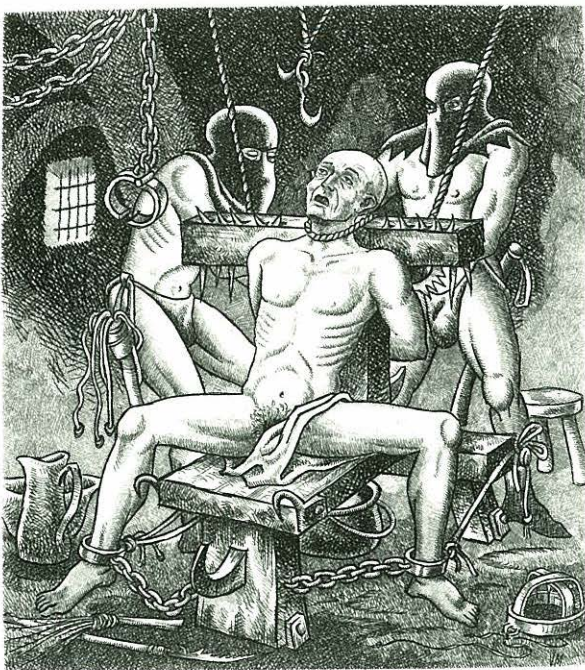
dita la "llimoca", d'aquesta vila; i Na Vilara, Dona Vellar, de la Barroca i Margarida Oliveras, dita la "reina", que està a Granollers de Rocacorba, i moltes altres bruixes i bruixots, que jo no los coneixia, perquè no eren de ma camarada i companyia.

"I allí ballàrem molt. I havia 8 dimonis, ço és, Satanàs, que es deïa "lo vermell" i "en carrua" que és lo meu capità, i "en burbó" i "en sargento", i "en grea", i "na espanya", i "en grunya", i "en poca-llàstima", los uns en forma de persones, i los altres en forma de cabrons. I, en havent ballat i fet lo boig, menjàrem de les viandes que lo monjo vell havia aparellades, o més verament, nos apareixia que menjàvem; i no era res més, sinó vent que ens embotia endins, i no ens remediava la gana de menjar. I allí, adoràrem tots, i jo també adori a Satanàs, dimoni que es deïa "lo vermell"; i lo prenguí per senyor, i l'adorí postrant-me a sos peus en lo dit gros de la mà: i reneguí de Déu i de la Verge Maria, de boca i no de cor, com los altres, dient: Jo reneç de Déu i de la Verge Maria i de la Santíssima Trinitat; i prenc a Satanàs per amo i senyor.

"I feta l'adoració i renegació, tingueren los dimonis tractes carnals, ab les bruixes que eren allí. I jo també fiu aparicies de tenir còpula carnal ab Na Frigola de la Barroca; perquè tots havien de seguir, i fer lo mateix que los dimonis, i nos persuadien a tots que fessem mal; i així, resolgueren de fer caure pedra en esta forma: que una de les bruixes se posà endins d'una bassa d'aigua; i ab una verga, ella i tots los demés que eren allí, i los dimonis circuïren dita bassa d'aigua ab sengles vergues. I allí batèren l'aigua, renegant i maleint de Déu i a la Verge Maria, i dient mil desatinos i blasfèmies, i dient: Pedra i neula, puja i devalla i cau en tal part.

”I de dita bassa d’aigua, així batuda, eixien uns torterols de fum i núvols que se’n pujaven enlaire; i se mogueren trons i llamps. I encontinent, amb dits torterols de fums i núvols, cada u de nosaltres nos ne pujàrem a cavall, cada u sobre d’un dimoni en forma de cabró, arravatant-nos per los aires. I allí, tots embolicats ab los núvols, estàvem sobre la nuvolada, a modo d’una emparenada; i sobre nosaltres era clar i serè. I allí, maleint i blasfemant, caigué molta pedra, que féu molt mal a la parròquia de Sau i altres parts.

”I quan lo temps se fou remediati i assossegat, “en carrua”, dimoni sobre de qui jo anava per los aires a cavall, me tornà en la parròquia de les Encies, on jo habitava, i allí me desaparegué”.

Després d’aquest primer sabbat o akelarre (pròpiament un aplec o junta) en seguiren d’altres, que produïren greus danys a les collites i que farien la relació inesgotable. Foren, doncs, especialitat d’en Pere Torrent: la pedregada pel sistema de batre llocs d’aigua i la matança del bestiar fent eixir llops, poder que l’assenyala com a llobater. Mai, però –i això sempre ho negà– no es dedicà a matar criatures o a provocar el goll a les persones. No cal dir que amb aquestes declaracions el procés continuà endavant, fins el 29 de juliol de 1619, en què de nou ell es retractà de tot, i ho negà dient que “havia depositat perquè em pensava que em treurien d’ací prest, i me donarien algun desterro, i també me deien que em turmentarien”. Com es pot comprovar, els mètodes dels jutges eren prou subtils, i no dubtaven pas a recórrer a l’engany. Tot plegat va fer que es decidís portar el nostre home al turment. Li fou aplicat el de la cordella, cordes que premien fortament les carns, i que acabaren vencent la seva resistència: “Mare de Déu del Roser, ajudeu-me! Ai, ai, ai! Jo em mor, la post dels pits se trenca, jo no hi sé res”.

Pere Torrent tornà a reafirmar tot el que abans havia dit, a més d’afegir- hi nous detalls i noms de companys d’aplec (entre ells el de la seva cunyada) fins a un total de 19. Les actes de l’interrogatori, preses textualment en el lloc de la tortura, no estalvien ni els crits ni els plans ni les imprecacions del bruixot, i constitueixen un document que fa feredat. De res no li va servir al germà d’en Pere Torrent assenyalar que era un malalt de seny escàs. El dia 7 de novembre del 1619 fou executat a la forca.

Encara avui són ben pocs els hostolencs que, una vegada a l'any amb família o amb colles d'amics, no pugen al santuari de la Salut, simplement pel gust de contemplar les variades i belles panoràmiques o per complir les seves prometes i entonar-hi els goigs:

“Puig que sou Font de Salut
del malalt que en Vos confia,
socorreu-lo Verge pía,
si ab fervor á Vos acut”.

Els més vells del poble relaten que els seus pares esmentaven el gran romiatge de 1886, durant el qual fou ofert a la Verge Maria un bonic vestit en acció de gràcies per haver salvat els pobles de la Vall d'Hostoles del còlera que tants estralls causà arreu. I l'apoteòsic pelegrinatge del 13 de setembre del 1904, quan creients de tots els pobles de la Vall d'Hostoles i de la conca del Ter fins a Bescanó pujaren al santuari per commemorar el cinquantenari del dogma de la Immaculada Concepció.

En la *Ressenya històrica de la fundació y augment del Santuari de la Mare de Déu de la Font de la Salut*, publicada a Olot, l'any 1880, s'hi llegeix textualment:

“Per llibrarse, pues, los habitants de esta comarca de tant terribles tempestats, recorregueren devotament al amparo de Maria Santíssima, invocantla ab lo títol de la Mare de Déu de la Font de la Salut, en qual devoció se avantatjà molt Joan Carbonés, dueny del mas Carbonés de la sufragánea de Sant Pere Sacosta de la Parroquia de Las Planas. Est Joan comensà de col·locar una petita imatge de Maria Santíssima ab són fillet en lo brás esquerra, en una especie de balma, que actualment se troba baix de una gran roca, en la que se apoya lo camaril de la part de

tramontana, que altres anomenan Rochs del Claparol, en qual lloch se crusan lo camí ral que vá de la vila de Amer á la ciutat de Vich, ab lo que vá de la vila de Sant Feliu á la de Rupit. En dita balma comensà Joan Carbonés de fer un poch de paret, que encara existeix; y per mouer mes la devoció a Maria Santíssima de la Font de la Salut, se vestí de hermità ab llicencia del molt lltre. Vicari General de Gerona, dada als 2 de febrer de 1646.

”Aumentantse la devoció dels fiels envers la nova imatge de Nostra Senyora de la Salut, procurà Carbonés, edificar una capella á Maria Santíssima, en la qual se poguessen celebrar missas; ni se contentà ab assó, sinó que lográ del párroco de Sant Feliu, que se pujás allí en lo dia de Santa Creu de maig ab professó á cantarhi un ofici, y benehir lo terme, com també cantarhi altre ofici per lo dia de Santa Tecla; lo que se complí molts anys, segons consta de la consuetat antiga.

El Santuari de la Salut, dins del terme municipal de Sant Feliu de Pallerols, fou molt concorregut i hi acudien famílies senceres per complir les seves prometes.

Joan Carbonés ab son testament, que atorgá en poder de Antich Reverter, notari de la vila de Torelló als 23 octubre de 1663, disposà que en tots los dissabtes del any se celebràs una missa en dita Capella; y altre Joan Carbonés fill y hereu del predit, desitjant augmentar lo Santuari de la Salut fénti campanar per senyalar les missas, y demés funcions que se celebrassen en éll, y també habitació per un hermità per servirlo, convidà al reverent párroco y obrers majors de la Iglesia parroquial de Sant Feliu, perquè lo ajudasen á la exècussió de son projectat an grandiment, cedintlos part de la administració, quedantse empero éll y sos successors primers administradors y lo dret de patronat de la dita Capella. Tot lo que consta més llargament en la notaria de esta vila de Sant Feliu de Payarols en document de 9 juliol de 1668.

"Los habitants de la circumferència del Santuari, prompte experimentaren la protecció

de tant bona Mare, y procuraren correspondrer afectuosament ab las suas dádivas, uns ab materials de fustatges y altres cosas necessarias per la fábrica del santuari, altres ab lo treball de personas y animals, y los de mes distancias ab las suas limosnas.

"Alguns devots de Maria Santíssima de la Salut no se contentaren ab la sua devoció en vida; sino que hi deixaren llegats en sos testaments, com lo duenyo de Masnou, que habent regalat una llàntia, deixà en son testament que se donás en son mayal de oli cada any perquè cremás en las festas".

MATABOSCH, Isidre: Ressenya històrica de la fundació y augment del santuari: de la Mare de Déu de la Font de la Salut. Tallers gràfics de Joan Bonet. Olot, 1880.

REFUGI DE BANDOLERS

18

58

A la fi del segle XVIII, a la muntanya el bandolerisme i les rivalitats tradicionals eren encara vius; ja entrat el segle XIX, les guerrilles sorgides arran de la Guerra del Francès s'aproximaren sovint al bandolerisme, i cap a l'any 1840 aquest fou confós amb algunes manifestacions del carlisme. Els governs moderats, per tal de posar fi a les partides de facinerosos i bandolers, crearen un nou cos, el de la Guàrdia Civil.

L'abrupte escarpament de la falla de la Vall d'Hostoles i les emboscades zones del Cabrerès serviren d'aixopluc a diferents bàndols de malfactors i fugitius, terror de

l'encontrada, o foren escenari d'altres tipus de bandositats que, fins i tot, arribaren a gaudir de la complicitat i de la simpatia dels naturals.

El dia 27 d'abril de 1822, el regidor de les Planes rebia un despatx del batlle de Sant Feliu en què l'assabentava que "sobre las doce de la noche se à separado del monte de Ruibrugent Missas con su gente armada y segun se apodido averiguar en dirección por la parte de Vic". L'ortografia no era molt correcta, però anava acompanyat de l'ordre clara

Les diligències, mitjà de transport humà de l'època, eren l'objectiu freqüent de les partides de bandolers i dels lladres de camí ral.

Text manuscrit del batlle Josep Antoni Merigó alertant la població de les Planes del pas d'en Misses i els seus homes.

*Se ordena al Ayuntamiento
Comitue de esta Villa
Hago saber al m^d y
demas P^o Alcaides y
Regidores, como sobre
las Doce de la Noche se
à separado del monte
de Ruibrugent Missas
con sus Gente Arma
da y segun se apodi-
do averiguar en di-
reccion por la parte
de Vic.*

de fer-ho saber als batlles d'Amer i de tots els pobles fins a Girona.

Tomàs Costa, àlies en *Misses*, era un guerriller. De jove havia col·laborat amb en *Boquica* i els seus *brivalles*, nom amb què es coneixien els membres de la Companyia de caçadors distingits de Catalunya, creada el 1812 pels francesos amb la missió de servir d'exploradors a l'exèrcit invasor. Del 1815 al 1819 fou cap d'una partida de bandolers. Partidari dels realistes durant el trienni constitucional, el 1821 intentà de solleva Girona, però s'hagué de retirar a França. En tornar el 1822 participà en l'assalt de la Seu d'Urgell, on fou instal·lada la Junta Superior Provincial, antecessora de la Regència d'Urgell. La seva zona principal d'actuació fou la Garrotxa, l'Empordà i el Gironès; ocupà Olot i atacà Girona. Derrotat per les forces liberals, s'internà a França, d'on retornà el 1823 amb els exèrcits realistes. Fou nomenat governador de la fortalesa de Roses.

Contemporani d'en *Misses* fou el tristament cèlebre bandit de camí ral conegut pel malnom de *Farriol*. Actua, sobretot, per les contrades d'Hostoles i el Cabrerès.

Farriol, bandit de camí ral

L'any 1882, Artur Osona descriu la darrera actuació del bandit Farriol, explicada pels mateixos veïns dels protagonistes dels fets.

“Lo facinerós Farriol que durant molt de temps fou lo terror de Collsacabra i encontradas vehinas d'Hostoles i de la plana de Vic, logrà sorprendre els habitants de la casa de los Esquellons que, llavors com ara, era de propietat del gran Mas Casassa, que tot lo més distarà mitja hora dels Esquellons; y una volta dins, ell y dos companys (un dels quals sols tenia 14 anys) assassinaren al amo, á sa muller, a una nena de 9 anys, filla del sacrificat matrimoni, al pastor y a la criada. Aquest crim, després de tants com n'havia comés lo celebre criminal, causà tal terror a l'encontrada, que sos habitants, no creyentse segurs enlloch, s'aixecàren en sometent, tenint la sort lo de Vidrà, de pendre als criminals, que fören tancats en la presó de Vic y luego en la de Barcelona, hont foren judicats, essent condemnat á reclusió perpétua lo jovenet y á mort en Farriol y son company. La sentència s'executà a Barcelona, en lo any 1828, essent penjats abdós delinqüents, y passat per sota la forca lo jovenet.

Lo cadavre d'en Farriol fou esquarterat, essent penjat lo cap dins d'una gavia de ferro,

en lo tronch d'un roure, enfront mateix de la casa dels Esquellons. Los 4 trossos del cos del facinerós foren també penjats dins de gavias de ferro, en altres tants arbres, un en lo pla de la Salut, l'altre en Coll sas Vilas, l'altre en la pujada del Grau d'Olot, y l'últim en Coll de Condreu, prop de la casa de Madans o Armadans. Fa molt poch temps que lo cráneo encara estava dins de la gavia, mes havent caygut aquesta, un dia que feya lo vent molt fort, lo propietari del Mas Casassa, á fi d'evitar que fos profanat, lo recullí y encara'l guarda en sa casa.

Sota d'aquesta casa, a uns quinze minuts, y en lo vessant d'enfront, á la vorera dreta de la riera del Clot de Papalló y sobre de la mateixa, hi ha una petita cova natural en las rocas d'una cinglera, que fou lo refugi d'en Farriol y sos companys”.

OSONA, Artur: “Aplech d'excursions desde Coll de Pruit”. Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, 20 de setembre de 1882. Pàgs. 222-225.

LES GUERRES CARLINES

19

60

El plet successori per la mort de Ferran VII va fer esclatar una guerra civil entre els partidaris de la seva filla, Isabel II, i els carlins, que sostingueren la causa de l'infant Carles Maria Isidre de Borbó, germà del monarca.

Els pobles de la Vall d'Hostoles, oficialment s'inclinaren a favor de la causa carlina; a les Planes, però, hi havia latent un fort moviment liberal, com ho testimonia l'abundant anecdotari de l'època. Encara avui s'explica la topada de l'avi Banús amb un oficial carlí que maltractava un soldat ras, i l'intent de cremar un fadrí de Can Sauvatgina, alliberat per un pèl en arribar

oportunament les columnes liberals, o l'exaltació d'un avi del carrer de la Font que amb la mateixa destal que capolava les canyoques de blat de moro va decapitar un soldat carlí; o bé, encara, el costum de les noies del poble que, sota el davantal, portaven un saquet de sal i les tisoires per defensar-se de les agressions de la tropa carlina.

De tota manera, a recés dels grans moviments de tropes i allunyada dels llocs més conflictius, va viure la primera guerra carlina (1833-1840), dita la dels Set Anys, amb una calma moderada.

Però no sempre es van poder evitar els fets luctuosos esmentats ni les falconades de les milícies nacionals afincades a Amer, o dels incontrolats de la Vall d'en Bas. El 27 de març de 1838, els liberals de Sant Esteve mataven a baionetades un carlí, veí de Sant Iscle de Colltort, i el 27 de març de 1839, a Sant Feliu de Pallerols la milícia nacional, comandada per en Joan Martell, trencava a culatades el cap de Ramon Puget, zelador de la Hisenda carlina.

Tot i això, la Vall d'Hostoles era considerada com un bon lloc de refugi pels carlins. La

junta corregimental (carlina) de Girona hi sojornà durant una bona part de l'estiu de 1837.

A la segona guerra carlina (1846-1849), la dels Matiners, el tipus de lluita menys formal i més guerrillera, la presència de Ramon Cabrera, cap suprem de les forces carlines de Catalunya, l'actuació remarcable de Marcel·lí Gonfaus, àlies *Marçal*, i de l'Estartús, convertien les Guilleries, el Cabrerès i la Vall d'Hostoles en centres actius del carlisme català.

A l'hivern del 1848, el general De la Concha, des de la Plana de Vic va caure sobre les Guilleries i Hostoles per acabar amb els reductes Matiners. El 9 de gener de 1849 es lluitava al poble de les Planes, on Cabrera derrotava les columnes isabelines Hore i Ruiz; el dia 11 ambdues tropes es batien simultàniament a Amer i Sant Feliu de Pallerols, el 12 a Santa Maria del Coll i el 26 i 27 es lliurava una batalla decisiva a la Celleria de Ter i al Pasteral, on fou batut i ferit el mateix Cabrera pel general isabelí Eduard Nouvilas.

Per tercera vegada es tornaren a aixecar els carlins, arran de la revolució Gloriosa

Ramon Cabrera, victoriós a les Planes el 9 de gener de 1849, queia finalment ferit i vençut a la darrera del mateix mes a la batalla del Pasteral. Gravats on es veu representada la batalla del Pasteral del 26 de gener de 1849.

del 1868, del destronament d'Isabel II i de la proclamació de la Primera República. Els pobles de la Vall presenciaren les contínues anades i vingudes, marxes i contramarxes de les tropes carlines, que canviaren sovint de lloc per no fer-se carregoses sempre als mateixos propietaris que havien de mantenir-les i allotjar-les.

Foren també freqüents amfitrions de la plana major carlina. Els dies 21, 22 i 23 de juny de 1872 es detectava el pas de les tropes, comandades per Tristany, Savalls i Estartús. El 25 d'agost de 1873 Alfons de Borbó i la seva esposa, Senyora Maria de les Neus, acompanyats de Savalls i d'un nodrit seguici militar, procedents de Santa Pau i travessant les muntanyes del Sallent i Sant Aniol, havien saltat a la Vall del Brugent i s'instal·laven a Sant Feliu. Des d'allà es va planificar la conquesta d'Olot, bastió

republicà. Encara el 30 de setembre Alfons de Borbó repetí el mateix trajecte, ara sense Savalls.

Però, les diferències i rivalitats entre els caps carlins, la fatiga després de

tants anys d'hostilitats i la deserció dels catòlics conservadors de les files legitimistes acceleraren la desfeta del carlisme, la fi de la contesa i la restauració borbònica en la persona d'Alfons XII, fill d'Isabel II.

61

La Font de can Roure fou testimoni silencios de les marxes i contramarxes de les columnes carlines, afincades freqüentment al quarter de Sant Feliu de Pallerols.

Benet d'Olmera i Desprat era fill d'aquest casal de les Planes.

A l'esquerra, el metge Josep Boré, i a la dreta, el farmacèutic Josep Carles, que l'any 1911 presidia l'Alcaldia constitucional del municipi.

Joaquima de Vedruna i de Mas, que l'any 1959 l'Església proclamà santa, feia estada sovint a les Planes per administrar la propietat familiar de la masia de la Vedruna; Josep Tarradellas, que fou President de la Generalitat, era hoste freqüent de la família Sacrest-Dusol; Tomàs Franch Colomer i Josep Boré Coromines, ambdós metges de fama, exerciren professionalment al municipi, deixant-hi un gran record. Però hi ha quatre figures que per la seva vida i per la seva activitat han prestigiat els seus pobles.

BENET D'OLMERA

Originari d'una antiga família de les Encies, l'Olmera (Omera), que després passà a residir a la casa forta de les Planes, anomenada el Castell. Benet d'Olmera i Desprat havia estat monjo pitancer de Sant Pere de Rodes (1792-1793). Posteriorment fou Abat del monestir de Gerri de Salt (1797-1816), i, finalment, Ferran VII el va promoure per la seu abacial de Banyoles (1816-1831). Morí el 10 de desembre de 1831 i el seu cos fou dipositat a la tomba de l'abat Descatllar. Ocupà alts càrrecs, com el de visitador general

i president durant tretze anys de la Congregació Benedictina, i el seu saber i virtut foren reconeguts pel Papa, pel rei i per la mateixa Sagrada Congregació, de la qual fou catedràtic. També era membre de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

ÀNGEL VALENTÍ

La premsa barcelonina i gironina de maig de 1890 va publicar la notícia que un jove de 23 anys, Àngel Valentí i Vantí, que feia el soldat a Cienfuegos (Cuba), s'encaminava al seu poble natal de les Planes per visitar el seu pare, greument malalt, però que de pas per la Ciutat Comtal i per Girona capital havia cantat ll Trovatore amb un èxit extraordinari. Posteriorment es traslladà a Itàlia per completar els seus estudis de cant, sota la protecció econòmica de l'acabat propietari del teatre d'òpera de Cienfuegos, Tomàs Terry.

Esteve Pruença i Bayona.

Salvador Oliveras i Ayats.

ESTEVE PRUENÇA

Nat a la Pruença de Cogolls, el dia 11 d'abril de 1928, Esteve Pruença i Bayona, després d'haver cursat la carrera eclesiàstica al Seminari de Girona, es llicencià i doctorà en Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. Va obtenir els dos títols en l'especialitat d'Història.

L'any 1966 era a Roma, en qualitat de director de l'edició crítica del "Corpus Diplomático del Cardenal Gil de Albornoz". L'octubre de 1967 era "Assistant in Spanish" en el departament d'espanyol de la Universitat de Manchester i donava classes de català.

Coneixedor de les llengües clàssiques, dominava també els idiomes moderns d'anglès, francès, italià i portuguès. Com a investigador medievalista posseïa amplis coneixements de Paleografia. Com a escriptor, els seus articles eren freqüents a l'Anuari d'Estudis Medievals d'Espanya.

Però les millors obres, encara inèdites, són la tesi de llicenciatura sobre la seva masia natal de la Pruença, i sobretot, la tesi doctoral, El Domini Territorial del Monestir de Santa

Maria d'Amer (segles IX-XIV), que aportà aspectes nous de la història de la Catalunya Vella.

L'any 1975 fundà a Girona la Kensington School, prestigiosa acadèmia d'idiomes especialitzada en anglès i alemany.

Malauradament una mort inesperada, esdevinguda el 29 de maig de 1985 als 57 anys, va frenar definitivament aquesta brillant trajectòria.

SALVADOR OLIVERAS

Salvador Oliveras i Ayats va néixer a Argelaguer el 4 de juny de 1898, al Morató. Cursà els primers estudis al poble i els de batxiller al Collell, on ell mateix es pagava els estudis fent d'"ayo".

A la dispesa de Barcelona on estava quan estudiava medicina va conèixer Balbina Farrús i Grau, que després va ser la seva dona. Pel juny de 1925 acabava la carrera i al cap de dos mesos era nomenat metge titular de les Planes, Sant Aniol de Finestres i Sant Esteve de Llèmena.

Després de 42 anys de servei es jubilà i el poble, agraït, li va retre un lluït homenatge mai vist segons el record dels vilatants més vells. Una subscripció popular aconseguí 150.000 pessetes, que el poble unànimement lliurava a l'homenatjat perquè es comprés un terreny i hi pogués construir una casa, tal com ho féu, en el carrer que avui porta el seu nom.

El 4 d'octubre de 1973 va morir la seva muller. Llavors ell alternava les seves estades entre les Planes i Barcelona, on vivien els seus fills, Joan i Maria Assumpta. Morí inesperadament el 2 d'abril de 1976.

L'assistència al seu enterrament fou multitudinària perquè tothom va voler mostrar l'estimació que professava a un home que fou realment un més del poble i que el serví diligentment.

CANVI DE SEGLE

20

64

L'acta consistorial del 18 de gener de 1855 anunciava el canvi de municipi de les Planes, "los individuos del Ayuntamiento Constitucional de Sant Feliu de Pallarols de todos y cada uno de los pueblos hasta hoy agregados a la presente villa, junto con una porción de mayores vecinos de cada uno dijeron que, en virtud del oficio de la Diputación Provincial, se ha tenido a bien acceder a la separación solicitada, concediéndoles el formar por sí ayuntamiento independiente, a saber; por sí solos las Planas y Sant Iscle, y lo mismo las Ansias unido con Cogolls". El canvi es va fer gradualment, amb lleugers

Encara l'any 1918, les dones feinejant i els infants jugant, passaven bona part del dia al carrer.

matisos sobre el que s'havia acordat; el 26 de desembre de 1856 l'Ajuntament de Sant Feliu constatava que "es tornen a trobar tots els pobles de la Vall per confeccionar les llistes electorals d'on sortirà l'Ajuntament que els haurà de regir durant l'any 1857". I el 21 d'octubre de 1868 anunciava que "se ha prescindido de las Planas, Ansias y Cogolls por tener tales pueblos juntas revolucionarias y Ayuntamientos instalados de antemano". Però, encara l'any 1869 i 1870 tots els pobles de la Vall tenien un

Les Planes, municipi independent

La independència del municipi de les Planes arribava en plena darrera carlinada, tal com ho testimonien les actes:

"Y también se trató para que hubiere depósito de paja y grano para satisfacer los pedidos de las columnas".

I també:

"El objeto de la reunión era tratar del impuesto de consumos correspondiente al año económico de 1874 a 1875, cuyo impuesto en virtud de Real orden ha ofrecido el Gobierno condonarlo a los pueblos que durante el otro año fueron dominados por los carlistas. En este acto el señor Regidor Síndico hizo presentación del expediente justificativo de la invasión carlista que sufrió este pueblo y de la imposibilidad de plantear en dicho año la contribución de consumo".

Llibre d'actes de l'Ajuntament de les Planes, 4 de maig de 1873 i 10 de maig de 1877.

pressupost comú i formaven un sol districte municipal per a les eleccions.

La independència de les Planes s'esdevenia definitivament el dia 1 de juliol de 1872 constituint un únic municipi amb els pobles de les Encies i Cogolls. El canvi, però, no li rentà immediatament la cara. L'any 1882 es llegia al Butlletí

Excursionista de Catalunya que "Les Planes es un poble molt brut, majorment en lo temps de la matansa de porchs, puig una de les principals indústries consisteix en la compra de trujas velles que portan aquí pera matarlas, lo qual li ha valgut lo motiu de cementiri de trujas".

De fet, la tímida implantació de les primeres indústries encara no havia fet desaparèixer de les Planes els hàbits d'una societat marcadament rural. La pagesia, escampada per Cogolls i les Encies i també per tota la *costa* fins a la cinglera del Far, venia al centre més urbà de les Planes per proveir-se del pa (fins llavors s'havia fet als forns casolans), que començava a

bescanviar-se a les fleques, i de tot allò que no havia pogut portar del mercat d'Amer. Esporàdicament s'organitzaven els balls dominicals per al jovent, a base de piano i manubri, a l'era de Can Pega o a la sala de la Caseta. Les dones es reunien en els caps de carrer amb el garbell a la falda per jugar a la brisca. Els homes jugaven o feien petar la xerrada a l'hostal i alguns anaven de taverna en taverna, bevent gots de vi, per tornar a casa, ja a la vesprada, una mica molls o amb una bona mantellina.

Es menjava molt de farro i només uns quants podien matar el porc, i encara s'havien de vendre el 50% dels magres per poder

comprar a la fira de Reis d'Amer el godall per a la matança del proper Nadal. La gent s'aixecava a punta de dia, dinava a les 12, feia beguda a les 4, sopava a les 6 de la tarda i anaven a dormir quan tot just fosquejava. Les dones calçaven espadnyes de treneta i els homes, de veta negra.

Però, el segle XIX s'acomiadà deixant unes novetats que a poc a poc anirien transformant la fesomia del poble i el tarannà del seus habitants. Les obres del tren estaven enlestides, els salents del Brugent havien cridat l'atenció d'alguns industrials i les pedreres de basalt havien convocat grups d'obriers per a la seva explotació.

Salvats els petits incidents de la Setmana Tràgica (juliol de 1909) quan s'arrencaren les vies i travesses per impedir el pas del tren que baixava d'Olot i de la revolta dels picapedrers (juliol de 1911) arran dels acomiadaments de la companyia dels successors de Miró i Trepat, que comportà una dantesca actuació de la Guàrdia Civil i l'empresonament a Olot d'un bon nombre de veïns, el municipi de les Planes s'endinsava decididament pels camins de la prosperitat i del progrés.

Fotografia del principi de segle. Un grup de gent observa els fenòmens d'un eclipsi des de l'era de la Vedruna.

Els Cors de Clavé havien contagiats el fervor musical arreu del país. A les Planes recolliren la flama uns personatges singulars que alternaren l'afecció musical amb tasques molt més feixugues a la terra, a la pedrera o a les fàbriques. Llavors, de pares a fills, els joves prenent el relleu dels més grans, com anelles d'una mateixa cadena, han sabut mantenir la llarga tradició coral d'aquesta vila.

Joan Sau i Basacoma, en "Biel", fundador de Retorn Planenc.

JOAN SAU I BASACOMA

Va néixer a les Planes el dia 1 de desembre de 1878. Era pagès d'ofici, però també es dedicava a la fabricació de llambordes i tenia una petita carnisseria.

De temperament molt animat, tothom el coneixia per en Biel. Les estones de lleure les destinava a estudiar solfeig amb el secretari, Salvador Simon. Va engrescar uns quants companys, en Mau, l'Escloper i d'altres, i formaren una petita rondalla que cantava al cafè o sota els balcons i les finestres de les noies del poble. En veure que s'hi afegia el jovent, va decidir fundar la Coral Retorn Planenc. Se'l coneixia per la seva gran paciència a l'hora d'assajar i fer aprendre les cançons a veus sense disposar de cap instrument. També ensenyava al Cor parroquial perquè quedessin més solemnes els oficis religiosos en les festes més assenyalades. Morí el 7 de maig de 1957.

Entorn d'en Guàrdia s'hi constituí una popular orquestra.

JAUME GUÀRDIA I JORDÀ

Nasqué l'any 1891 a Sant Vicenç de Castellet (Barcelona). Entre els 7 i els 12 anys quedà orfe de pare i mare. Féu els estudis equivalents a l'actual batxillerat, però la penúria l'obligà a treballar de ben jove. Primer de cambrer als barris baixos de Barcelona, després en una fàbrica de coles; aquí, però, el van acomiadar en veure la seva llestesa i endevinar un futur competidor.

Exercí també de mestre ambulants ensenyant de masia en masia a la mainada fins que s'instal·là al Campvell de les Planes. Va entrar a la Dusol a la secció de tints i al vespre continuava donant classes per les cases o al cafè del Centre.

A partir d'aquest moment ell mateix agafa llibres de música i aprèn solfeig, n'ensenyava als companys i forma una petita orquestra, que anima fins al 36 les festes de la població.

Amant de la cultura i del progrés, per aquella època va portar a les Planes la filmació d'una operació de pit realitzada a l'Aliança. Iniciativa que li va costar un reny sever del rector del poble.

D'ideologia d'esquerres, va formar part del comitè d'embargament de la Dusol; però les onades d'extremisme el van desencisar i acabada la guerra va abandonar la vida activa a la política per dedicar-se als seus negocis. Va morir l'any 1962.

JOSEP RODÀ I TARRÉS

Nascut a les Planes l'any 1901, els més grans el coneixien com el Noi Rodà. Durant la seva vida va exercir molts oficis. Va fer esclòps fins que l'aparició de les botes de goma va desbancar aquest ofici. Va treballar en un escorxador matant porcs, feia llonganisses, era barber. Era músic, tocava el violí, el saxofon, la guitarra i la bateria. Va tocar a l'orquestra Principal de les Planes. Havia fet teatre com a afeccionat. Va construir artesanalment violins, guitarres i un contrabaix. Va ser regidor en diversos consistoris.

Però la seva activitat més coneguda i recordada anava lligada a les classes de solfeig i de guitarra que feia a la mainada i a la direcció del Retorn Planec, tant al Cor gros com a la secció infantil, anomenada popularment "Coro petit". A ells va dedicar totalment els últims anys de la seva vida.

Per a ell el Retorn Planenc havia d'estar totalment lligat als Cors de Clavé i a l'esperit que el seu fundador els havia donat. El "Coro" estava format per un grup de cantaires sense grans pretensions que, amb voluntat, aprenien cançons populars catalanes i sardanes per cantar-les pels carrers del poble o en les trobades dels Cors Clavé.

Les incomprendions i el poc reconeixement l'obligaren, l'any 1975, a dimitir com a director del Retorn Planenc, entitat a la qual ell havia dedicat bona part dels seus esforços, i el trasbalsaren fins al final dels seus dies. Morí l'any 1976.

FREDERIC PUJOL I TARRÉS

Nat a Vilanova de la Muga el 24 de desembre de 1939. Cursà al Seminari de Girona els estudis eclesiàstics. Exercí el sacerdoci a Amer, Cassà de la Selva i Sant Pol de Mar.

Josep Rodà, el "Noi Rodà".

Frederic Pujol i Tarrés.

Va estudiar al Conservatori del Liceu de Barcelona i obtingué els diplomes de professor de música i de piano. Passà a Roma per seguir estudis superiors i obtingué la llicenciatura en cant gregorià, música sagrada, composició sagrada, musicologia i el magisteri en composició sagrada, amb la màxima qualificació acadèmica.

Nomenat rector de les Planes l'abril de 1975, assumí la direcció del Retorn Planenc l'any 1976. És autor de diverses composicions corals, de cants per a la litúrgia, de sardanes per a Cobla i ha editat l'opuscle Acompanyaments dels Cants per a la Litúrgia.

Sota la seva direcció la Coral de les Planes ha assolit un sostre elevat de perfecció musical.

ARQUITECTURA I URBANISME

21

Els pobles que avui configuren el municipi de les Planes acusaren fortament durant tot el segle XIX les conseqüències de les epidèmies i dels conflictes bèl·lics, i els quedà poc temps per preocupar-se dels migrats recursos artístics esparsos pel seu territori.

Enderrocats els castells d'Hostoles i Puig-alder, símbols d'una època esplendorosa, i amagades darrera els arrebossats les velles pedres romàniques de les primitives esglésies, pocs altres elements arquitectònics restaren en peu més que les portes adovellades d'algunes masies dels antics cavallers o propietaris acabalats, i com a mostra clara de distinció, l'antiga casa dels Olmera, que els naturals coneixien amb el nom del Castell.

Ni els segles ni la dinamita del 1939 no pogueren contra el vell casal dels Olmera, però finalment fou abatut l'any 1962 sota el pes d'uns criteris molt discutibles d'urbanisme i sensibilitat estètica.

La situació urbanística era la típica de les poblacions rurals de la Garrotxa meridional. Les Encies i Cogolls, encara amb moltes masies actives disseminades en el seu ampli territori, guardaven com a únic element aglutinador i identificador el campanar de les respectives esglésies parroquials. Les Planes, només amb dos carrers definits, el de la Broida, que agrupava les cases del sector avui entorn de l'edifici de la Cooperativa, i el Nou, actualment de la Font; i la resta de cases, encara en el clos de l'antiga cellera, es distribuïen a l'ombra de la parròquia de Sant Cristòfol o prop del gran casal del Castell; quatre o cinc masies prop del nucli poblat, i les restants, arrapades per tota la costa fins a les immediacions de la Salut i el cingle del Far.

La implantació industrial, que a Cogolls i les Encies propicià un ràpid despoblament, a les Planes significà el canvi de fesomia i un nou urbanisme. A redós de les instal·lacions fabrils es crearen les colònies per a hostatjar-hi les famílies dels treballadors.

El 1900 quedava enllestida l'estació del tren i el restaurant per acollir els viatgers abans que pugessin a les tartanes, que tardaven

*En "Xicu paleta",
primer a l'esquerra,
amb els operaris i
manobres mentre
edificaven can
Garay, els anys
1904-1906.*

unes tres hores a arribar a Olot. Els populars serveis de menjars de can Cadet, can Demoya i can Pla quedaven així completats amb aquest modern edifici, més funcional.

El modernisme, que vivia moments d'eufòria al país, aquí deixà marca a la casa dels Garay (1906) i al Grup Escolar (1918), mentre que la Torre Dusol es bastia amb un elegant estil de transició.

Simultàniament, al llarg del que seria la futura carretera s'alçaren les cases de can Pega, la Caseta, can Siset Puntaller, ca la Seca. I ja s'hauria d'esperar els anys quaranta per veure augmentar les construccions en aquest indret: can Patet, cal Murri, can Darruti, ca la Balbina, can Ramon Sagalera, can Jerom, ca la Comadrona, can Font, can Verdú, can Dalmau, can Guàrdia, can Melció Sidera. Però la gran expansió començà amb la construcció dels cent habitatges protegits que va promoure l'*Obra Sindical del Hogar*, en els terrenys adquirits l'octubre de

1955 a Dolores Moreno de Llanza i a Joan Torrent. El 1957, essent alcalde Josep Larraz, es van adjudicar les obres a Vallet, S.A. per 8.731.850,78 pessetes, i s'inauguraren oficialment el juliol del 1958.

Com que quedaven separades del nucli antic pel deteriorat Castell i per la Capella del Remei, el consistori presidit per Jaume Verdú decidí treure'ls del mig del pas, tot i les veus que s'hi oposaven demanant respecte per aquesta obra patrimonial. *"Añade la Presidencia que son de lamentar las actitudes de algunos ciudadanos que han embatido la iniciativa municipal contra el referido plan"*. I aprovaren l'enderrocament perquè *"no guarda ningún valor arquitectónico, más bien afea*

dicha mole el conjunto armónico de las restantes edificaciones" (plens de febrer i setembre de 1961). El 15 d'agost de 1962, essent batlle en Llorenç Masaló, s'ordenava la demolició.

A la dècada dels seixanta el poble va créixer pel barri del Jonquer. Als setanta, pels barris de l'Església, Vedruna i Pocafarina.

El BOP del 26 d'abril de 1982 aprovava les Normes Subsidiàries, que regulaven el creixement del poble amb criteri i visió de conjunt.

Però les cases de la colònia Dusol que es bastiren en començar el segle eren aterrades al febrer de 1988, qui sap si preconitzant els canvis que s'han d'originar amb l'entrada al nou segle.

ESCOLES I EDUCACIÓ

22

Les nenes assistien majoritàriament a l'escola regentada per les germanes dominiques de l'Anunciata. També admetien nens en edat de parvulari.

70

Esporàdicament posaren al Campvell o al Centre mestres ambulants que, a canvi de menjar, d'hostatge i de pocs diners ensenyaven a la gent.

Però, en sentit estricte, el municipi només disposava de tres focus d'ensenyament: el de les Planes, el de les Encies i el de Cogolls. En els dos últims, el rector va suplir durant anys la labor dels mestres. Fou notòria la tasca instructiva de Joan Larraz, capellà de les Encies. Cogolls, després de molts intents, aconseguí mestre propi (1945-1969).

A les Planes, gairebé tots els nens i nenes del poble i de

les colònies fabrils assistien diàriament al col·legi, exceptuant les nenes més grans, que s'havien de quedar a casa per guardar els germans petits, quan els pares treballaven a la fàbrica. Abans que existís l'actual Grup Escolar, davant de can Palomeras hi havia el Col·legi de les Monges. Les instàncies de Pere Corriols, Gaspar Simon i Miquel Cerarols davant del R. P. Francesc Coll, fundador de les Dominiques, aconseguen el seu establiment a les Planes el 24 de febrer de 1860. Vivien de les exigües quotes de les alumnes i dels 1.200 rals que cobrava la germana Maria Espona en haver aconseguit

plaça estatal per oposició. La gent les proveïa de pa, oli i llenya. Inicialment només agafaven nenes, després també acolliren nens en edat de parvulari. Les alumnes en conserven un bon record, sobretot dels ballets i actuacions teatrals, i de les excursions al pla de les Moles i a l'era de la cabanya del Metge. Moltes hi van aprendre a brodar i fer ganxet sota el mestratge de la germana Rosa. L'opinió popular reconeixia més prestigi al seu ensenyament que al del col·legi públic.

El nou Grup Escolar, d'estil modernista, propicià la millora i el prestigi de l'ensenyament públic. Les obres s'acabaren l'any 1918.

La República dificultà l'existència dels col·legis religiosos en els llocs on n'hi havia d'estatals. Així, doncs, el 27 de juliol de 1936 les monges es veieren forçades a tancar l'escola i a deixar l'habitatge, i acabada la guerra abandonaren el poble.

La Casa de la Vila servia provisionalment d'escola pública, però en quedar petita es construí al cantó l'anomenat Estudi Vell. Al començament en tingué cura el mestre Ramon Farret, nomenat el 1892; més tard, l'any 1903, per atendre les poques nenes que hi assistien, va ser nomenada Magdalena Farguell. El 1912, una visita de

l'inspector provincial descobria que l'escola no reunia condicions. Immediatament l'Ajuntament va resoldre de construir un nou Grup Escolar.

L'any 1916, Tomàs de Recolons obsequiava el poble amb els terrenys de les Rateres, i es contractaren els serveis d'en Xicu Paleta perquè, sota el guiatge de l'arquitecte Joan Roca i Pinet i d'acord amb els moderns coneixements sobre edificis escolars, es bastís la nova escola. El 15 de desembre de 1918 s'inaugurava solemnement. A part de la subvenció estatal, el poble hi contribuï amb aportacions econòmiques.

Seguint les pautes del Govern republicà s'introduí la coeducació, el bilingüisme, l'ús del català com a llengua vehicular, el coneixement del propi país, l'organització i participació en les coses del poble, i es treia l'ensenyament del catecisme.

El franquisme, amb pocs mesos esborrà aquella línia educativa. Des d'un primer moment proclamava que "*conviene extremar la vigilancia para evitar los peligros que entraña la coeducación*"; anul·lava el concepte de país, per passar al de la "*España, una, grande y libre*", introduïa l'obligatorietat del castellà i sancionava els que no assistien al catecisme i a la missa; substituïa el lliure pensament pel gregarisme.

Van fer falta uns anys de democràcia per retornar a les vies de normalització escolar.

Els avantpassats planencs celebraven amb festes i aplecs els cicles de la vida i de les estacions, les joies collectives, els seus símbols i les manifestacions de la seva religiositat.

ESPERAR ELS REIS

Al començament de segle, el 5 de gener, diada màgica de les il·lusions infantils, entre dos foscants els pares portaven la quitxalla a esperar els Reis. Els infants, proveïts d'un mànec d'escombra coronat per una espelma i una paperina cònica de paper d'estrassa, es reunien a la parròquia i en comitiva s'encaminaven als afores del poble fins a l'indret on es divisava el Coll de Condreu i el panorama de les muntanyes. En el punt que els mostraven els grans no tardava a encendre's una foguera que la mainada interpretava com la presència dels reials personatges.

L'organització d'una cavalcada no va arribar fins al 1936, i se'n féu càrrec la catequística; interrompuda durant la guerra civil, es va restablir el 1947. Finalment l'organització va ser assumida per l'Ajuntament.

APLEC DE SANT PELEGRÍ

El primer diumenge de maig se celebrava l'aplec de Sant Pelegrí. Era una festa eminentment religiosa; a l'ofici del matí, seguia un bon dinar a la font del Molí; havent dinat, ballada de sardanes. Al llarg del dia acudien les famílies a resar el rosari davant de la imatge del sant; en rellevar-se les unes a les altres, la pregària no era interrompuda fins a darrera hora del vespre.

La seva festa fou posteriorment traslladada al diumenge més a prop del 13 d'octubre i s'hi concentraren la Festa Major de Cogolls i

l'aplec de Sant Grau. La tradició considerava aquest sant guaridor dels mals del bestiar. Les famílies camperoles de la Vall acudien a venerar-lo i a implorar-ne la protecció. El cap de casa duia un plec de candeles, a raó d'una per cada cap de bestiar. Amb la candela encesa feien les seves pregàries mentre assistien a missa. Després, amb els familiars i acompanyants donaven la volta a l'ermita. Avui s'ha afegit un nou al·licient a la diada festiva: la monumental arrossada, en la qual participen nombrosos visitants i el jovent i la gent gran de tota la Vall.

SANT ISIDRE

El 15 de maig es féu popular la festa de Sant Isidre, llaurador. La confraria del sant era antiquíssima a la parròquia de les Planes. No faltava la tradicional benedicció dels fruits de la terra, l'ofrena al sant i l'entronització de la senyera dels confreres al balcó de la casa del paborde major, senyera que presidia després la comitiva que, al so del tabal i del flabiol, anava cap a l'església. Allà el plat fort el constituïa el sermó d'un predicador foraster que havia d'emocionar la feligresia amb la seva oratòria acreditada. La decadència de la festa, palpable ja als anys trenta, fou total després de la guerra civil, quan tenia cura de l'organització l'Hermandad de Labradores y Ganaderos i hi va ajudar el caire oficialista i, sobretot, l'extinció de la vida camperola dels pobles del municipi. El barri del Jonquer, habitat per una majoria d'antics estadants de cases de pagès, l'ha lliurat de l'oblit en escollir el sant per patró.

CORPUS

El juny, era el Corpus la festa que gaudia d'una solemne celebració. A la tarda, després

En els darrers anys la confecció i la desfílada de carrosses s'han convertit en els actes de més participació popular i de més admiració dels forasters.

de la funció eucarística, sortia una processó que feia el recorregut pels carrers ornats de ginesta i pètals de rosa i sobre els quals penjaven domassos de tots els balcons i finestres. El Santíssim sota tàlem avançava sobre la floral catifa i parava en llocs tradicionals on s'havien preparat petits altars. Allà el Cor parroquial entonava goigs i lloances al Santíssim.

FESTES MAJORS

Antigament, el 25 de juliol era assenyalat com la diada del martiri de sant Cristòfol i les Planes celebrava la festa major, però en decretar-se per aquesta diada la festivitat de Sant Jaume, patró d'Espanya, es traslladà la del patró local al dia 10. La festa encara va mantenir el lluïment, mentre va ésser viva la Societat de Socors Mutus de Sant Cristòfol, però, després d'una revifalla al principi dels vuitanta, va decaure definitivament.

En instal·lar-se les factories fabrils s'escollí el patronatge de la Mare de Déu del Carme que, en estar propera a la festivitat de Sant Jaume, pròpiament va esdevenir el preludi de la festa major de les Planes.

Aquesta festa gaudia de dos al·licients autòctons: la matança de la vedella a la plaça, a càrrec dels dos carnisers establerts, i la carbassonada, que consistia en una massiva sortida del poble, precedits de tabal i flabiol, a proveir-se de carbassons, a grat o desgrat dels propietaris. Els bullien dins d'unes grans peroles i, a punt de tast, en repartien només als músics i forasters, que fugien esverats de tan insípid potatge. L'engrescada comitiva arrodonia la feina anant de casa en casa i recollint tota mena de begudes espirituoses. L'estranya barreja repartida generosament acabava d'exaltar els ànims.

Antigament, a l'agost se celebrava l'aplec de Sant Salvador. Ara, després de la restauració de l'ermita, ha passat al setembre. Aquest mateix mes té lloc la festa major de les Encies, en la diada de les marededéus trobades.

FESTA DE LA SANTA ESPINA

Però la de més renom a les Planes és la festa de la Santa Espina. El poble havia establert una relació entre el casquet d'espines que coronà el cap de Jesús i la ceguesa que se li devia produir abans d'entrar en agonia. En aquesta diada els vilatans i els pobles de l'entorn acudien a l'església a senyar o ensenyar els ulls, tot besant la relíquia de la Santa Espina. La crisi laboral del primer quart de segle i la marxa de gent cap a França per la temporada de veremes va fer decaure la festa. Però, l'any 1978, amb la inauguració de la desfílada de carrosses, es revifà definitivament i va atreure nombrosos visitants. Alguns anys s'ha doblat la població per aquesta diada.

GEGANTS I CAPGROSSOS

Els Gegants de les Planes d'Hostoles no tenen darrera seu un pretèrit de segles i la seva existència no respon al simbolisme d'un vell entremès introduït en la processó de la festa de Corpus. Foren creats modernament i amb finalitats festives, com a signes d'alegria i d'una representativitat local.

En la seva edició del dia 3 d'octubre de 1925, el setmanari olotí El Deber assabentava que "en la festa de les Planes, celebrada el diumenge propassat, s'hi estrenaren una parella de gegants, originals d'en Josep Clarà, qui ha fet una bella obra artística, que ha esset lligitimament elogiada per quants tingueren el gust de veure-la. El gegant representa un arcalde català, vestit de pagès del segle XVI, i la gegantesa pertany al mateix estil. El senyor Pere Sacrest ha fet un bell regal a la població de les Planes". Foren batejats amb els noms de Jordi i Núria.

L'estrena tingué lloc el 27 de setembre de 1925 i els gegants dansaren al so de la música del ball dels Gegants d'Olot, per bé que l'any següent ja evolucionaven al compàs de música pròpia (amb dues danses coreogràfiques diferents), feta pel mestre i compositor sardanista Josep Saderra i Puigferrer, nat a Sant Feliu de Pallerols el 1883.

Per a portar els Gegants s'hagué de recórrer, aquell any, als geganters d'Olot, la qual cosa comportà una despesa de 230 ptes, import que hagué de sufragar l'Ajuntament i al qual s'hagué d'afegir el de la nota, per valor de 90 ptes., presentada per Francesc Solà "por la manutención de los días 27 y 28 del pasado mes de cuatro giganteros y del tocador de caramillo". L'any següent, la mateixa gent de les Planes d'Hostoles ja va portar els Gegants, destacant, en aquest treball de geganters, els noms d'en Quel del Carro, Francesc Florentina, Pep Canova, en Peric del Cos i en Lluís Xiconic.

L'any següent de l'estrena dels gegants, el

Entre els geganters destacaren en Quel del Carro, Francesc Florentina, Pep Canova, Peric del Cos i Lluís Xiconic. Gegants i capgrossos dansen al so d'una música composta pel santfeliuenc Josep Saderra.

mateix Pere Sacrest féu donació al poble d'un conjunt de deu Nans o Capgrossos, que s'estrenaren l'any 1926. Es compraren a Industrial Bolsera, S.A., de Barcelona, i eren de sèrie.

Els gegants sortien cada any pel dilluns de Pasqua Florida (coincidint amb l'acte

d'homenatge a la vellesa), Corpus, festa major (pel juliol, per Sant Jaume) i per la festa de la Santa Espina. Es guardaven en els locals de les escoles. A les acaballes de la guerra civil, els dies 5, 6 o 7 de febrer de 1939 foren cremats, juntament amb els capgrossos, per les tropes en retirada cap a França.

L'any 1947, per iniciativa de Manuel Viñas i de Josep C. Garay, s'iniciaren els primers passos per a la reposició dels "cabeçuts" i,

*Els capgrossos, a càrrec de la quitxalla del poble, transmeten a petits i grans la seva alegria enjogassada.
Foto de l'any 1987.*

gràcies a l'aportació del poble, la col·laboració de l'Ajuntament i dels mateixos promotors es pogueren estrenar per la diada de Corpus del mateix any 1947.

Acompanyaven els Gegants per Pasqua de Resurrecció (Homenatge a la Vellesa), per Corpus, Sant Jaume i la Santa Espina.

La seva composició és de dos Capitans, un de blanc i un de negre, i quatre parelles, a les quals s'aplicaren noms genèrics, com l'Avi, l'Àvia, el Nen, la Nena, el Guenyo, l'Encantat... Llueixen vestits de colors vistosos i d'una sola peça, amples, de màniga llarga i lligats amb un cinturó. Al coll, hi porten un farbalà blanc. Calcen espadnyes blanques de veta amb un llaç vermell.

Ballen al so d'una música alegre, titulada "Ball de cavallins", composta també per Josep Saderra. Durant el Ball dels Gegants, els Nans es reparteixen i situen a la vora del cercle que forma el públic i, mentre la parella dansa, executen una mena de vaivé sense moure's del lloc, des del començament fins al final.

El dia 12 d'abril del 1981, per iniciativa de Pelai Collell, conseller de Cultura de l'Ajuntament, el ple acceptà la proposta de promoure una comissió que portés a terme la construcció d'uns nous gegants. Aquests haurien d'ésser una còpia dels seus antecessors, el més exacte possible. Basant-se en unes velles fotografies i en un esbós acolorit guardat en les dependències municipals, varen ser fets per l'escultor de Sant Joan de les Abadesses, Francesc Fajula i Pellicer, amb un pressupost de 489.000 ptes.

S'estrenaren el dissabte 24 de juliol de 1982 i assistiren al bateig, com a padrins, els gegants de Sant Joan de les Abadesses i els de Sant Feliu de Pallerols. Els imposaren els mateixos noms que als anteriors. En aquesta nova etapa han destacat com a geganters en Ramon Amargant, en Josep Serra, en Romà Pujolràs i en Jordi Port.

L'EXPANSIÓ INDUSTRIAL

23

Josep Tarrés (a l'esquerra, amb la seva filla Angelina), oriünd de les Planes, quan va decidir instal·lar a Anglès la seva torneria va voler endur-se'n dos companys planencs, els germans Serra de la Canova, Joaquim (al fons, a la dreta) i Pere (al mig, amb gorra).

76

El bosc, a part de les explotacions agrícoles i dels molins fariners, generà importants recursos econòmics per als habitants d'aquesta Vall.

L'explotació forestal creà les primeres fortunes dels propietaris planencs i esdevingué un bon complement per les migrades economies dels camperols. L'abundor de roures, alzines i altres vegetals autòctons va permetre disposar de matèria primera per a la construcció dels vaixells, per a portes i bigues de les masies, per a les travesseres del traçat del ferrocarril i per a la mateixa producció del carbó vegetal. I originà, encara, les petites indústries artesanes de

mobles (es feren famosos els llits tornejats de can Minguet), esclops, carros, tartanes, pipes, coves i cistells.

Després, amb l'aprofitament de les aigües del Brugent, començaren a florir els primers nuclis fabrils: la Farga d'aram, el Molí paperer d'en Descals, on es feia el paper de fumar, i la fàbrica Paulí, de rodets i sedalines per cosir i cotó per les mitges. De les esmentades, fou la més important. Hi treballaven 100 operaris i el seu producte es comercialitzava per tot Espanya.

Les abundants pedreres i lloseres donaren feina a molts homes i animaren l'economia de la població. La companyia de Successors de Miró i

Trepat i els noms d'en Biel i l'Escloper amb les respectives colles de picapedrers van lligats a obres de gran envergadura al port i als carrers empedrats de Barcelona, i les seves llambordes, mosaics, rigoles, xarlestons, saragosses i imperials inundaren edificis i carrers de les principals ciutats del país. Però,

l'expansió industrial arribà a les Planes amb la implantació de les factories de filatura i de tèxtil.

L'any 1886 (alguns acrediten un primer intent el 1840), Pere Dusol i Prat, després d'unes temptatives a Olot que no li donaren els resultats esperats, instal·là a les Planes una fàbrica de filats de cotó i posà al front el seu gendre, Ignasi Sacrest, gran coneixedor d'indústries similars europees. En morir, l'any 1908, fou substituït pel seu fill, Pere Sacrest, que hi aportà innovacions i modernitat i propicià la florent situació actual. Recentment han prosperat filials de la Dusol: Dufilsa, de filats pentinats; Dusol 2, que prepara el cotó per filar, i Refisa, de recuperació de fibres. En aquest mateix ram, però com a pròpia, Josep

Teixidor creava fa poc temps Cotolet S.A.

Amb tot, la de més envergadura fou la Majem, que donava feina a 270 treballadors, sense comptar de 35 a 40 dones que a casa repassaven les peces. Després d'intensa activitat, per raons encara no totalment conegudes, tancaren les portes l'any 1980.

Existiren encara altres focus industrials, com el de Jaume Guàrdia, que començà fent sabó, tenyint molsa, fabricant detergents i una petita empresa de tints. Amb el seu fill, Josep, creà la marca Indústria de Tintes Concentrol, que encara perdura fora de les Planes amb el nom de Productos Concentrol i que ha arribat a captar l'atenció del mercat europeu.

De tota manera, la més genuïna indústria planenca és la de les torneries. Isidre Arnau, amb el seu germà Esteve, fundà la primera l'any 1885. El seu mestratge fou tan excel·lent que dels seus aprenents en sortiren importants empresaris del mateix ram, set dels quals s'instal·laren i prosperaren a les Planes i un a Anglès, que fou creador de l'actual Indústries Tarrés, amb una superfície de 4.000 m². L'empresa fundadora, però, l'any 1945 es dividia en dues, que avui regenten els nets d'Isidre Arnau; una porta el nom de l'avi i l'altra és la Darnau, S.A. El 1945 sorgí una altra torneria, Mundet i Pla, S.A., i posteriorment es creà Maderas Decorativas S.A., ara absorbida per l'Arnau.

També ha guanyat un mercat important en la indústria del moble metàl·lic per a col·legis, hostaleria i col·lectivitats, Tallers Bagué, S.A.

A l'inici de les begudes refrescants tingué un apogeu considerable la marca Citrania, a càrrec de J. C. Garay, però no s'acabà de consolidar. La firma Pirene, S.A. d'embotits, que s'instal·là en el que fou edifici de la Majem, l'any 1984, ha creat noves expectatives de treball.

Es diu que comptant el perímetre de la Terra i fent una mitjana dels màncs que s'han fabricat a les Planes des de l'origen de les torneries, col·locats un al costat de l'altre donarien la volta al món.

Foren personatges emprenedors i intel·ligents. Coincidiren en una mateixa època i tots apostaren a favor de les Planes, que, tot just estrenada la seva independència municipal, havia fet l'opció per la modernitat i en pocs anys se situava al davant de les poblacions d'Hostoles. Si l'atzar de la vida els n'allunyà, ells sempre saberen donar testimoni de la qualitat del poble dels seus orígens.

ISIDRE ARNAU I CAMPS

Els seus pares li procuraren la carrera de mestre, però ell en acabar els estudis preferí guanyar diners i es llogà de viatjant a Olot. Les seves anades i vingudes a Barcelona li permeteren freqüentar els mercats i veure la dificultat per trobar mànecs de fusta per les eines (martells, pics i aixades) i amb el seu germà Esteve, que era molt manyós, començaren a fer-ne.

Primer feren estada a can Pistrinc, després al Molí del Simon, més tard en un lloc anomenat la Plana i posteriorment instal·laren

la fàbrica, on s'han desenvolupat les successives ampliacions fins assolir la prosperitat de l'empresa actual, regida ara pels seus néts Josep i Miquel. La data fundacional se situa a l'any 1885. Als trenta anys Arnau es casà amb Margarida Rodà i Taché, que en morir el seu marit (8 abril 1937), va continuar el negoci mantenint l'alt nivell de producció fins que la pogueren rellevar els seus fills Joan, Miquel i Dalmau.

PERE SACREST I DUSOL

Va néixer el 23 de març de 1888. Abans de prendre possessió de la fàbrica Dusol va viure i conèixer la transformació de les principals manufactures d'aquest ram a Anglaterra, Alemanya i França, estudiant de prop els progressos i l'organització industrial d'aquestes nacions més avançades i enriquint les seves innates dots d'empresari amb aquells coneixements tècnics que més li convenien per l'especialitat fabril a la qual volia dedicar-se. En morir el seu pare, quan ell tenia tot just 20

anys, va assumir la responsabilitat de la Dusol. Es va casar amb Maria Mercè Recolons, filla d'un conegut i acabat fabricant de Barcelona. Políticament vinculat a Acció Catalana, alternà amb Nicolau d'Olwer, Rovira Virgili, Carles Capdevila i Carles Soldevila. Fou regidor i batlle de les Planes, participà en importants millores de la població i practicà un notable mecenatge cultural. Va morir el 3 d'abril de 1972, als 84 anys.

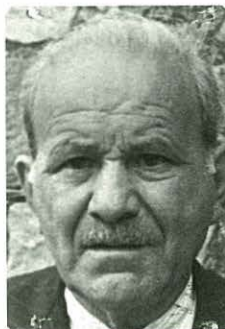
JOSEP TARRÉS I VIDAL

Nat l'any 1886, ajudava el seu pare en el conreu de la terra i ho alternava amb l'aprenentatge de torner amb l'Isidre i l'Esteve Arnau.

Acabat l'aprenentatge es posà a treballar a El Arte Cristiano, d'Olot, dedicat a la fabricació d'imatges religioses (1905); es traslladà a Arbúcies a la torneria Casadesús, especialitzada en la fabricació de bitllets i rodets pel tèxtil (1908); s'establí pel seu compte al molí d'en Pistrinc i aprofità l'aigua

per produir l'energia elèctrica necessària per moure el torn i la serra (1910). Sol·licitat per en Miquel Esteba, van instal·lar una torneria a Anglès (1917); la companyia durà poc i es va parar pel seu propi compte (1920). Adquirí un solar d'uns 450 m² al carrer de la Indústria (1926) i hi va construir de nova planta la seva pròpia torneria, que va ser la base de la fàbrica de torneria i pinces per estendre la roba, que funcionà després de diverses ampliacions des de l'any 1940 fins al 1986, en què els seus fills Miquel i Josep, com a col·laboradors primer i successors després, van edificar la nova fàbrica.

ESTEVE LLOVER I SOLÀ

Va néixer el 18 d'octubre de 1889; tothom el coneixia per l'Escloper. Quant tot just tenia 16 anys va anar a Sant Joan de les Abadesses per aprendre a treballar la pedra. Després va treballar successivament a Reus, Borges Blanques, Centelles i Caldes de Montbui, abans

d'afincar-se al seu poble natal. Va obtenir un important contracte amb el Foment d'Obres i Construccions que li va permetre donar feina a molts homes de les Planes. De l'any 1931 al 1936 treballà a França i era tan destre i ràpid obrant la pedra que allà el coneixien pel sobrenom de Machine. Durant la guerra obrí una pedrera sota les Planelles, "la Cantina", on treballaren els picapedrers grans de les Planes. Acabat el conflicte civil, quan ja s'havien introduït nous materials de pavimentació pels carrers, es dedicà uns anys a fer calç. Les seves grans afeccions eren el teatre i el cant. Morí el 30 d'abril del 1968, als 79 anys.

Isidre Arnau amb la seva muller Margarida Rodà i els seus fills Josep i Joanet. (A l'altra plana, foto de l'esquerra).

Pere Sacrest i Dusol, el tercer dret a l'esquerra, participant en una cimera enmig de destacats polítics catalans. (A l'altra plana, foto de la dreta).

Josep Tarrés, amb la seva muller, Joaquina Cerarols, i la seva filla Lola.

PREMSA I RÀDIO

24

80

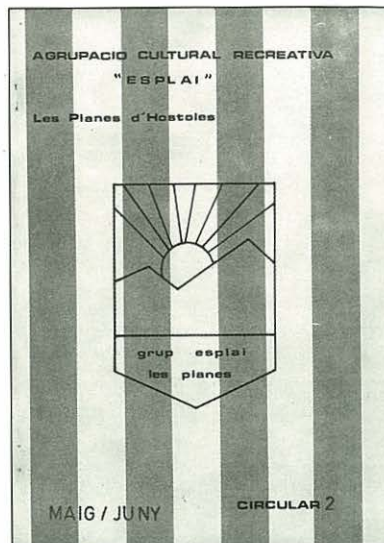
L'any 1899, quan el municipi de les Planes havia assajat els primers anys de la seva independència, Josep M. Garganta, cronista de Sant Feliu de Pallerols, fundava *L'Hostolenc*, com un suplement del setmanari olotí *El Deber*. Ell mateix en l'editorial del primer número definia els objectius d'aquesta "revista mínima d'història, literatura i folklore" com un intent d'aglutinar culturalment els pobles de la Vall d'Hostoles que durant segles havien compartit un destí comú.

Tingué una curta durada perquè només se'n publicaren vuit números.

El gener de 1971 sortia al carrer el número 1 de la revista *Renaixença*. Era l'expressió d'un reduït nombre de persones per disposar d'un mitjà de comunicació local. Tampoc aquesta vegada la valenta iniciativa no va poder tenir continuïtat, i ja no va sortir el segon número.

S'hagué d'esperar el març de 1981 per celebrar el tercer

intent de consolidació de la premsa local. Així sortia al carrer el *Butlletí Informatiu*, editat per la conselleria de Cultura de l'Ajuntament i coordinat per Joan Rodà. Només van aparèixer els números 1 i 2.

A la tardor de l'any 1983, l'Ajuntament publicava el número 1 del *Fenc*, el nou butlletí informatiu del municipi de les Planes d'Hostoles. El

ritme de periodicitat és el de les estacions de l'any i el 1988 ha arribat al cinquè any d'edició. A part dels acords del ple, ha obert els seus continguts a articles d'opinió, de literatura, de ciència, d'història, etc. Disposa d'un equip de redacció permanent i jove: Miquel Boix, Neus Colomer, Núria Serra i Margarida Soler. Per a un àmbit més reduït, l'any 1976 apareixia la *publicació de l'Agrupació Cultural i Recreativa Esplai*, que va durar dos anys. I l'any 1980 l'Agrupament Escolta Sant Cristòfol publicà l'*Apa*

Responsables i col·laboradors de Ràdio les Planes l'any 1988.

Minyons; el darrer número va aparèixer el juny de 1982. Ambdues revistes anaven adreçades als pares i expressaven les activitats i les línies d'aquests moviments educacionals i d'esplai.

El buit de comunicació i d'informació locals van ésser coberts —inicialment d'una manera molt primitiva, però que a poc a poc s'ha anat professionalitzant— per Ràdio les Planes FM.

Jordi Dalmau i Brunet i una colla de companys van

promoure Ràdio Palangana, i en créixer el nombre d'afezionats s'arranjaren uns equips i un estudi. Totes les despeses eren cobertes per les mateixes persones que la feien funcionar.

Per les festes de Nadal del 1982 van donar-se a conèixer al poble amb unes emissions experimentals; la seu de l'estudi estava situat al costat de can Castany. L'èxit els va acompanyar i el juliol del 1984 podien traslladar-se a l'actual local del carrer de la *Roureda*, que reuneix molt bones condicions. Es va començar a emetre amb el nou equip de 25 vats.

81

La gent que treballa a la ràdio, gairebé tots són estudiants i ho fan desinteressadament; hi ha un total de vint-i-dues persones.

Actualment els ingressos provenen de la publicitat (es fan dues campanyes, la de Nadal i la de l'estiu, que tenen molta acceptació) i d'una quantitat assignada al pressupost municipal.

L'equip responsable, la primavera del 1988, el componen Miquel Reverter, Joan Soler, Miquel Castany, Xavier Boix, Lluís Cornet, Quim Bonaventura, Jordi Bosch, Joan Sau i Santi Cicres.

VIDA ASSOCIATIVA

25

82

La vida domèstica i social, fins a la darrerria del segle XIX, havia estat marcada pels hàbits d'una societat predominantment agrícola. La instal·lació de les primeres indústries comportà un tímid trencament de la manera tradicional de viure i l'inici d'una feble implantació del moviment obrer.

La defensa d'interessos comuns propiciaren la formació d'entitats, germandats i associacions destinades a la vetlla i assegurança dels seus afiliats.

Així, l'any 1894 es fundava la Germandat de Socors Mutus de Sant Cristòfol, que perdurà fins l'any 1955, en

generalitzar-se l'Assegurança Social. L'any 1982, es va fer un intent per revifar-la, però no va resultar. Estructurada com una mutualitat, a més de garantir una pensió de jubilació tenia cura dels malalts quan estaven greus, assegurava el conreu de la terra quan algun dels afiliats se'n veia impedit i proveïa de llenya els que no es podien valer per aplegar-la.

La tasca social de la Germandat es veié complementada per la Cooperativa la Unió. Economat a bastament proveït, on es podia adquirir a preus justos tota classe de queviures i també adobs per la terra i grans, i fins i tot

Les tertúlies al cafè de can Gaspar constituïen un factor important de promoció de l'associacionisme de la primeria de segle. Josep Tarrès amb una colla de companys.

peces de roba. Tenia una sucursal a la colònia Dusol. Durant el temps de la guerra, quan escassejava el menjar, s'hi feren els racionaments. Actuà com a factor dinamitzador amb repercussions beneficioses per als socis i per al poble en general. Disposava d'una sala de cafè molt concorreguda que, a més d'actuar com a punt de trobada i centre recreatiu, donà acollida a la formació dels primers quadres sindicals.

*La colla dels
"Pinxos" en la seva
anual visita i
caminada al
santuari del Far.*

Un dels sectors obrers més combatius fou el dels picapedrers; el juliol del 1911 es consignava a les pàgines de *L'Autonomista* la seva decidida actuació: *"En las Planas más de sesenta familias han quedado sin pan, debido a la huelga forzosa y sin fundamento, que la sociedad explotadora ha tenido a bien suscitar. El paro obedece solo y exclusivamente a una martingala de los sucesores de Miró y Trepas para que, al reanudar el trabajo, puedan rebajar aun más la mano de obra y apretar el dogal al desgraciado obrero"*.

Posteriorment la CNT va aglutinar la majoria d'adeptes a les files dels obrers fabrils; ja en plena República van assumir també un protagonisme important els paletes sindicats. En la línia oficialista, consta la fundació del Sindicat Agrícola-Catòlic i Caixa Rural, el dia 25 de gener de 1920.

Els cafès, que jugaren un paper important en la implantació del moviment obrer, també assoliren protagonisme en la vessant

cultural i política. Potser el de Can Gaspar, el més popular, fou el que es mantingué més al marge de qualsevol classificació. Però, el Centre es convertia més tard en el Centre Republicà. Mentre que a Can Pep del Cafè ho era d'Acció Catalana i el de Can Pla aglutinava entorn del Cutillaire els del POUM.

La vida associativa de la postguerra quedà greument afectada, i va subsistir només la que s'acollí a la protecció de l'Església o s'adherí als principis franquistes, com la *Hermandad de Labradores y Ganaderos*, que es proclamava successora de l'antiga confraria de Sant Isidre i a la qual es va adscriure la *Comunidad de Regantes de "Aiguaneix"*, que ara gaudeix d'autonomia. I també camparen lliurement, però sense gaire incidència, els moviments de la Falange.

No es van apreciar intents de genuí associacionisme fins al 1975, quan un grup de pares secundària la iniciativa de Frederic Pujol, rector de la parròquia, i creà l'Agrupació Cultural i Recreativa Esplai, amb l'objectiu de donar als nois i noies una educació global complementària de la que es donava a la família i a l'escola. L'any 1978, s'incorporà al Moviment de l'Escoltisme com a Agrupament Escolta Esplai. Més tard canvià pel d'Agrupament Escolta Sant Cristòfol; ocupà els locals de l'estació i en assolir maduresa s'anà deslligant de la parròquia. Al llarg d'aquests anys han estat els promotors i mantenidors de nombroses activitats i festes populars. Darrerament s'han constituït la Llar dels Jubilats, ara amb 350 socis, i l'Associació de Pares d'Alumnes.

Els Cors de Clavé, que el popular músic havia organitzat per sostreure els obrers de l'ambient miserable de les tavernes, eren ja en la seva plenitud. Obres per ell compostes com Les nines del Ter, La font del roure o Les flors de maig, es cantaven arreu.

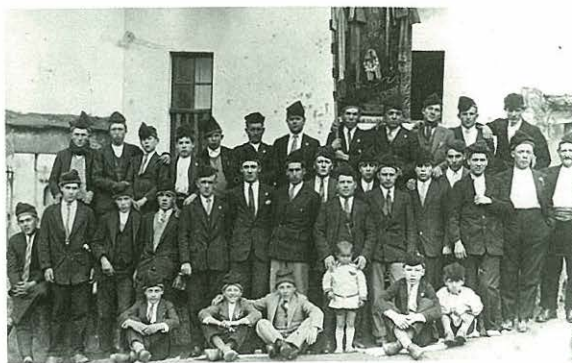
No és estrany, doncs, que l'any 1918 una colla d'homes del poble les cantessin entorn d'una taula de cafè o a l'hostal i que un dels cantaires –músic innat i autodidacte– en Joan Sau, en Biel, animés un grup a sortir al carrer. A les capvesprades d'estiu, començaren a donar serenates sota les finestres de les seves promeses, als portals de les cases de les noies casadores o de fadrines ja més espigades.

Aviat es féu necessari completar l'organització. En Biel i en Benet Bayona redactaren uns senzills però pràctics Estatuts per a la Societat Coral Retorn Planenc. Li donaren aquest nom perquè sembla que el 1880 hi havia una colla que cantava a l'hostal i en recordança li posaren Retorn, és a dir, que els planencs tornaven a cantar. La Coral estava formada només per homes.

El dia 1 de febrer de 1921 arribava l'aprovació de la Societat i dels seus Estatuts. Disposaven de local propi a l'Estudi Vell, adossat a la part est de l'Ajuntament i quasi fregant el mur del cementiri, que llavors estava entorn de l'església. Celebraven la seva festa per la diada de l'Ascensió. En Pere Sacrest els obsequià amb l'Estendard, el mateix que encara avui llueixen, obra magnífica del modernisme català.

La senyera del Retorn Planenc, sostinguda i aixecada damunt les barretines dels seus cantaires, iniciava el cicle dels seus èxits, promovia el nom del poble arreu de Catalunya i aconseguia preuats guardons. El nivell artístic de l'entitat arribà tan alt que l'any 1923 varen emprendre viatge a Ginebra per participar en una concentració de corals europees.

L'any 1935, aquella jovenalla dels primers

A part del conreu de la música, Retorn Planenc complia una funció social d'animació que abastava totes les manifestacions populars.

anys de la Coral eren ja els homes madurs que passejaven la seva mainada. El petit grup de cantaires era ja tota una entitat que, a part del conreu de la música i la cançó catalanes, complia una funció social d'animació que abastava totes les manifestacions populars planenques.

Però la guerra civil del 1936 frenà en sec les il·lusions i el dinamisme d'aquells entusiastes. El corpulent arbre de Retorn Planenc destilava, ara, una saba aspra i amarga. Amb la majoria dels seus homes al front, la Societat Coral va quedar dispersa i desfeta. Finalment, el dia 6 de febrer de 1939, a les acaballes de la guerra, es va fer volar l'església, i l'Estudi Vell, seu social de l'entitat, també desapareixia sota les runes, com un fat sinistre.

Després de la contesa, a la darrerria de l'any 1940, uns quants nostàlgics, presidits per en Dalmau Arnau i dirigits per en Josep Rodà, intenten reorganitzar la Societat.

Esporàdicament fan alguna cantada en públic, havent de salvar moltes dificultats permissives. El dia 15 d'abril de 1943 aconseguixen encara fer una altra cantada –aquesta esplendorosa– a la plaça en ocasió de les noces d'argent de la Festa dels Vells. Però són massa les dificultats i tothom està prou enfeinat a solucionar primeres necessitats perquè la coral pugui avivar-se.

Però el poble enyorava Retorn Planenc, i per això quan el 4 de juny de 1967, amb motiu de l'homenatge que el poble rendia al seu metge, el Dr. Oliveras, es va fer una tímida convocatòria, vint-i-dos cantaires responien i sortien al carrer presidits per la històrica senyera, després de prop de trenta anys de silenci. Encara quatre anys d'espera i el camí ja es féu fàcil i el lluïment fou la nota dominant. El 26 de setembre de 1971, cantada davant de tot el poble amb motiu de la festa de la Santa Espina. El març de 1972, s'associaven als Cors de Clavé. L'1 de maig celebraven la festa del Cinquantenari; assistiren als actes les primeres autoritats dels Cors Clavé,

El "Coro petit", la gran esperança del vell mestre, el Noi Rodà.

s'imposaren medalles al soci més antic, Josep Rodà i Taché, a la senyera del Retorn Planenc; i al director, en Josep Rodà i Tarrés, en just homenatge, se l'obsequià amb una batuta d'eben i d'argent. El poble s'enorgullia dels seus cantaires i els admiradors forans acceptaven les mancances tècniques davant l'espontaneïtat i vigoria d'aquelles veus.

La Coral disposava també d'un atapeït programa d'activitats socials i d'animació per a tot el poble: teatre, excursionisme, conferències, actes per al jovent i per als infants.

El 26 de febrer de 1973 s'aproven nous Estatuts i amb l'industrial Josep Bagué a la Presidència es dona un enfocament nou i d'imatge: enregistren el primer LP, el "Cor petit" actua en directe per RNE, els grans participen en nombroses trobades claverianes. El 17 de juliol de 1975 es conclou exitosament el IV Festival de la Cançó Marinera de Palamós. Però en el moment més important esdevé la catàstrofe; el vell mestre s'ha anat gastant i alguns no li perdonen l'edat. Ell que havia lliurat tota la seva vida per la Coral darrerament se sent incomprès i menystingut i, a contracor, se sent obligat a dimitir. Els seus amics diuen que d'aquest disgust ja no se'n reféu.

El gener del 1976 assumia la direcció Frederic Pujol. El 28 de novembre, s'estrenà l'himne de Retorn Planenc, amb lletra de Ramon Noguera i música de Pere Fontàs.

L'any 1977 la Coral es convertí en mixta. El 25 de setembre, oferí un magnífic concert d'orgue i cant coral. El 18 d'agost de 1985 va cantar la missa per TV, el mes anterior havien participat en el Concert de Corals al Tinell. Però l'actuació estel·lar, orgull dels naturals i admiració dels forasters, són les edicions anuals del Concert Nadalenc, amb acompanyament d'orquestra i col·laboració d'altres corals.

Mercè Bayona.

No han mancat al municipi de les Planes d'Hostoles esperits sensibles i observadors oberts a la influència de les muses. Generalment autodidactes, han après el bell art de versificar i l'han exercit entre la seva gent, en el seu mateix paisatge, sense sofisticacions, sense fresses i escarafalls, com una necessitat més de la seva vida. Arrelats a la terra on han viscut, l'han sabut glossar i cantar amb la frescor i la naturalitat que ella mateixa els infon.

MERCÈ BAYONA

Nada a Hostalets d'En Bas, l'any 1903, té publicades poesies al setmanari olotí La Tradició Catalana i al llibre Les Cinc Branques. Casada, va viure sempre amb els seus fills a la masia pairal del seu marit, la Pruença. Ella deia: "Déu s'ha complagut a posar una ànima de poeta en el cos d'una pagesa". La seva producció és més intensa els anys 1924 i 1927, però va escriure sempre poesia, fins als darrers dies de la seva vida. Morí a Cogolls, el 30 de setembre de 1972.

Isabel Expósito.

ISABEL EXPÓSITO

Nada a Can Xiconic l'any 1921. El seu pare li ensenyà des de molt petita l'amor a la poesia catalana i li feia recitar versos. De la seva mare va heretar la sensibilitat per les coses. Va treballar durant 25 anys al tèxtil i no va poder conrear la seva afeció per la poesia, però esporàdicament i en els moments en què el seu esperit sensible la corpenia deixava en el paper els versos inspirats. Ara, ja jubilada, ha transformat en poesia les impressions de les seves visites als santuaris marians i ha glossat també les festes i tradicions del poble. Entre d'altres va compondre "A les nostres campanes", cantant-les amb els seus propis noms i funcions, la Petra, l'Àngela, la Remei i la Margarida.

Salvi Amagat, fotografiat durant els actes d'un homenatge a la Vellesa, els anys quaranta. És en la memòria de molts planencs l'himne a la vellesa que ell va compondre i musicar.

Ramon Noguer.

SALVI AMAGAT

Nat a les Planes, l'any 1889. Personatge polifacètic, vivia de la pagesia, però també feia de tonedor i de picapedrer. Va anar a l'escola només fins als 11 anys, però aquest curt aprenentatge no fou obstacle perquè escrivís un bon nombre de poemes, dues obres de teatre, "L'amor veritable" i "L'alarp", i musiqués sense saber de música cançons, sardanes, caramelles, l'himne a la vellesa i un ball de gegants i capgrossos. Ideològicament d'esquerres, aconseguí una política de consens durant la seva estada al govern municipal com a batlle. Home de pensament avançat, però igualment amant de les festes populars i tradicions. Va promoure la Festa de la Vellesa i continuà la tradició del seu pare dirigint els gojaires del Roser. Fou pioner del col·lectivisme i estigué al front de la Cooperativa. Morí als 86 anys. La gent el recorda assegut a la pedra del costat de can Dou amb un plec de papers a la falda escrivint els seus poemes mentre reposava un moment entre fangada i fangada de la feixa. Es féu molt popular el cant i la lletra de "Caramelles".

RAMON NOGUER

Nat a les Planes el 27 de gener de 1920. Sentí l'amor a la poesia des de la seva infantesa, "més que l'afany de jugar i fer tabola que en tal edat és corrent i normal, regularment si algun moment tenia, el que em causava més il·lusió era llegir qualsevol poesia que s'oferís a disposició". Als 18 anys va haver d'anar a la guerra, que el va marcar profundament, i en acabar-la va rondar per camps de concentració, batallons de treball i disciplinaris i, finalment, va anar a raure a l'exèrcit, del qual el van llicenciar als 25 anys. De formació autodidacta, la seva destresa com a poeta li ha estat àmpliament reconeguda: cinc premis literaris, a Mataró, Figueres, Banyoles i Olot. Ha publicat versos a Tele/Estel, Diari de Girona, Punt Diari, Fenc, Aurora de Clavé i Benicarló Actual i, òbviament, als programes de festes del poble. Porta escrits 62 quaderns de poesia catalana, 11 de castellana, 36 de prosa catalana i 6 de castellana. Ha escrit la lletra de 2 sardanes i 8 cançons. És secretari de Retorn Planenc i de la Llar dels Jubilats.

FUTBOL

26

88

El 15 de gener de 1893, la Corporació Municipal acordava prohibir el joc de pilota a instàncies de Josep Saderra, apoderat dels senyors Rafael de Llanza i Eduard Casanovas, *"para que se evite el juego de pelota en la era y dependencias del Castell y que se echen piedras en los tejados pues, además de las molestias que ocasionan, dichos juegos y piedras perjudican la propiedad"*.

L'acord del ple es va prendre més per complir que no pas per convicció, atès que tothom sabia que alguns regidors prenen part activa en el joc.

De fet, jugar a pilota encara no era jugar a futbol, sinó donar puntades de peu, cops de cap i de mans a una massa més o menys esfèrica procurant allunyar-la tant com es podia o tirar-la el més alt possible. La pilota era de fabricació casolana: una bola de fils de les deixalles de la Dusol, trossos de drap i de pell flexible de cal sabater cosits a peces fins que quedaven tibants. Com que no botava, no era estrany que molt sovint es quedés als teulats del Castell i que es tiressin rocs i pedres per aconseguir de fer-la baixar.

Cap al final de la primera dècada del segle, en Pito Garay, que passava l'estiu amb la seva família de les Planes, va començar a interessar els planencs sobre les normes i regles del nou joc de futbol, tal com es jugava al F.C. Barcelona. En parlava amb tant d'entusiasme que va aconseguir interessar el secretari, Salvador Simon, i el mestre, Ramon Farret, perquè anessin a veure un partit a la ciutat comtal. A partir de llavors la implantació del futbol al poble fou un fet. El primer camp, el cedí l'amo de la Dusol, que també permetia que els obrers entrenessin dos dies a la setmana, durant la jornada

laboral, i els pagà un bon entrenador, en Pito Viñas, jove jugador del club del Girona. En créixer l'afecció, Pere Sacrest, de comú acord amb en Menció de can Noguera, els regalava un camp en el paratge de Santa Margarida, entre el bonic salt del mateix nom i la via del tren. El camp era de terra, ben tancat, amb seients, tribuna presidencial, de grandària reglamentària, i ja disposava de casetes per a l'equip local i els visitants. Els colors de l'equip eren els del Barcelona: blau i grana. La inauguració tingué lloc per la festa de la Mare de Déu del Carme de l'any 1924 amb l'enfrontament de dos equips d'elit, els *Corinthians de Girona* i els d'Olot. Des d'aquell dia, els locals van agafar confiança i constituïren la primera formació: Pepet Sabater (Sala), porter; defenses, Claudi Usan i Ramon Pujol (bolxevic); mitjos, Mingo Expòsito i Agustí Sabater (Sala); davaners, Pere Arnau (Ramenà), Joan Bofias, Antoni i Emili Usan, Pito Viñas i Joanet Arnau; suplent, Josep Rodà. L'afecció durà uns anys, però durant un partit amb el Pont Major que va acabar en batalla campal i que era presenciada per Mercè Recolons, senyora de Sacrest, aquesta enfadada va

Pito Garay, al principi de segle, contagià als planencs l'afecció pel futbol.

sentenciar: "S'ha acabat; d'ara endavant, aquest camp serà un camp de patates!". I ho hi hagué més futbol a les Planes fins al 1934.

L'any 1933 Josep Reyner arribava al poble com a nou vicari. Home impetuós, d'arrels i conviccions carlines, d'humil ascendència i de tracte fàcil amb joves i infants, tenia dues grans afeccions: la cacera i el futbol. Darrera seu, mainada i jovent muntaven formidables partits de futbol al prat de les Moles o a Sant Pelegrí; fins que, prèvia autorització del

L'equip dels estudiants (1934): Arnau (seminarista), Sala (químic), Carbonès i Larraz (seminaristes), Sala (medicina), Cendra, Josep Vidal, Piferrer, Bosch, Valls i Francesc Vidal (batxillers).

comte del Valle de Marlés, es va trobar el nou camp de la Prada del Jonquer. Sota les ordres d'en Joanet Arnau, mainada i jovent es dedicaren a netejar-lo i anivellar-lo. Les portes, les va regalar la torneria Arnau, el marcatge dels límits del camp va anar a cura d'en Josep i en Joan, fills d'en *Xicu paleta*. El 19 d'agost de 1934 s'inaugurà solemnement i s'enfrontaren dos equips locals, el C.F. Les Planes contra els estudiants de la població; per la festa major solien venir equips d'Olot o de Girona. Es tancava el camp amb pals de fusta i sacs per poder recaptar algunes pessetes; en els altres partits es passava la gorra.

Després de la guerra, que retornà l'afecció al futbol, fou quan es pensà amb l'horta d'en Simon, terreny on encara es juga actualment.

Els colors del C.F. Les Planes són el vermell i el blanc i llueixen a la camiseta una combinació de quadres arlequinats. A més dels grans, hi ha l'equip dels juvenils, infantils i alevins.

ALTRES ESPORTS

27

90

El Club Voleibol de les Planes, després del futbol, és el que té la trajectòria més antiga i fou un dels pioners d'aquesta especialitat esportiva a la Garrotxa. Fa aproximadament vint-i-vuit anys que aconseguiren disputar una final del campionat d'Espanya a Còrdova. Més tard, a redós de l'esport escolar, sempre tingueren equips punters. Actualment són unes 65, entre noies i nenes, que integren aquesta especialitat esportiva, distribuïdes en els equips de sènior (3a. divisió), cadet, juvenil escolar, benjamí i mini-voleibol. Tot i la vitalitat d'aquesta modalitat, no disposen d'instal·lacions adequades i per les seves

competicions han de recórrer a les d'Olot o la Cellera.

El bàsquet, antic a la població, ha estat menys afortunat quant a participació, però amb lleugeres intermitències ha mantingut l'activitat al llarg de molts anys i fins avui dia.

Però la gran expectativa se l'han emportat durant onze anys el motocross i l'autocross. L'any 1976, una colla d'amics del motor crearen l'Escuderia Sellabona i en poc temps aconseguiren fer famoses les proves de motocross en el circuit de Plans de Farrés i els Campionats d'Europa d'autocross en el circuit dels Peluts. En total 17 proves de

motocross, algunes d'elles puntuables per al campionat d'Espanya; 5 pujades cronometrades al Far, 2 a Bellvehí d'Anglès, 17 trials a les Planes, 2 a Trullàs, 4 a Santa Coloma de Farners de *side-trial*, 2 trials 4 x 4, 1 de resistència d'autocross; 22 edicions d'autocross de les Planes, dues d'elles puntuables per al Campionat d'Europa, deu per Espanya i les restants pel de Catalunya; 2 autocross a la Jonquera,

*Club de Voleibol.
D'esquerra a dreta,
ajupides, Boix,
Teixidor, Ruscada i
Natàlia Planellas;
dretes, Oliva, Sala,
Anna M. Planellas,
Masó, Climent,
Arnau i l'entrenador,
Miquel Roca.*

*L'Agrupació de
Caçadors gaudeix
d'un gran prestigi
entre els conveïns i
també a la resta de
les comarques
gironines.*

5 proves de pop-cross, 2 eslàloms i 2 súpercross. També fa una pila d'anys que es juga a tennis-taula. L'estiu de 1987 s'organitzaren les primeres Sis hores de tennis-taula, amb una participació de 40 jugadors entre grans i petits.

Lentament, també entre els escolars va guanyant terreny l'afecció als escacs. I en el món del l'atletisme l'any 1985 la Miriam Masó quedava seleccionada per als campionats de Catalunya de cross i també obtenia bona classificació l'Ingrid Masaló. Entre els veterans és destacable la trajectòria de dos corredors de fons, l'Heribert Güell i la Conxita Barnadas, que l'any 1987 participaren en la X Marathon de Catalunya. També el 1987 Güell quedava primer de la seva categoria i campió de Catalunya en el Triatlhon.

Com a model de continuïtat s'ha de situar la Societat de Pescadors Esportius d'Aiguaneix, fundada el juny de 1964, després de rebre la cèdula corresponent de la Federació Gironina de Pesca i el nomenament de Josep Alabau com a primer president. Després de 25 anys, l'afecció és creixent. Compten amb 190 socis que, a part de l'exercici esportiu, tenen cura de les repoblacions de la truita i de la carpa; vetllen perquè es mantinguin netes les aigües i les voreres dels rius i denuncien, quan s'escau, els abocaments incontrolats de les deixalles domèstiques o dels residus industrials que condueixen a les epidèmies i nombroses baixes de la fauna piscícola.

També gaudeix d'un gran prestigi l'Agrupació de Caçadors de les Planes. Fundada l'any 1975, compta

amb 171 socis. Disposen d'una àrea privada de caça, l'àmbit de la qual coincideix gairebé amb el terme municipal, i d'un guarda forestal. L'actuació dels socis té un paper gens menyspreable pel que fa a les poblacions d'espècies cinegètiques, com la perdiu i el conill. Quant al senglar, que no es repobla, paguen part de les collites malmeses als pagesos perquè no practiquin una caça furtiva o indiscriminada. Les espècies que es poden caçar són el senglar, la perdiu, el tudó del país i el migratori, la becada i el conill, aquest darrer molt delmat a causa de la mixomatosi.

Recentment s'ha obert el Centre d'Equitació La Curenya on, a part de la pràctica esportiva, s'imparteixen classes i cursos intensius d'equitació.

El canvi social, les exigències econòmiques, les produccions seriades i la mateixa modernitat han conduït necessàriament a la desaparició d'arts, oficis i professions que fa poc temps eren característics al poble.

Des de temps immemorial hi ha hagut als pobles aquelles dones que ajudaven a néixer els infants i donaven consells a les futures mares per abans i durant el part. A les Planes es feren populars la Marieta de Can Bassó i la Roseta de Can Doble. La primera llevadora amb estudis i titulació fou l'Angelina Garrigolas, però la que exercí durant més anys fou la Rosa Carbonés, coneguda per tothom com la Rossita comadrona; després d'ella la professió va canviar totalment d'estil, amb la facilitat de traslladar les parteres a les clíniques.

Una de les figures tradicionals era la dels campaners, que avui l'electrònica ha desplaçat totalment. Alguns personatges s'identificaren tant amb aquesta responsabilitat que llegaren per la posteritat aquest nom a la seva casa i família, com a Cal Campaner. Durant un temps se'n responsabilitzà en Quim Maic i els darrers foren la família de Can Cendra, que eren també els sagristans de la parròquia.

L'abundor de ramats propicià l'ofici de tonedor, consistent a esquil·lar les ovelles i xais en arribar el bon temps. Tasca que la família Amagat es traspassà de pares a fills, fins a quedar de Can Tonedor. Encara avui practica aquest vell ofici en Ton de Pla Buscàs.

Abans que les modernes tècniques i fibres substituïssin els matalassos de llana, era habitual poder contemplar els matalassers i el seu art per remoure la llana, que també destinaven a coixins i edredons. Encara en Gabriel de Can Biel, que va aprendre l'ofici a Girona, era sol·licitat a moltes cases fins la seva mort l'estiu del 1988. I a en Quimet del Vilarot, que va aprendre l'ofici a la tonedora, encara el reclamen.

Fer espardenyes a mà fou el treball de tota

*Miquel Bosch
prepara els vimets
per a un nou cistell.*

la vida d'en Josep Amagat i Collell de Cal Nen i de la família de Can Jepica. Algunes persones recorden la roda que tenia en Tonet de Can Jepica en el camp d'en Noic prop del pla de les Moles i també la d'en Josep de Cal Nen a les feixes de darrera l'església. A les rodes s'hi preparava el cànem, que servia per fer les soles de les espardenyes. Aquests dos artesans donaven feina a les dones del poble que cosien la lona i les betes, com la Maria Donat, la Maria de Cal Carreter, la Marieta de Can Pa, la tonedora, la Marieta Sagalera, la Carme de Can Xiulet.

Resten encara petits vestigis de professions i oficis de quan l'agricultura i les explotacions forestals eren els únics recursos econòmics dels pobladors d'aquesta Vall.

El ferrer era un dels personatges imprescindibles, que ferrava els cavalls i arranjava les eines. L'ofici ha llegat el nom a la família Alabau de Cal Ferrer, que encara el continua, però amb tècniques i destinacions molt diferents.

L'escloper, que fabricava els esclops perquè no es podia interrompre el treball del camp fes o no mal temps, i calia protegir-se els peus. Es guarda en el record l'art d'en Josep Rodà.

Hi havia els artigaires que s'especialitzaven a tallar i cremar un tros de bosc o de matollar per convertir-lo en terra de conreu i els terrelloners, que eren els jornalers de la terra.

El ritual anual de la matança del porc corria a càrrec dels populars matadors de porcs, que anaven de casa en casa prestant aquest servei, en Jepet Jemic, el noi Rodà, en Benet de Plaça, en Rafael Arnau, en Tomeu de la Serra, i encara s'hi dediquen en Pere de la Plana i en Llameca.

Tanmateix el bosc com a espai productiu ha generat oficis curiosos, alguns d'ells totalment esdevinguts història.

A l'hivern els estassadors treien les bardisses, romegueres i arços; a la primavera, els escorçadors escorçaven les alzines; l'escorça es deixava assecar, s'aixafava i es venia com a material útil per als adobadors de Vic o

*L'Enric Ensesa,
artista del ganivet i
la fusta, amb
algunes mostres del
seu treball.*

Igualada. A la tardor es picava la bosquina i només es permetia tallar del primer d'octubre al trenta de març, a càrrec dels talladors, assistits pels picadors que estimbaven els troncs carrues avall fins a la barrancada.

El carbó generà, així mateix, una múltiple activitat perfectament organitzada i amb una clara delimitació de funcions. Un cop el negociant de boscos n'havia comprat un, ajudat per una persona amb fama de peritar bé, els llenyataires tallaven la llenya i l'ajustaven a la plaça carbonera. Els carboners es limitaven a fer la pila i a carbonar; llavors venien els traginers a carregar el carbó, amb sarrions sobre els matxos.

Durant la postguerra els carboners visqueren un dels períodes de màxima demanda. A falta de primeres matèries, fins i tot els cotxes anaven amb carbó; eren els famosos automòbils de gasogen.

Carboners d'ofici foren en Pep Noguero i en Peric Vargas, el seu ajudant. Altres simultanejaven les feines del camp amb les del carbó: en Pau Follet, en Xicu Florentina, en Sebastià Roca, en Josep M. del Crous.

Els carboners llogaven dones per collir carbó, com la Maria de Can Barret, la Siseta del Noguero de Sant Martí, la Maria de Tarrés, la Consol de Can Bergant, i moltes d'altres.

A Can Patet tenien matxos (entre 7 i 9) i gent llogada per fer de traginers, com en Francesc Milans i el seu pare, en Pito de Canovas i en Josep Aulet.

També animaven la vida bosquetana els serradors, amb els incessants gemecs de les serres, i els rabassaires, arrancant les rabasses de bruc que havien de servir als pipaires per fer les pipes que ompliren els mercats americans i italians. S'hi especialitzaren l'Enric Planellas, en Rafelàs, en Patllari, en Maranya, en Miquel de les Canals, en Raset, en Jaume Sau, en Josep de Puigmateu i en Bartomeu de la Serra.

LA REPÚBLICA

28

94

A les Planes, un poble que tot just despertava a la industrialització, amb una població formada fonamentalment per pagesos transformats ràpidament en obrers de fàbrica i que treballaven a la Dusol o a les torneries, el nou règim republicà entrà de manera reposada i pacífica.

A l'Ajuntament, no es troben actes fins al 18 d'abril, amb motiu de celebrar-se una sessió ordinària –detall molt significatiu– on, a més d'adherir-se “al règim gloriosament implantat, car aconsegueix els anhels tant temps sentits de llibertat per Catalunya”, es constituïa el nou consistori, que va quedar integrat per Pere Sacrest –el

principal industrial del poble i un dels grans mecenes de la contrada– com a batlle; Josep Collelldemont, com a primer tinent d'alcalde; Francesc Arnau Casal, com a segon; Joan Torrent Blanc i Josep Rodà Tarrés, com a procuradors sindicals per a la defensa dels interessos municipals, mentre que Benet Planelles Oliveras, Joan Castanyer Pagès, Jeroni Carbonés Sabatés i Salvi Amagat Tarrés, figuraven com a regidors en alguna de les tres comissions, Governació, Hisenda i Foment.

L'arribada del nou règim no trasbalsà especialment la vida

planenca, però sí que portà una actuació decidida de l'ajuntament, capficat a solucionar el problema de les aigües potables; a més, es tirava endavant la formació d'una junta local de primer ensenyament i es canviaven els noms d'alguns carrers; el de la plaça Miró i Murtró pel de la República i un nou espai urbanitzable, situat a

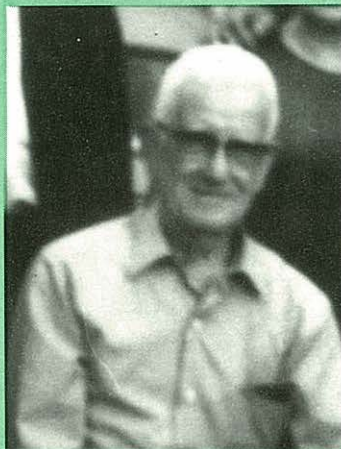
Pere Sacrest, a la dreta, i Ramon Costa, el rector del poble, a l'esquerra, dos personatges influents abans i després de la guerra civil.

Feines de l'agutzil als anys de la Segona República

A l'agutzil, contractat l'any 1931, en Joaquim Clarà i Carbonès, se li acumulaven les funcions i responsabilitats, tal com es llegeix a l'acta municipal del 18 d'abril: "Ha de tenir cura d'auxiliar la Secretaria, actuar d'acord amb les funcions administratives que li marca la llei, substituir les absències del Secretari, fer de pregoner municipal, vetllar per la neteja de les dependències comunals, encarregar-se del rellotge públic i vigilar el poble".

Font: Llibre d'actes de l'Ajuntament de les Planes, 18 d'abril 1931.

Joaquim Clarà, l'agutzil.

Sacrest, home il·lustrat, liberal i ric que, veient que les eleccions al Parlament de Catalunya no havien afavorit el seu partit, en un gest d'honestetat política presentà la dimissió i deixà la responsabilitat de govern a Salvi Amagat.

Aquest, més radical que el seu predecessor, tot just estrenat el guiatge municipal i en compliment de la llei de secularització de cementiris, el 30 de novembre de 1932, municipalitzava i comissava per al poble els cementiris parroquials de les Planes, les Encies i Cogolls.

L'interès de l'Ajuntament per les persones necessitades i l'existència d'alguns focus de pobresa endèmica quedà evidenciat pel fet que el març del 1933 es destinava una part del pressupost municipal a la compra de queviures per a les famílies necessitades.

Així, vivint amb intensitat el catalanisme i l'autonomia, amb un clar interès per la qualitat de l'ensenyament, amb una societat civil en transformació i amb una incipient lluita de classes, les Planes i els pobles del seu terme mantenien un equilibri sense amenaces fins que, a mitjan juliol del 1936, va esclatar la guerra civil.

l'eixample, fou batejat amb el nom de Plaça de Catalunya.

La tranquil·litat que donava un salari fix i l'abundor de treball a les fàbriques –per aquestes dades la Majem es va instal·lar definitivament al terme municipal, doblant l'oferta ocupacional– va fer que les Planes entrés en un període de prosperitat, però també dels primers cops de cua d'un sindicalisme

revolucionari incipient. El torn de nit de la Majem es va afiliar en massa a la CNT i més d'un treballador hagué de patir persecució sindical pel seu ideari. Però, contràriament al que succeïa en altres centres fabrils, a les Planes no s'arribà a una gran radicalització.

Un dels fets més remarcables del període republicà planenc el protagonitzà el batlle, Pere

LA GUERRA CIVIL

29

96

El 28 de maig del 1936 l'Ajuntament planenc s'adheria al XI Congrés nacional d'esperanto, en el que fou darrer acord de relleu abans de l'aixecament facciós.

Indret relativament tranquil i desapassionat, connectat amb l'actualitat a través de la ràdio o les tertúlies als cafès i al centre federal, va rebre inicialment amb expectació i estupor les primeres notícies de l'*Alzamiento Nacional*, promogut pels militars des del Marroc, contra el Govern legalment constituït.

Tot i les pressions de les organitzacions d'esquerres, els regidors no es reuniren fins al 23 de juliol, en sessió

ordinària presidida per Salvi Amagat, que es limità a aprovar un punt de tràmit, com era l'aplicació de la llei de bases per al reclutament. Sis dies més tard, en aplicació del decret de la Generalitat segons el qual els regidors de dreta havien de lliurar els seus càrrecs a mans de membres del Front Popular, Antoni Vall i Francesc Arnau eren substituïts per Francesc Vila i Narcís Arnau.

El mes d'agost, un grup d'incontrolats dels comitès de Salt i Sant Joan les Fonts visitaren el poble i atiarren alguns vilatans extremistes; es produïren dues morts violentes, la del veterinari Joan Vidal i la d'un frare caputxí, el P. Vicenç de Besalú. Amb els ànims exaltats, en aquestes mateixes dates es cremà un fastuós retaule barroc de l'església parroquial de les Planes.

El sadisme i la barbàrie que rodejaren aquestes dues primeres víctimes de la guerra civil provocà un fort desencís

Juli Palli, alcalde nomenat per la Generalitat de Catalunya el 21 d'octubre de 1936.

entre els elements moderats d'esquerres, fins i tot les primeres desercions, i, sobretot, dissiparen definitivament la pau i la tranquil·litat de la població. Una bona part de la gent va quedar indecisa i atemorida i l'altra es va dividir en dos extrems ben antagònics. Els més addictes a la causa republicana van marxar voluntaris al front de Madrid o Aragó i els lleials a les consignes de l'*Alzamiento Nacional* travessaren les muntanyes de la Salut per unir-se a les tropes de Franco. D'altres van amagar-se per escapar-se del flagell de la guerra.

Els homes més significats de la dreta foren perseguits o

Amb els ànims exaltats, durant els primers dies de la guerra es cremaren el fastuós retaule barroc, els objectes sagrats i la imatge del Sant Crist, després de fer-ne mofa.

empresonats i els grans industrials hagueren de fugir. Es visqué la reconversió i col·lectivització de les principals indústries, que es transformaren en centres dependents del ministeri de Defensa. La Majem i la Dusol es destinaren a la fabricació de materials d'abric per als combatents.

El govern del poble es va fer difícil i passà a mans de diferents comitès, fins que el dia 21 d'octubre, seguint les indicacions donades des de la Generalitat i sota la tutela del jutge popular, Joan Rodà i Davé, es nomenava un consistori, presidit per Juli Pallí, mestre, afiliat a Esquerra

Republicana. Després d'un curt període d'adaptació, l'ajuntament abocà els seus esforços a recuperar la normalitat. Feia els impossibles per escolaritzar la mainada, muntava una escola unitària a les Encies, transformava l'escola pública de les Planes en graduada, abonava els desplaçaments dels milicians ferits al front d'Aragó i intentava combatre el problema de l'atur. Al setembre del 1938, Juli Pallí deixava el càrrec d'alcalde per marxar al front i era substituït per Joan Mundet.

La situació d'inestabilitat i la manca d'aliments provocà que els planencs haguessin de viure sota racionaments molt estrictes; així, es destinaren 250 grams de pa a les persones que feien un treball més sedentari i la quota s'augmentava en 50 grams quan el destinatari treballava la terra.

La misèria de recursos es veié incrementada per l'arribada de

La Xica del castell

Francesca Marès, nascuda a les Planes el 2 de juliol de 1878, gaudí entre els seus convilatans d'una gran popularitat. L'anecdota seria inesgotable. Sota els seus "batua redèuses" i les escridassades a la mainada que li malmetien l'hort amagava un gran cor. Tothom encara recorda el Nen Jesús que vestí de milicià per salvar-lo de la crema durant la guerra civil, i dels calzes i ornaments sagrats que amagà a casa seva. Morí l'any 1960, a l'edat de 82 anys.

nombrosos refugiats provinents de Madrid, d'Andalusia o del País Basc que, instal·lats en les torres i edificis nobles confiscats, com Can Garay, la Torre Dusol o el Castell, suposaren noves boques per alimentar i nous problemes per resoldre.

LA DERROTA I LA RETIRADA

30

98

En dos anys i mig de guerra, les Planes havia passat de ser un poble en relatiu equilibri a la desmembració total. Poques famílies no havien patit baixes al front de batalla i la fam era una constant. Després del 1938 el poble, a més de refugiats, havia rebut les brigades internacionals, que l'havien transformat en centre d'operacions i entrenaments d'alguna de les seves seccions i començava a habitar-se a veure el trist

*Els artificiers
republicans feren
explotar l'església
parroquial de les
Planes i el Castell.
on hi havia
dipositades les
municions.*

*Ramon Soler,
alcalde franquista,
primer a l'esquerra, i
el secretari Ramon
Pérez.*

espectacle dels que s'aventuraven a travessar la frontera fugint dels vencedors.

L'intent de l'estat major republicà de muntar una línia de defensa entorn de Figueres i els Pirineus, i la prohibició feta per França de no permetre l'entrada d'armes ni municions al seu territori feren que, com a mesura d'emergència, s'intentessin buscar punts estratègics i favorables on poder emmagatzemar el material de combat.

Les Planes, situat en un punt estratègic que facilitava l'accés a la frontera a través

del pas de Sant Aniol d'Aguja, aviat esdevingué un centre d'acolliment, i així l'antiga església de Sant Cristòfol, el castell –edifici noble que el consistori republicà volia fer ajuntament– i la rectoria foren

Executats pel franquisme

Lloc d'execució	Data	Nom i cognoms	Militància	Edat	Nat	Professió	Estat Civil
Girona	28-07-39	Esteve Comas i Noguer	CNT	23	Les Planes	Forner	Solter
Girona	22-10-39	Francesc Vila i Llach	CNT	26	Les Planes	Teixidor	Casat
Girona	15-11-39	Isidre Grassa i Casadevall		37	Les Planes	Paleta	Casat
Girona	06-04-40	Conrad Albareda i Iglésias	CNT	23	Les Planes	Teixidor	Solter

SOLÉ i SABATÉ, Josep M.: *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*, Catalunya sota el franquisme I. Edicions 62, Barcelona, 1985, pàgs. 358-359.

convertits en magatzems de material de guerra.

El ràpid enfonsament de l'exèrcit republicà, les caigudes sense lluita de Girona i Barcelona i l'espectacular èxode dels vençuts transformaren la vall d'Hostoles en importantíssim punt de pas.

Pujant des d'Anglès, en la seva marxa cap a la frontera i l'exili, els homes de Líster dinamitaren sistemàticament tots els ponts, tant els del ferrocarril de via estreta com els de la carretera, i així, poques hores després que volés la passera metàl·lica del Pasteral, foren destruïts el pont d'en Rius de la línia fèrria i el pont de la carretera davant de la fàbrica Dusol; i, després de desallotjar precipitadament els veïns la matinada del 6 de febrer del 1939, els artificiers

republicans feien explotar l'església parroquial de les Planes i el Castell, allà on hi havia els dipòsits de municions.

Al capvespre, un tinent, Juan Pombo i Angulo, i una vintena de soldats baixaren pel Far i la Salut i ocuparen oficialment el poble en nom de l'exèrcit victoriós. En teoria la guerra s'havia acabat, ara s'iniciava la victòria. Després de judicis sumaríssims, quatre joves del poble eren afusellats i molts altres detinguts. Presons, camps de concentració, batallons de treballadors o els camps del sud i sud-oest de França marcaren molts anys dels que s'havien atrevit a lluitar per una legalitat ratificada per les urnes i contra la qual la dreta havia engegat la guerra.

El 21 de març del 1939, Joan Sabater i Vidal, el primer

alcalde, nomenat a dit pel tinent Pombo el dia de l'entrada dels nacionals, deixava el seu càrrec a Ramon Soler i Vallber, que encapçalà un primer ajuntament triomfal compost, a més, per Francesc Arnau, Bartomeu Alabau, Josep Sala Collellmir, Ramon Majem, Joan Arimany i Josep Rodà, que es repartien quatre comissions: Governació, Hisenda, Foment i Obres Públiques. Com a primer acord de ple, canviaren els noms dels carrers. Així, la plaça de la República passà a anomenar-se *Plaza de España*; el carrer Pi i Margall, *José Antonio*; el carrer Doctor Robert, *Caudillo Franco*; el carrer Canalejas, *Juan Vidal Planella*, el veterinari assassinat; i el carrer Salmerón, *Pare Vicenç de Besalú*, el frare immolat en els primers mesos de la guerra civil.

LA PAU DE POSTGUERRA

31

El Govern franquista oficialitzà la religió i privilegià la clerecia; així, fou habitual veure de bracet les autoritats civils i eclesiàstiques.

100

Un indret tranquil de rera guarda havia estat esparrecat i li costà de tornar a la normalitat. Molts dels vençuts es veieren obligats a emprendre el camí de l'exili; d'altres foren destinats a les presons o a treballs forçats, on feren de mà d'obra barata en la reconstrucció de ponts i carreteres i encara d'altres visqueren hores angoixoses en els camps de concentració davant la seva sort incerta.

El principal problema de les autoritats fou trobar un indret per poder celebrar amb dignitat els oficis religiosos. Així, mentre s'habilitava el col·legi de les Monges com a temple parroquial, es

demanava un primer projecte a l'arquitecte gironí Ignasi Bosch, que fou desestimat en presentar el seu Pere Sacrest, obra del barceloní Lluís Bonet. Treballant contra la burocràcia i les mancances de l'època, mentre es feien els tràmits protocol·laris per obtenir les subvencions que l'estat ofería per a la construcció de temples, el propietari de la Dusol lliurava 300.000 pessetes a fons perdut, i s'obria el període d'aixecament de la nova església.

Situada com estava en una zona de muntanya, relativament propera als passos fronterers, les Planes visqué en estat d'alerta i

prevenció contra les incursions guerrilleres i, en aquells moments, la guarnició de la Guàrdia Civil esdevenia una de les figures especialment actives de postguerra.

Aixecant làpides i monòlits en memòria dels "héroes de la cruzada", les Planes entrà en la dècada dels quaranta comprovant com el *Frente de Juventudes* i la *Falange* eren els nous amos del poble i com el delegat de la primera organització, Manuel Viñas, seguint ordres superiors demanava el pati de les escoles per fer-hi "instrucció nacional-sindicalista".

El nou ajuntament, a part de

l'expropiació del paratge del Camp del Mas per situar-hi el nou cementiri, provà d'avançar-se a l'època fent una petició a Madrid perquè en el *Plan Nacional de Carreteras* —el 1940 s'estava redactant— es recollís un projecte pel qual s'unís les Planes amb Cogolls i Santa Pau "para romper de una vez por todas el aislamiento de aquella parroquia". La incursió en la política estatal no devia agradar tothom, perquè pocs dies més tard, el 8 de març de 1941, Ramon Soler, l'alcalde, es veia obligat a canviar l'Ajuntament i donar pas a un nou consistori.

El 3 de març de 1943 —quan ja la Segona Guerra Mundial feia el tomb favorable per als aliats i procurar-se els aliments bàsics era una de les obsessions de la majoria de ciutadans— el poble planenc iniciava les obres de reconstrucció del seu temple parroquial. Manuel Ciurana explicava que "en passar a regir la parròquia amb el càrrec d'ecònom al desembre de 1944, les obres centrals ja s'estaven acabant, i es van

El 15 de juliol de 1969 un grup de planencs acomiadaven el tren d'Olot que, des d'aquella data deixà de fer el servei.

Acabada la guerra, una de les primeres preocupacions fou la reconstrucció del temple parroquial de les Planes.

suspendre per falta de fons". El 1946, havent-se "cobrat la subvenció de l'Estat, les obres continuaren amb l'intent de deixar la part edificada en condicions de ser habilitada i oberta al culte; la qual cosa es pogué fer no sense sacrificis durant el mateix any, amb la construcció de la sagristia, el cor, la instal·lació de la llum i part de les finestres".

Els sacrificis, però, els feia tot Catalunya, i en aquells anys de fervor nacionalsindicalista el nou règim havia iniciat una manera de fer on no entrava la pietat pels que havien perdut la guerra. Amb tot, el poble anà recuperant l'antic pols, les fàbriques iniciaren la producció en cadena i semblava que la normalitat regnava en els seus termes.

101

LA TRANSICIÓ I LA DEMOCRÀCIA

32

102

A partir del 1975 alguns grups de persones comencen a col·laborar amb l'Ajuntament en tasques puntuals: organització de la festa, activitats culturals, recuperació de les tradicions, commemoració de l'Onze de Setembre. Presidia el municipi Josep Teixidor, que donà acollida a diverses iniciatives encaminades a promoure, enriquir i vitalitzar les celebracions col·lectives i públiques del poble. Quedava oberta l'etapa de transició cap a la democràcia.

A la primavera del 1979 se celebraven les primeres eleccions municipals. Només es presentà una candidatura, encapçalada per Asensi

Josep Tarradellas rep les atencions de l'alcalde, Asensi Fernández, i de les pubilles del poble.

Fernández, empresari de la construcció, natural de Montcada i Reixac, resident a les Planes. Com que no hi havia competència no calgué fer cap míting i pràcticament no hi hagué ambient electoral.

El conflicte més greu que rebia en herència el primer consistori democràtic era el derivat dels problemes urbanístics, especialment al barri del Jonquer. Durant els quatre primers anys de govern democràtic es van aprovar les normes subsidiàries, es començaren a promoure les instal·lacions i activitats esportives i es van iniciar les obres de restauració de l'escola.

El 1983, dues candidatures es presentaven a les segones eleccions democràtiques, la de CiU, amb l'alcalde al davant, i la del PSC, encapçalada per Xavier Masaló, que, per sis regidors contra tres, passà a ser el nou alcalde.

Bàsicament es proposaren fer arribar els serveis més fonamentals a tot el poble: correus, escombraries, enllumenat i, sobretot, donar una solució definitiva al problema de l'aigua.

Altres actuacions importants es van dur a terme, com la inauguració de les escoles restaurades, l'organització dels actes commemoratius dels 500 Anys de la Sentència Arbitral de Guadalupe, l'estrena de Ràdio les Planes, l'obertura del nou dispensari municipal amb un metge, una ATS, una llevadora i una secció per anàlisis clíniques. Es creà

també el *Fenc*, butlletí informatiu. Darrerament, l'any 1987, els comicis electorals enfrontaven novament dues úniques candidatures, la de l'Entesa pel Progrés, encapçalada per l'alcalde, i la de CiU, amb Antoni Fernández al davant. La majoria donava altra vegada el govern municipal al grup de Xavier Masaló. Els regidors elegits de CiU, que inicialment presentaren la

dimissió del seu càrrec, posteriorment s'incorporaren al nou consistori, mantenint, però, la seva actitud passiva i de no assistència als plens. El balanç d'aquests anys de democràcia se salda evidentment amb una millora urbanística i d'equipaments, i amb una relació cordial i oberta de l'ajuntament amb les associacions i habitants del terme municipal.

Mig mil·lenari de la pau remença

La placa commemorativa, descoberta al Castell d'Hostoles la primavera del 1986, i el text de recordatori, juntament amb l'assistència en

massa del poble foren la represa il·lusionada d'aquella lluita per les llibertats iniciada pels avantpassats d'aquesta Vall. A la placa s'hi llegeix:

L'acte commemoratiu del cinc-centè aniversari de la pau remença, el 21 d'abril de 1986, entorn de l'enrunat castell d'Hostoles, es convertí en una manifestació il·lusionada pel retorn de les llibertats democràtiques.

LA COMUNITAT DE LA VALL D'HOSTOLES ALS SEUS HEROIS EN EL 500è ANIVERSARI DE LA PAU REMENÇA

El Castell d'Hostoles, infeudat pel comte de Barcelona als senyors de la Vall al segle XI, fou el centre del poder feudal d'aquests fins ben entrat el segle XV. Durant la primera guerra remença de 1462 a 1472, fou quarter general de Francesc Verntallat.

Continuà fins la sentència Arbitral de Guadalupe -21 d'abril de 1486- en poder dels remences, i malgrat les peticions de Ferran II, Verntallat es negà a lliurar-lo. Finalment, fou entregat el dia 9 de juliol de 1486. Així passà a mans del rei la més insigne fortalesa de la defensa remença a la muntanya.

Vall d'Hostoles, 21 d'abril de 1986

LES PARRÒQUIES AL SEGLE XX

33

104

El 19 de maig de 1911 l'Autonomista reclamava un correctiu contra els instints reaccionaris d'Esteve Dorca, rector de les Planes. El capellà havia cursat una denúncia criminal contra quatre nois del poble d'entre 15 i 16 anys i demanat al jutge competent una pena no inferior a 6 mesos de presó i 250 pessetes de multa per haver protagonitzat aquest fet gravíssim: *"con motivo de haber salido un ratón de un altar y haberse introducido debajo de las faldas de una jóven prodújose un escándalo de risas, gritos y exclamaciones. En medio de esto hubo algunas bromitas sentimentales entre jóvenes de ambos sexos, cosa ya*

vieja en todas las iglesias, y que al salir de la plazoleta se obsequiaban mutuamente con alguna bola de barro tierno y que alguna de éstas fué a parar a una hermana Dominica". En presentar-se al rector peneditis i humiliats —a la força, diu el corresponsal— els va commutar la pena, obligant-los, però, que cada un comprés un ciri d'una pesseta i combregués i confessés en una data convinguda. El diumenge següent, des de la trona va

fer públics els noms dels nois i les penes.

De fet, el rector era considerat com un mandatari més amb el qual calia quedar bé. Es va accentuar aquesta concepció durant el domini franquista, fins al punt que no es podia accedir a determinats llocs de treball si l'autoritat clerical no lliurava el consegüent certificat de bona conducta.

La vida de la feligresia, fins al

Esteve Dorca, rector del poble, presidint una processó al començament de segle.

Vaticà II vingué marcada per les grans manifestacions religioses, com les missions populars, la visita pastoral del bisbe i, sobretot, els actes entorn de la imatge de la Mare de Déu de Fàtima. El propòsit principal en aquests actes era d'assolir un augment de participació dels fidels, especialment homes, en els sacraments de la penitència i eucaristia. Manuel Ciurana ho ressenya a la consuetud parroquial: "L'èxit de la Santa Missió s'ha manifestat en els tres últims

Cada any el temple parroquial de Sant Cristòfol de les Planes acull l'acte estel·lar de Retorn Planenc. Concert de Nadal de l'any 1986.

dies, en què es repartiren 1.100 comunions, amb un nombre estimable d'homes que feia goig de veure. D'acord amb els amos, els missioners han pogut predicar a les fàbriques Majem i Dusol tots els dies". L'associació parroquial més viva de la postguerra era la de les Filles de Maria; mantingué l'activitat fins al 1963. A les dècades dels 60 i 70, els Cursets de Cristianitat provocaren una reactivació religiosa. Després, però, el moviment va decaure.

En els darrers anys, a les Planes l'adhesió dels feligresos a la parròquia s'ha fet evident en la cooperació

amb els projectes del Consell Parroquial: obres de la porta lateral i de la capella del Sagrament, equip de sonorització, reforma del presbiteri, adquisició de l'orgue, pintura interior del temple, calefacció, construcció d'aules per la catequesi al campanar, façana amb el porxo, cancell, campaner electrònic (1975-1987).

A les parròquies de les Encies i Cogolls, la manca de capellans i el despoblament han reduït al mínim el culte religiós. A Cogolls, encara a la postguerra, Josep Oriol i Clos, rector de la parròquia, animava els grups de les Filles de Maria i l'Acció Catòlica. D'ells procediren un nombre significatiu de persones que practicaren exercicis espirituals, i també elencs teatrals.

La notificació als feligresos de la clausura del cementiri parroquial el 19 de maig de 1985 obrí un període de relacions difícils entre les Encies i el Bisbat de Girona, i provocava unes diferències amb la parroquial de les Planes, que fins aquell moment havia tingut cura d'aquesta petita feligresia. Actualment l'atenció religiosa és a càrrec del rector de Sant Esteve de Llémena.

Bibliografia

AULÍ, Carles i LLINÀS, Glòria: Fem Memòria. Edicions Municipals d'Olot, 1968.

BERGA I BOIX, Josep: Llegendes de la Comarca d'Olot. *Papers de l'Arxiu Casulà*. Olot, 1985.

CANAL I ROQUET, Josep: La Vall d'Hostoles al segle XI. *Butlletí núm. 5 de l'AAG*. Girona, 1983.

CAMPISTOL, Joana: CANAL, Josep i SOLER, Margarida: Les Planes d'Hostoles: mapa, imatges i apunts històrics. I. Edicions Municipals, juliol 1988.

—, La Vall dels remences (segle XII). *Butlletí núm. 6 de l'AAG*. Girona, 1985.

—, Els remences de les Valls d'Hostoles i d'Amer. *Revista de Girona* núm. 118. Girona, 1986.

CAZURRO RUIZ, Manuel: Formacions Volcàniques de la Província de Gerona. Madrid, 1907.

GARGANTA, Miquel de: Imatges d'Olot i comarca. *Papers de l'Arxiu Casulà*. Olot, 1985.

GOMIS, Cels: La Vall d'Hostoles. Barcelona, 1893

MARQUES, Josep M.: Apunts històrics sobre la parròquia de Sant Cristòfol de les Planes. Girona, 1986.

MOLAR, P. Nolasc del: Procés d'un bruixot. Olot, 1968.

MONSALVATJE, Francesc: Colecció Diplomàtica del Condado de Besalú.

MURLÀ I GIRALT, Josep: Gegants i altres entremesos de la Garrotxa. *Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca*, 1984.

PLADEVALL I FONT, Antoni: Persecució de bruixes a la Comarca de Vic. Barcelona, 1974.

PRUENCA I BAYONA, Esteve: El manso de la Pruença (1282-1588). *Tesi de llicenciatura*, 1962.

—, El domini territorial del monasterio de Santa Maria de Amer, (siglos IX-XIV). *Tesi doctoral*, 1968.

PUJIULA I RIBERA, Jordi: La bruixeria a la Garrotxa. *L'Avenç* núm. 32. Barcelona, 1980.

—, Bruixes, dimonis i follets de la Garrotxa. *Papers de l'Arxiu Casulà*. Olot, 1983.

SALA I GIRALT, Carme: L'art religiós a la Comarca de la Garrotxa. Olot, 1987.

VARIS AUTORS: *Mostrari fantàstic (Gegants, caps grossos i bestiar de la Garrotxa)*. Edicions Municipals d'Olot, 1985.

VARIS AUTORS: *Les cinc branques (poesia femenina catalana)*. Barcelona, 1975.

VICENS I VIVES, Jaume: Historia de los remenses. Barcelona, 1978.

L'estudi dels remences a la Vall d'Hostoles és un tema gairebé inèdit, aquí i arreu del país. Per això aquest període l'hem elaborat bàsicament a partir de la documentació que se'ns ha facilitat des de diferents arxius; ens han estat especialment útils els següents materials:

Arxiu de la Corona d'Aragó: *Liber Feudorum maior*, Arxiu Reial, Cancelleria Reial, Vendes Reial Patrimoni, Batllia Reial.

Arxiu Comarcal d'Olot: *Notaria de Sant Feliu de Pallerols i Vall d'Hostoles*.

Arxiu Diocesà de Girona: *Pergamins de la Mitra*. *Cartulari de Carlemany*. *Capbreus de l'abat d'Amer*.

Arxiu Parroquial de Sant Feliu de Pallerols: *Llibre de Privilegis de la Vall d'Hostoles*.

Arxiu del mas Pallerols: *Pergamins*.

Arxiu de la Torre de Sant Feliu de Pallerols: *Pergamins i manuscrits*.

Arxiu particular de Lluís Domènech: *Pergamins*.

Agraïments

Aquest llibre no s'hauria escrit, si més no de moment, sense comptar amb el valuós suport i assessorament, durant més d'un any, d'un grup de companys que bé mereixerien figurar com a coautors: Miquel Boix, Neus Colomer, Josep Creus Garay, Núria Serra i d'altres que expressament han volgut guardar l'anonimat.

Hem de donar les gràcies també molt especialment als col·laboradors que ens han lliurat els propis escrits o dictat els seus apunts per documentar alguns dels capítols: Josep Alabau, Narcís Amagat, Narcís

Arbat, Joan Casulà, M. Àngels Carbonés, Rosa Carbonés, Miquel Casademont, Jordi Clarà, Mme. Jonqueres, Pau Lanao, Josep Llover, Josep M. Mallarach, Josep M. Marquès, Montserrat Molas, Juliana Mudarra, Josep M. Mundet, Ramon Noguer, Montserrat Planella, Frederic Pujol, Josep Rius, Gabriel Sau, Lluís Sellabona, Miquel Tarrés i Carme Vega, vda. Pruenca; i no oblidem el notable ajut que han suposat les informacions orals, il·lustracions i fotografies que ens han arribat dels familiars, amics i conveïns.

Ens complau de fer esment de les facilitats que hem trobat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i al Comarcal d'Olot per a les consultes documentals, a través dels seus directors, Mercè Costa i Antoni Mayans, també a la biblioteca pública d'Olot, així com de les atencions rebudes per part dels propietaris dels arxius particulars que ja esmentem a la bibliografia i de l'encoratjament de tots els components de l'actual consistori.

Els aspectes insatisfactoris del treball són, tanmateix, de responsabilitat exclusiva dels qui finalment signen com a autors.

Procedència de les fotografies i il·lustracions

Les fotografies de les planes 18 (les dues de la dreta), 20, 31, 37, 48, 53, 67 (a sota), 86 (dreta) i 87 (dreta) són de Josep M. Melció. Les de les planes 68, 75, 83, 90, 92, 93, 98 (a sota), 100 i 102 són de Fotos Joan. Les de les planes 85, 101 (a sota), 103 i 105 són de Fotos Pagès. Les de les planes 13, 14 (dreta), 21, 25, 52 i 53 són de Josep Canals. De Josep M. Mallarach, la de la plana 11. De Ramon Fortià, la de la 14, esquerra, i de Miquel Plana les de la 44 i 58 (a sota).

Procedeixen de diferents col·leccions familiars: Amagat, les de la plana 38 i 87 (esquerra); Arnau Carbonés, les de la 9, 16, 70, 78 (esquerra), 89, 98 i 101; Campistol-Triadú, les de la 66 (dreta), 73 i 84; Carbonés, les de la 8; Clarà, les de la 91 i 95; Garay, les de la 9, 39, 62 (dreta), 63 (dreta), 65,

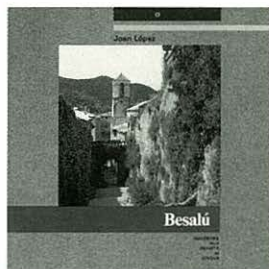
69, 71, 89 (esquerra) i 104; Larraz, les de la 18 (les dues de l'esquerra) i 74; Llover, les de la 79; Marés, la de la 97 (dreta); Pruenca-Vega, la de la 63 (esquerra) i 86 (esquerra); Sala d'Anglès, les de la 9, 89, 96, 98 (a dalt) i 101 (a dalt); Sacrest-Dusol, les de la 78 (dreta) i 94; Sau, les de la 66 (esquerra); Serra, la de la 67 (a dalt); i Tarrés d'Anglès, les de la 61, 76, 79 i 82.

Procedents de l'Arxiu de la Diputació, les de les planes 19, 56 i 57; de l'Arxiu Mas, les de la 23, 45, 62 (esquerra), 64 i 97 (esquerra); de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, la de la plana 24, que és una miniatura del *Liber Feudorum Maior*, i la de la plana 28, que és del llibre dels *Usatges de Barcelona*. La de la plana 47 és reproducció d'un retrat de Joan II del Palau

de Villafermosa; la de la plana 36, és dels *Annals de Saint Martin de Tournai*, de Giles (Biblioteca de Brusel·les) i la de la plana 27 és de la Gran Enciclopèdia Catalana. Les de les planes 40 i 42 són de caplletres miniades del *Llibre de Privilegis de la Cartoixa de la Vall de Crist*.

Els gravats de les planes 22, 20, 51 i 59 són originals de Joaquim Pla i Dalmau, els dibuixos de les planes 29 i 35 són de Miquel Boix i l'aiguafort de la plana 55 és de Vilà-Moncau en el llibre de bibliòfil *El procés d'un bruixot*.

El fragment de la carta de la plana 58 és còpia de l'original existent a l'Arxiu Municipal de Girona i, finalment, el mapa de la plana 4 ha estat realitzat per Salvador Oliva.

Quaderns de la Revista de Girona

és una publicació de periodicitat bimestral dedicada exclusivament a temes de les comarques gironines.

S'estructura en dues sèries, que es distingeixen pel color de la portada i per les planes interiors: Guies, en vermell, i

Monografies locals, en verd. La primera és dedicada al tractament de qüestions d'abast general relatives a la història, l'economia, la cultura i les tradicions. La segona vol anar oferint una panoràmica sobre el passat i el present de les ciutats i dels pobles gironins, amb especial atenció a l'època contemporània.

Guies

Títols publicats

1- Els jueus a les terres gironines

Per Ramon Alberch i Narcís-Jordi Aragó
Número 1 de la col·lecció
Segona edició, revisada

2- Rutes d'art sacre (1939-1985)

Per Josep Maria Marquès
Número 3 de la col·lecció

3- Les havaneres, el cant d'un mar

Per Xavier Febrés
Número 5 de la col·lecció
Exhaurit

4- Els estanys eixuts

Per Josep Matas
Número 7 de la col·lecció
Exhaurit

5- El món del suro

Per Santiago Hernández i Bagué
Número 9 de la col·lecció

6- El Ter

Per J. Boadas, J. M. Oliveras i X. Sunyer
Número 12 de la col·lecció
Exhaurit

7- Trens i carrilets

Per Josep Clara
Número 13 de la col·lecció
Exhaurit

8- Canvistes i banquers

Per Narcís Castells
número 16 de la col·lecció

Propers títols:

Les pors

Per Carme Vinyoles

Els volcans

Per Josep Maria Mallarach

Els indians

Per Rosa Maria Gil

Monografies locals

Títols publicats

1- Cornellà de Terri

Per Jaume Portella
Número 2 de la col·lecció
Exhaurit

2- La processó de Verges

Per Jordi Roca
Número 4 de la col·lecció
Exhaurit

3- Anglès

Per Pau Lanao
Número 6 de la col·lecció
Exhaurit

4- Sant Feliu de Guíxols

Per Àngel Jimènez
Número 8 de la col·lecció

5- Llagostera

Per Dolors Grau
Número 10 de la col·lecció
Exhaurit

6- Castelló d'Empúries

Per Miquel Planas
Número 11 de la col·lecció
Exhaurit

7- Tossa

Per Jaume Lleonart i Pilar Mundet
Número 14 de la col·lecció
Exhaurit

8- Palamós

Per Rosa Maria Medir i Carles Sapena
Número 15 de la col·lecció
Exhaurit

9- Besalú

Per Joan López Carrera
Número 17 de la col·lecció.

10- Les Planes d'Hostoles

Per Joana Campistol, Josep Canal i M. Soler
Número 18 de la col·lecció.

Propers títols:

Agullana

Per Enric Tubert

Olot

Per Jordi Canal i Morell

La Girona misteriosa i llegendària

Per Carles Vivó

La Bisbal

Per Jordi Frigola

La Jonquera

Per Albert Compte

La present monografia és un compendi que vol posar a l'abast popular els aspectes més destacats del passat i del present dels pobles del municipi de les Planes d'Hostoles, subratllant la vinculació de personatges i esdeveniments amb la història general de Catalunya.

Joana Campistol i Triadú (les Planes, 1953). *Estudia Filologia Catalana al Col·legi Universitari de Girona. Té en curs un estudi històrico-lingüístic sobre els noms de les masies i la toponímia menor de la Vall d'Hostoles.*

Josep Canal Roquet-Jalmar (Girona, 1920), és membre de l'Associació Arqueològica de Girona i dels Amics de la Vall d'Hostoles. Ha treballat en temes de Prehistòria i darrerament s'ha especialitzat en la història medieval de la Vall d'Hostoles. Ha publicat articles al Butlletí de l'AAG i a la Revista de Girona.

Margarida Soler i Triadú (Sant Feliu de Pallerols, 1960), als sis anys es traslladà a les Planes. És professora d'EGB i membre de l'Associació d'Amics de la Vall d'Hostoles i del Consell de Redacció del butlletí municipal Fenc.

MONOGRAFIES

DIPUTACIÓ
de
GIRONA

Caixa de Girona

